

T.C.

Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Arap Dili ve Belâğatı Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

ARAP ŞİİRİNDE AĞIT GÖRÜNÜŞLERİ

Abrar Darwish AL-NASHIF

Iğdır 2019

T.C.
İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Arap Dili ve Balâğatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

ARAP ŞİİRİNDE AĞIT GÖRÜNÜŞLERİ

Abrar Darwish AL-NASHİF

Dr. Öğr. Üyesi Ahmad ALKHALİL

İğdır 2019

TAAHHÜTNAME
(Bilimsel Etiğe Uygunluk Metni)

Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

Iğdır Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Arap Şiirinde Ağıt Görünüşleri” adlı çalışmanın kendi çalışma ve gayretim sonucunda meydana geldiğini, alıntılara kaynak gösterdiğimi ve yürürlükteki tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, bu çalışmamın kağıt ve elektronik kopyalarının Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirtilen koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri doğrultusunda gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezimin tamamının veya uygun görülen kısımlarının erişime açılması tamamen Sosyal Bilimler Enstitüsünün takdirindedir.

Tezim sadece Iğdır Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

24/04/2019

Abrar Darwish AL-NASHİF

KABUL VE ONAY

Abrar Daruish AL-NASHIF tarafından hazırlanan **ARAP ŞİİRİNDE AĞIT GÖRÜNÜŞLERİ** adlı çalışma, **24/04/2019** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından **TEMEL İSLAM BİLİMLERİ** Anabilim Dalı, **ARAP DİLİ VE BELAGATI** Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

(İmza)

Prof. Dr. Şadi EREN

(Başkan)

(İmza)

Doç. Dr. M. Salih GEÇİT Üye

(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Ahmad ALKHALIL

(Danışman)

ÖZET

Arap şairlerin şiirlerinde yer verdikleri mersiye temalarını ele alan bu çalışma, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Arap şiirinin tanımı, öğeleri ve tarihsel sürecine değinilmiştir. Birinci bölümde mersiyenin tanımı, türleri, öğeleri, insana, nefse ve insan dışındaki varlıklara yazılan mersiye olarak ayrılan mersiye temaları incelenmiştir. İkinci bölümde ise, mersiyelerin toplumda bireyler üzerindeki rolünden ve onlar üzerindeki etkilerinden bahsedilmiştir. Mersiye şiirleri incelenirken, Arapların mersiye yazdıkları herşeyden bir örnek verebilmek ve bu mersiyelerin içinde bulunduğu şartları yansıtabilmek adına modern kaynaklara ek olarak klasik kaynaklara da başvurulmuştur. Bu çalışmada analitik betimleyici anlatım yöntemi esas alınmış olup, çalışma her iki bölümüyle “Araplar neye mersiye yazdılar? Mersiyelerin bireyler ve toplum üzerindeki etkileri nelerdir? Şairler mersiye şiirleriyle duygularını dile getirebilmişler midir?” gibi sorulara cevap arayışı içinde olmuştur. Çalışma, mersiyelerin incelenmesi neticesinde elde edilen sonuçlara yer verilerek sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Arap Şiiri, Şair, Mersiye, Tema, Hüzün.

ABSTRACT

This research paper examines the topics that Arab poets lamented in their poetry, consisting of an introduction and two chapters. In the introduction the definition of Arabic poetry was introduced along with its elements and periods. The first chapter deals with the definition of lamentation, its types, its history and with the topics of lamentation, which is divided into human, non-human and self-lamentation. The second chapter deals with the role of lamentations in society and their impact on individuals.

The researcher relied on traditional along with modern sources to explore these poems in an attempt to give examples of all the topics that Arab poets lamented in their poems and the circumstances surrounding them using the descriptive analytical approach. The study attempts to answer these questions: what did the Arabs lament? What is the impact of lamentations on individuals and society? And were the poets able to express their feelings through this poems? Finally, the research is concluded with the results of studying these lamentations.

Key words:

Arabic poet, Poet, Lamentation, topic, Sorrow.

ÖNSÖZ

Rabbimize hamdu senalar olsun. Efendimiz Hz. Muhammed'e (S.A.V)'in; aline ve ashabına salat ve selam olsun.

Ağıt, ölüm ve faciadan dolayı söylenen edebi bir nazımdır. Araplar genellikle bu durumlarda ağıtlar yakmaktadır.

Ağıtlar İslam öncesi, sonrası ve modern günümüze kadar duygu ve samimiyetlerini dile getirmek için Arap şiiirlerinde ağıt konusu geniş yer almıştır.

Şairlerden bazıları, annelerine, babalarına, eşlerine, sevdikleri eşya ve hayvanlarına, hatta yakın zamanda öleceklerini hissettikleri zaman kendi nefislerine ağıt yakmışlardır.

Arap edebiyatında ağıtlar günlük hayatlarında çok önemli olduğundan bu hususu ortaya çıkarmak için "Arap şiiirinde ağıt görünüşleri" isimli bir çalışmayı ele almayı uygun gördük.

Bu konuya çalışmamızın diğer sebepleri arasında ağıtlardaki duyguların samimiyeti, ağıtların toplumun halini yansıtması, Araplarda ağıta konu olacak hususların çokluğu ve bu konuda yetersiz ve kapsamlı olmayan çalışmaların olmayışı yer almaktadır.

Araştırmamızı analitik betimleyici anlatım yöntemiyle ele aldık. Çalışmamızı sürdürürken ağıtlarla ilgili telif edilen eserlere imkanımız ölçüsünde ulaşabildik.

"Arap şiiirinde ağıt görünüşleri" adlı çalışmamız üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Giriş bölümünde; Arap şiiirlerinin tanımına, çeşitlerine ve tarihine değindik.

Birinci bölümde; ağıtların tanımı, türleri, temaları ve öğelerine yer verdik.

İkinci bölümünde, ağıtlar birey ve toplum üzerindeki etkilerinden bahsettik.

Sonuç kısmında, vardığım neticeleri belirlemeye çalıştık.

“Arap şiirinde ağıt görüşleri” isimli yüksek lisans tezimiz seçiminden bitirilmesine kadar geçen tüm aşamalarında görüş ve değerlendirmelerinde istifade ettiğim danışman hocam, Dr. Öğr. üyesi Ahmad ALKHALIL’e şükranlarımı arz ederim.

Önemli katkılarından dolayı, tezimizin jüri üyelerinden Prof. Dr. Şadi EREN ve Doç. Dr. M. Salih GEÇİT’e, Dr. Öğr. üyesi M. Seyid GEÇİT’e, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin YURT’a, Araştırma Görevlisi Zeynep AKBUDAK’a ve benim tezim konusunda cesaretlendiren aileme teşekkürlerimi belirtmek isterim.

Abrar Daruish AL-NASHİF

IĞDIR 2019

İÇİNDEKİLER

TAAHHÜTNAME	I
KABUL VE ONAY	II
ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ	1
1. ARAP ŞİİRİNDE MERSİYE	5
1.1. Mersiye'nin Sözlük ve Terim Anlamı	5
1.2. Mersiye Tarihine Genel Bir Bakış	6
1.3. Mersiye Türleri	7
1.3.1. Nedb (Ağlama).....	7
1.3.2. Te'bîn (Övgü)	7
1.3.3. 'Azâ (Sabır).....	8
1.4. Arap Şiirinde Mersiye Temaları	8
1.4.1. İnsana Mersiye	8
1.4.1.1. Eş İçin (Karı) Yazılan Mersiye.....	8
1.4.1.2. Eş İçin (Koca) Yazılan Mersiye	18
1.4.1.4. Babaların Erkek Evlatlarına Yazdıkları Mersiyeler	29
1.4.1.5. Babaya Yazılan Mersiye.....	37
1.4.1.6. Anneye Yazılan Mersiye	42
1.4.1.7. Komutan, Lider ve Alimlere Yazılan Mersiyeler	47
1.4.1.8. Akraba ve Dostlara Yazılan Mersiyeler	59
1.4.1.9. Cariyeler ve Erkek Hizmetlilere Yazılan Mersiyeler	69

1.4.2. İnsan Haricindekilere Mersiye	76
1.4.2.1. Şehirler, Krallıklar ve Milletlere Yazılan Mersiyeler	76
1.4.2.2. Eşyalara Yazılan Mersiyeler	84
1.4.2.3. Organlara Yazılan Mersiyeler	91
1.4.2.4. Sosyal Değerlere Yazılan Mersiyeler	95
1.4.2.5. Hayvana Yazılan Mersiye	97
1.4.3. Nefse Yazılan Mersiye	105
1.4.3.1. Nefis Mersiyesi	105
2. BİREY VE TOPLUM HAYATINDA MERSİYE	113
2.1. Mersiye Şiirinin Yazılma Amaçları	113
2.1.1. Duygusal Rahatlama Aracı Olarak Mersiye	113
2.1.2. Mersiye ve Şoku Kabullenme Aşamaları	115
2.1.3. Duyguları Dile Getirme Amaçlı Mersiye Şiiri	118
2.1.3.1. Hüzün ve Keder	118
2.1.3.2. Kınama ve Sitem	119
2.1.3.3. Sevgi ve Özlem	120
2.1.3.4. Acziyet ve Ümitsizlik	121
2.1.3.5. Gam ve Keder	121
2.1.3.6. Karamsarlık	122
2.1.3.7. Sabır ve Rıza	123
2.1.3.8. Öfke ve Kin	124
2.1.3.9. Uykusuzluk	124
2.1.3.10. Pişmanlık ve Suçluluk Hissetme	125
2.1.3.11. Yalnızlık Hissetme	126
2.1.4. Empati ve Yeni Deneyimler Öğretme Aracı Olarak Mersiye	127

2.1.5. Mersiye Yazılan Ölü'nün Şanını Yücelten Vasıfları Öğrenme Aracı Olarak Mersiye	128
2.1.6. İnsana Ölümü Hatırlatma Aracı Olarak Mersiye	130
2.1.7. İntikam ve Kararlılığı Artırmaya Teşvik Aracı Olarak Mersiye	132
2.1.8. Cihada Teşvik Aracı Olarak Mersiye	135
2.1.9. Mersiyenin Siyasetteki Rolü	137
2.1.10. Ölülere Ebedileştirme Aracı Olarak Mersiye	140
2.1.11. Kültürel Miras, Dil ve Eski Gelenekleri Koruma ve Aktarmada Mersiyenin Rolü	141
SONUÇ	146
KAYNAKÇA	148

KISALTMALAR

<i>age.</i>	Adı geçen eser
<i>bk.</i>	Bakınız
<i>bs.</i>	baskı
<i>c.</i>	Cilt
<i>d.</i>	Doğum, doğumu
<i>DİA</i>	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
<i>Ens.</i>	Enstitü
<i>h.</i>	Hicrî
<i>haz.</i>	Hazırlayan
<i>Hz.</i>	Hazreti
<i>Ktp.</i>	Kütüphane, kütüphanesi
<i>m.</i>	Miladî
<i>md.</i>	Madde
<i>nr.</i>	Numara
<i>nşr.</i>	Neşreden (Tahkik eden)
<i>ö.</i>	Ölümü, ölüm tarihi
<i>s.</i>	Sayfa
<i>s.a.v.</i>	Sallallâhü Aleyhi ve Sellem
<i>SBE</i>	Sosyal Bilimler Enstitüsü
<i>sy.</i>	Sayı
<i>şrh.</i>	Şerheden
<i>Tahk.</i>	Tahkik
<i>TDVY</i>	Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
<i>trc.</i>	Tercüme, tercüme eden
<i>tsz.</i>	Tarihsiz
<i>vb.</i>	Ve benzeri
<i>vs.</i>	Vesaire
<i>y.</i>	Yıl
<i>yey.</i>	Yayınevi yok
<i>Y.L.</i>	Yüksek Lisans
<i>yyy.</i>	Yayın Yeri yok

GİRİŞ

“Edeb” kelimesi manası Arap toplumunun gelişmesine paralel olarak gelişen bir sözcüktür. Şöyle ki bu kelime ilk dönem Arap toplumlarında “yemeğe daveti” ifade ederken, daha sonraki dönemlerde ahlaki ve hissi olmayan terbevi bir mana kazanmıştır. Daha sonraları Emeviler döneminde ise eğitimi içeren bir mana almıştır. Şöyle ki bu dönemde Halifelerin çocuklarını eğiten kişilere müeddib ismi verilmekteydi. Bu dönemden sonra gelen yıllarda ise dinî olsun veya olmasın insanla birlikte yükselen öğretileri ifade eden bir kavram olmuştur. Bu öğretilerin içerisinde de özellikle “belağat ve dil ilimleri” gelmektedir. Günümüz de ise bu kavram dinleyeni etkileyen belîğ sözleri ifade etmektedir. Akıl ve duygularınüretmiş olduğu her şey edeb diye isimlendirilir. Ayrıca edeb şiir ve nesir olabilir.¹

Konumuz gereği şiir’in tanımını bilmemiz gerekmektedir. çünkü bu kavramın tanımı, toplumların durumuna ve bir dönemden başka bir döneme göre farklılık göstermektedir. Bu nedenle şiir kavramı için farklı tanımlar yapılmıştır. Klasik şiir için bazı bilginler: “Nazımlı ve belli bir konu için söylenen cümlelerdir.” derken.

İbn Haldun: “Şiir, parçalara ayrılmış vezinleri birbirine eşit, her parçasının son harfleri bir türlü olan sözlerdir. Bu sanatta her parçası beyit, beytin birbirine denk olan son harfleri "revi" ve "kafiye," bütün bu beyitleri içine alan söz "kaside" adıyla anılır. Her beyit terkihiyle ifade ettiği anlamı bakımından, önündeki ve sonundaki beyitlerden ayrı ve kendi başına buyruk bir söz hükmündedir. Her beyit övgüyü (methiyeyi) veya ağıtı (mersiyeyi) veyahut sevgilisine olan aşkı ve onun güzelliğini anlatmak bakımından kendi başına, ayrı bir parçadır.”²demektedir.

Cürcâni ise “Şiir sanatı Arap dili ve edebiyatının bir dalını teşkil etmektedir ve bu ilimde fıtrat, rivayet ve zeka ortaktır.” diyerek bahsetmektedir.³

¹ Dayf, Şevkî, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî el-'Asru'l-Câhili*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1987, s.7-10.

² Katrîb, Yusuf İbrahim, *İbn Haldun Edîben*, Dâru'l-kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2016, s. 196-197.

³ es-Sa'îd, Lemîs Mâlik, *el-Funûnu'l-Cemîle*, Dâru'l-Cenâdiriyye li'n-Neşr ve't-Tevzî', Amman, 2015, s.167.

Modern serbest şiirler, klasik şiirlerde olan kafiye vezin ve ölçülerde bazı yeniliklere gitmiştir. Nâzik el-Melâ'ike,⁴ nin konu hakkında ki görüşü şu şekildedir: “Kendisine adanmış olan şairlerin ilk dönemlerinde, birleşik kafiye karışık duygulara boğulmuş ve sınırsız manaları ifade eder olmuştur.”⁵ Serbest şiir şu şekilde tanımlanmıştır: “tek Satır ve tek Tefi’ledan oluşan ve kendisinde son şatırın bulunmadığı şiir türüdür.” Bu ismi alması, tek bir kafiye ve tek bir şekle bağlı olmayışındandır. Şair tef’il sayısında ve kafiye çeşitliğinde kasidenin uzunluk veya kısalığında istediği gibi hareket edebilir. Bununla beraber aruz kaidelerine tam olarak bağlı kalmak zorundadır.

Bu tariflerden de anlaşılacağı üzere “Şiir, belli bir kafiye üzere yazılmış ve özel manaları olan sözlerden meydana gelmektedir.”

Arap Şiirini Oluşturan Unsurlar:⁶

- Şefkat: bir insan, düşünce veya varlığa karşı kişiden sadır olan duygudur. Öfke, hüzn, Utanma veya Sevinç buna örnek olarak verilebilir. Kişi, duygularını bir hayat tarzı olarak ifade etmektedir. Tebessüm, ağlama veya yüz kızarıklığı buna örnektir. Şair ise bu duyguları edebi bir şekilde ve müthiş sözcüklerle betimler.

- Fikir : akıldada gidip gelen her türlü düşünceye denilir. Şiirin ana unsurlarından biridir. Şair, fikirlerini şiir aracılığıyla dile getirir. Burda önemli olan fikirlerinin açık ve net olmamasıdır. Böylelikle okuyucu, şairin maksadını anlamak için garet sarfeder. Bu durumun aksi zayıf bir sanat sayılmaktadır.

- Hayal: gerçeklikten uzak olarak insanın akli ile tasavvur ettiği şeylerdir. Hayali bir suretin sanatsal bir şekilde canlandırılması ancak sanatçının yapabileceği sihirli bir yapıttır. Şair, hayatın farklı yönlerini betimleyip nefsin arzularını açıklar. Bunu aralarında bazen hiçbir irtibatın bulunmadığı eşyaları, insanın kendisine bağlayan hayal olmaksızın başaramaz.

⁴ Nazik al-Mala’ika, 23 Ağustos 1923’te Irak’ın başkenti Bağdat’ta dünyaya geldi. Nazik ismini, 1923’te Suriye’deki Fransız işgal ordusuna karşı bir dizi devrime öncülük eden bir kahraman olan Nazik Abîd’den aldı. 2007 yılında yakalandığı hastalık ve yalnızlıktan dolayı Kahire’de öldü. Bkz. Hâtır, Muhammed Abdulmun‘im, *Dirâse fi Şi’ri Nâzım el-Melâike*, el-Hey’etu’l-‘Âmmetu’l-Mısriyye li’l-Kitâb, Kahire, 1990.

⁵ el-Melâike, Nâzik, *Dîvânu Nâziki’l-Melâike*, Dâru’l-‘Avde, Beyrut, 1997, s.18.

⁶ Gunaym, Muhammed Ebu’l-Futûh, *Ta’rîfu’ş-Şi’r ve Fâidetuhû ve Fadluhû ve ‘Anâsırühû, Dîvânu’l-‘Arab*, yyy., Mayıs 2009.

- Üslub: Şairin, sanatsal çalışmalarında gördüğümüz dokunuşlarıdır. Bunlar sanatsal bazı kaide ve genel özelliklerden ibarettir. Şair bu özelliklerden hareket eder ve eserini ortaya koyarak bunlara riayet eder.

- Nazm: Bu sözden kastedilen şairin, sözlerinin ifade etmek istediği manalar ile uyumlu olmasıdır. Bu da seçilen sözlerin manaya uygun olması ve sanatsal bir biçimde düzenlenmesidir.

Arap Şiirinin Geçirmiş Olduğu Evreler:

Genel olarak şiirin geçirmiş olduğu evreler edeb ilmiyle alakalıdır. Bu evreler genel olarak Arapların siyasi hayatına göre taksim edilmiştir. Öne çıkan evreler şu şekildedir:⁷

Câhiliye Dönemi: Bu ismi alma nedeni, O, dönemde yaşayan halkın kendisinde görülen acelicilik ve kararsızlıktı. Okur yazarlığın olmaması veya bilgisizlik değildi. Bu dönem şiirlerinin özelliklerinden biriside şair, şiirin konusuna başlamadan önce ve kasidenin başında eskiden kalan kalıntıları, buradan bineğini ve daha sonra sevgilisini betimler.

İlk İslam Dönemi: Bu dönemde İslam, büyük bir ölçüde yayılmıştır. Bu yayılmada Arap şiirine etki etmiştir. şöyle ki bu dönem şairleri İslami ve Dini sözcükleri kullanmışlar ve İslamı savunmuşlardır. Böylelikle cihadı teşvik eden şiirler ortaya çıkmıştır.

Emevîler Devri: Bu dönemde Arap şiirinin ana temalarından biri olan övünme olgusu açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Övünme bazen kişi bazende kabile ile yapılırdı. Ayrıca Hiciv olgusunda bu dönemde öne çıkan olgulardandır.

Abbasîler Devri: Bu dönem yeni fikirler, manalar ve üsluplar ile öne çıkmıştır. Ayrıca abartı, süsleme, kişiselleştirme ve büyütme gibi olgular kullanılmıştır. Bir çok şair lafzi ve manevi güzellikleri kullanımda fazlaca göz önünde bulundurmuşlardır. Ayrıca bu dönem şairleri medeniyetin gelişmesine paralel olarak uzun kasidelerden uzak durmuş ve kısa olan şiirleri tercih etmişlerdir.

Endülüs Devri: Bu dönemde müslümanlar, bu bölgenin güzelliklerini görmüş ve bu etkiyle şiirler yeni bir şekile bürünmüş ve “müveşşahat” türü şiir ortaya çıkmıştır.

Yeni Dönem: Endülüs döneminden sonra gelen bu dönemde şairler kolay ve anlaşılması kolay fikirleri ifade eden şiirler yazmışlardır.

⁷ Dayf, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî el-'Asru'l-Câhilî*, s.14-15.

Arap Şiiri Temaları: Arap şairlerin, şiirlerini yazdıkları konular farklılık göstermektedir. Bunlardan öne çıkanlar şunlardır:

Betimleme: Şair, bu tür şiirlerde belirli ve durumları şiirsel bir dil ile anlatmaktadır. Ayrıca şair doğayı ve cemadati da betimlemektedir.

Fahr ve Hamaset: Fahr, şairin kendisi veya kabilesinin taşımış olduğu güzel özelliklerle övünmesini ifade ederken, hamaset savaşlarda elde edilen zaferlerle övülmeyi ifade etmektedir. Dolayısıyla hamaset fahr temasından bir cüzdür.

Hiciv: Hoşlanılmayan veya düşman olarak kabul edilen kişilerin kötü hallerinin dile getirilmesidir.

Medih: Övülen kişinin taşımış olduğu güzel hasletlerin zikredilmesidir. Bazı şairler övülen kişiden övgü kazanabilmek için abartı yaptıkları olmuştur.

Gazel: Şairin, sevdiği kişiye karşı olan duygu ve hislerini dile getirdiği ayrıca yaratılış ve ahlak olarak güzelliklerini zikrettiği şiir türüdür.

Mersiye: Araştırmamızın konusu olacaktır.

1. ARAP ŞİİRİNDE MERSİYE

1.1. Mersiyenin Sözlük ve Terim Anlamı

Sözlükte, *ورثى* fiilinden türeyen *مرثية* kelimesi, ölünün arkasından ağlamayı ifade ederken, aynı fiilden türeyen *ترثية* kelimesi ölümden sonra yapılan övgü manasında gelmektedir.⁸

Ayrıca kelime ölü arkasından ağlayıp güzel özelliklerini zikretmek, arkasından ağlatıcı şiir yazmak ve ölüye acımak manalarını da ifade etmektedir.⁹

Terim olarak mersiye, diğer kavramlarda olduğu gibi bu kavramda sözlük manasından terimsel manasına geçiş yapmıştır. Böylelikle kavram “ölünün arkasından edeb ilminin iki çeşidinden biri ile güzel özelliklerini zikrederek ağlamayı ifade eder” bir hal almıştır. Askari, mersiyenin, *ölü için yapılan övgüden ibaret olduğunu* dile getirmektedir.¹⁰ Bu manadan hareketle mersiye, hüznü ifade eden Arap şiirinin temalarından bir temaya dönüşmüştür. Nüveyhi mersiyeyi şu şekilde tanımlamaktadır: “Şairin, kendisince değerli bir insanı kaybetmesinden dolayı yaşamış olduğu hüznün halini betimlemesi ve bu hüznü okuyucu veya dinleyiciye hissettirme çabasıdır.”¹¹ Müberrid, mersiyeyi taziye ile sınırlandırmıştır. Taziye ise *musibetlere sabretmek ve teselli olmak* manasındadır. O’na göre bu hususta yazılan en güzel şiir örneği “*övgünün hüznüyle, şikayetin fazilet ile beraber anlatılmış olanıdır.*”¹²

Sonuç olarak mersiye, ölünün arkasından onun güzel ahlakı zikredilerek övülmesi, arkasından dua edilmesi ve ailesi ile yakınlarına sabır tavsiye edilerek ağlanmasıdır.

⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, Dâr Sâdır, Beyrut, 1993, s.35.

⁹ Mes'ûd, Cubrân, *Mu'cemu'r-Râid*, Dâru'l-'İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut, 1992, s.256.

¹⁰ el-'Askerî, Ebû Hilâl, *Kitâbu's-Sinâ'ateyn*, Dâr İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, Beyrut, 1952, s.137.

¹¹ en-Nuveyhî, Muhammed ed-Desûkî, *Sekâfetu'n-Nakdi'l-Edebî*, Matba'atu Lecneti't-Te'lîf ve't-Terceme ve'n-Neşr, Kahire, 1949, s.338.

¹² el-Muberrid, Muhammed b. Yezîd, *et-Te'âzi ve'l-Merâsi ve'l-Mevâ'iz ve'l-Vasâya ve'l-Hikem*, Nahdatu Mısır li't-Tibâ'ati ve'n-Neşr, Mısır, 1992, s.45.

1.2. Mersiye Tarihine Genel Bir Bakış

Arapça dil sanatlarından öne çıkan bir sanat ta *Mersiye*'dir. Cahiliyye döneminden günümüze kadar olan süreçte önemini kaybetmemiştir. İnsan ırkının ölümle tanışmasıyla birlikte bu sanat başlamıştır. Bu sanat özellikle de eski Mısırlılar'da yaygınlaşmış olup, karşımıza bu sanata dair efsanevi hikayeler çıkmaktadır. Örnek olarak Ezis kıssası verilebilir. Şöyle ki: Sit denilen kişi kocasını öldürdükten sonra bu kadının asırlar boyu ağlaması nedeniyle nehir taşmıştır.¹³ Ayrıca eski Yunan edebiyatında da mersiye örnekleri görmekteyiz. Simondis ve Safu buna birer örnektir. Rumlar bu sanatı Yunanlılar'dan almış ve daha sonra nesilden nesile aktarılmıştır. Buna ek olarak İngiliz edebiyatında da Adonis gibi mersiye örneklerini görmekteyiz.¹⁴

Fars edebiyatında mersiye'ye bir çok örnek bulmak mümkündür. Özellikle Ehl'i-Beyt hakkında söylenenler buna örnektir. Türk edebiyatı ve Arap edebiyatında Fars edebiyatına bu hususta paralellik göstermektedir. Şöyle ki Arap edebiyatında Cahiliyye döneminden günümüze kadar uzanan bu sanatta hem kadınlar hemde erkekler ortaklık yapmıştır. Hatta kadınlar daha duygusala ve ince kalpli olmaları nedeniyle ölünün arkasından ağlama ve ağıt yakma hususunda erkekleri geçmişlerdir. Ayrıca o dönemlerde erkeklerin hayatı genel olarak savaşma, kan dökme ve kahramanlıklarıyla övünme gibi hususlara yoğunlaşmışken, ölü arkasından ağlama ve ağıt yakma gibi şeyleri kadınlar yapmaktaydı. Şunu da söylemek gerekir ki Cahiliyye döneminden önce ki dönemlerde yazılmış olan şiirlerde de ölen kişiler hakkında yalın söylemleri bulmaktayız. Ancak bu söylemler ileri ki zamanlarda şairlerin hayat ve ölümü kavramalarıyla birlikte yüce bir sanata dönüşmüştür. Ölen kişilerin hatıralarını ölümsüz yapmak için kabirler üzerine yazılan isim ve lakapları ilk dönemde yazılan mersiye örnekleri olarak verebiliriz.¹⁵

Daha sonra İslam dini gelerek insanların inançlarını değiştirmiş ve şiir sanatları özellikle mersiye türü gelişmiştir. Bu gelişim Emevi ve Abbasi dönemlerinde de devam etmiştir. böylelikle mersiye, şehid, şehirler, krallar ve hayavanlar gibi hayatın

¹³ Emîr, 'Ukkâşe, *el-Ferâ'ine Hikâye ve Esâtîr Hayyarat el-'Âlem*, Vekâletu's-Sahâfeti'l-'Arabiyye, el-Cîze, 2016, s.86.

¹⁴ Sâlim, Abdurreşîd Abdulazîz, *Şi'ru'r-Risâi'l-'Arabî ve İstinhâdi'l-'Azâim*, Vekâletu'l-Matbu'ât, Kuveyt, 1982, s.10-14.

¹⁵ Sâlim, *Şi'ru'r-Risâi'l-'Arabî ve İstinhâdi'l-'Azâim*, s.10-14.

bir çok yönünü ele alır bir hal almıştır. Bunun yanı sıra değişen siyasi durumlar nedeniyle resmi ve siyasi mersiyeleler ortaya çıkmıştır. Son dönem mersiyelelerde eş(kadın)ler için yazılanlar öne çıkmaktadır. cahiliyye döneminde toplumsal sebepler nedeniyle kadınlar için mersiye yazılmazdı.

1.3. Mersiye Türleri

1.3.1. Nedb (Ağlama)

النَّدب (Ağlama): Ölen kişinin arkasından kalpleri sızlatıp, gözleri yaşartan hüznü sözlerle ağlamaya denir. Şair kaybettiği kişi için bu tür şiirlerde ağlayıp sızlar. Bu ağlayışlar yıllar süren bir törene ve mateme dönüşür. Şair burda kaybettiği kişinin güzel hasletlerini tekrar tekrar canlandırır ve yeniden ağlar ve göz yaş dökerler. Bu tür şiirlerin farklı türleri vardır. Şairin ailesine, akrabalarına kendisine, terkedilmiş diyar ve şehirlere olanlar bunların bazılarıdır. Mersiye konulu şiir yazan şairlerden, Hansa kardeşi Sahr için bir mersiye yazmıştır. Ayrıca Ebu Nüvvas, Ebu'l-Beka er-Rendi ve Şemsuddin el-Kufi bu tür şiir yazan şairlerdendir.¹⁶

1.3.2. Te'bîn (Övgü)

التَّأْيِين (Övgü): Bu kavram ilk dönem kullanımlarında ölü veya diri ayrımı yapılmaksızın insanları övmek olup daha sonraları sadece ölünün övülmesini ifade eder bir hal almıştır. Cahiliyye döneminde ölen kişilerin kabirlerin de durup, bu kişinin güzel ahlakının zikredilmesi alışılmış bir adetti. Bu tür şiirleri sadece erkek şairler değil kadın şairler de dile getirmişlerdir. Bu tür şiirlerde asıl amacın kaybedilen kişinin ailesinin yaşamış olduğu kaybın tasvir edilmesi olduğu anlaşılıyor. Bunun en iyi örneği Hansa'nın kardeşi Sahr için yazmış olduğu mersiyede görülmektedir. Bu tür şiirlerin sebepleri farklılık gösterebilir ama hep aynı şeydir. Şairler, Halifeler ve Vezirler için bu türde mersiye kaleme almışlardır. Ayrıca saygın insanlar, komutanlar, alimler ve edebiyatçılar içinde bu türde yazılmış mersiye örnekleri vardır. Hasan b. Sabit, Ebu Amr b. Şüheyd, Hüseyin b. Muteyr el-Esdi ve Ahmed Şevki bu tür mersiye yazan şairler arasındadır.¹⁷

¹⁶ Dayf, Şevkî, *er-Risâ'*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1979, s.12-13.

¹⁷ Dayf, *er-Risâ'*, s.54-55.

1.3.3. ‘Azâ (Sabır)

العزاء (Sabır) kelime sözlükte genel anlamıyla “sabretmek” ifade ederken, daha sonraları mersiye türü şiirlerde ölüm karşısında sabretmeyi ifade etmektedir. Bu tür şiirlerin temelleri Cahiliyye döneminde atılmıştır. O dönemde şairler kaybettiği şey için üzülür, ağlar ve duygularını hüznü şiirlerle dile getirirdi. Ayrıca şairler en güzel şiirlerini kaybetmiş oldukları çocukları ve babaları için yazmışlardır. Dikkat çeken bir husus kız çocukları için dile getirilmiş bu tür şiirler yok denecek kadar azdır. Bu tür mersiye kutlularla ilişkili olduğu gibi hayat, ölüm ve ebediyetşede alakalıdır. Mütenebbi, Ebu’l-Atahiyye, Hafız İbrahim ve Buhteri bu tür mersiye yazan şairler arasındadır.¹⁸

1.4. Arap Şiirinde Mersiye Temaları

Mersiye ile alakalı olan konular üç bölüme ayrılmıştır. Bunlar: insan için yazılan, insan haricinde olan varlıklar için yazılan ve şairin kendisi için yazmış olduğu mersiyelelerdir.

1.4.1. İnsana Mersiye

1.4.1.1. Eş İçin (Karı) Yazılan Mersiye

Cahiliyye dönemine ait şiirlerde eşler hakkında yazılmış pek fazla şiir bulunmamaktadır. Bununla beraber genel tavrın böyle olduğuda söylenemez. Çünkü bu durum dikkat çekici bir olgu olmayıp sınırlı ve dağınıktı. Ayrıca şairler eşleri için mersiye yazmaktan utanç duyuyorlardı. Bunun sebebi ise toplumda eşi için mersiye yazan şairin zayıf karakterli bir olduğu algısı bulunmaktaydı. Eşi için mersiye yazan şair toplumda kınanmakta ve alay konusu olmaktadır. Bu nedenle şairler ölen eşi için hüznlerini açıklamak ve mersiye yazmaktan uzak durmuşlardır.¹⁹ Amr b. Kays b. Mesud el-Muradi'nin söylemiş olduğu mersiye Cahiliyye dönemine ait nadir mersiyelelerdendir. Şair, şiirinde eşinin kız kardeşi olan Saide'ye hitap etmiş ve onu kardeşi için yas tutmaya çağırmıştır.

سعيدُ قومي على سَعدى فبكيها فلستِ محصيةٌ كلَّ الذي فيها

¹⁸ Dayf, *er-Risâ*, s.86-88.

¹⁹ en-Nevresî, Revnâk Tefkîk Alî, *Risâu'z-Zevcât fi'ş-Şi'ri'l-'Abbâsî Dirâse Mevdû'iyye*, Mecelletu'l-Bâhis, yyy., 2012, s.4.

في مآتم كظباء الرّوض قد قرّحت من البكاء على سَعدى مآفيها
Ey saide hadi kalk ve sa'da için ağla her nekadar onun bütün güzel hasletlerini
sayamasanda

*Bu ağlama ceylan yuvası gibi olan bir yas olsun ve gözlerin ona ağlamaktan yara
olsun.*²⁰

Mersiyenin en eski örneklerinden biriside, Cerir b. Atiyye'nin eşi Ümmü Harza
için yazmış olduğudur.²¹

لولا الحياءُ لهاجني استعبارُ ولزرتُ قبرك والحبيبُ يُزارُ
وَلَقَدْ نَظَرْتُ وَمَا تَمْتَعُ نَظْرَةً فِي اللَّحْدِ حَيْثُ تَمَكَّنَ المِحْفَاؤُ
فَجَزَاكَ رُبُّكَ فِي عَشِيرِكَ نَظْرَةً وَسَقَى صَدَاكَ مُجَلِّجِلٌ مِدْرَارُ
صَلَّى المَلَأَمِكَةُ الَّذِينَ تُحْيُوا وَالصَالِحُونَ عَلَيْكَ وَالْأَبْرَارُ
وَعَلَيْكَ مِنْ صَلَوَاتِ رَبِّكَ كُفَمَا نَصَبَ الحَجِيجُ مُلْبِدِينَ وَغَارُوا
أَرعى النُّجُومَ وَقَدْ مَضَتْ غَوْرِيَّةٌ عُصَبُ النُّجُومِ كَأَنَّهِنَّ صِوَارُ
لا يُلْبِثُ الفُرْنَاءُ أَنْ يَتَفَرَّقُوا لَيْلٌ يَكُرُّ عَلَيْهِمْ وَهَارُ

*Eğer utanmasaydım, gözyaşlarına boğulur ve mezarını ziyaret ederdim. Sevgili,
ziyaret edilir. Yemin olsun ki senin kabrini kazana baktım da baktıkça üzüldüm.*

²⁰ Kasidenin bahri Basittr. Bkz. el-Merzubânî, Ebû 'Abdillâh, *Mu'cemu's-Şu'arâ*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1982, s. 236.

²¹ Cerir b. Atiyye el-Hatafâ, (ö.732.) babası Atiyye, annesi ise Hakka bint ma'bed el-Meklebiyye'dir. Künyesi, büyük çocuğuna nisbeten Ebu Harza'dır. Yemame'de yetişmiş ve oraya defn edilmiştir. Bkz. el-Hatafâ, Cerir b. 'Atiyye, *Dîvânü Cerîr*, Dâr Beyrût li't-Tibâ'ati ve'n-Neşr, Beyrut, 1986, s.5.

Allah kocana karşı güzel ahlakından dolayı senden razı olsun ve susuzluğunu bol, saf ve temiz suyla gidersin. Seçkin melekler, salihler ve ebrarlar sana dua etsin.

Hacılar her telbiye getirdiğinde ve yola çıktıklarında rabbim sana mağfiret etsin. Dağılmış hayvanlar gibi olan ve aniden kaybolup giden yıldızları takip ederim.

Üzerlerinden bi gece ve gündüz geçmedi ki eşler birbirlerinden ayrılıp gittler.²²

Cerir, o günkü toplumda yaygın olan ve erkeğin eşinin arkasından mersiye yazmasını ayıplayan örf ve adetleri yıkan ilk kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. bununla beraber şiirinin başında elem ve hüznünü göstermek için eşinin kabrini ziyaret ederken yaşayacağı utanç duygusundan işari bir yol ile özür dilemektedir. Mersiyesinde eşini en güzel sıfatlarla betimlemekte ve ondan razı olduğunu ifade ederek dua etmekte ve ayrılığınan dolayı acı çektiğini anlatmaktadır.

Beyitlerin İncelenmesi:

Şairin, beyitlerinde hissetmiş olduğu sadık duyguları açıkça görülmektedir. Bundan dolayıdır ki mersiyeler, kendisinde iltifat olmadığı için amaç olarak şiirlerin en doğrusu olarak kabul edilmektedir. Bu şiirde şairin hissetmiş olduğu yoğun duyguyu görmekteyiz. Şöyle ki şair: kendisini eşi gömülürken kabrinin başında durmuş ve acı çeker bir halde tasvir etmiştir.²³ Ayrıca şair, bu şiirinde hayale yer vermiş ve kendisini yıldızları gözetleyen bir çobana, eşinide çobanın başında durmazsa kaçıp kaybolacak bir varlığa benzetmiştir. Bu şairin yıldızları gözlerini ayırmaksızın takip etmesini ve gözlerine uykunun girmediğini ifade etmektedir. Bu betimle okuyucuyu sanki sahnede oynayan bir filmi seyrediyormuş hissini uyandırmaktadır. Ayrıca şiirde kullanılan (غورية، ومضت، أرعى) kelimeleri bir hareketliliği ifade etmektedir.

Cerir'in kullanmış olduğu dil bilinen ve yaygın olan kelimelerden oluşmasına rağmen şairin maharetli ellerinde şaşkınlık yaratan bir şekl almıştır. Bu kelimeler her ne kadar bilinir ve yaygın olsa da şair özel bir güzellik vermiştir. Buna ek olarak şair kelimeleri mersiyeeye uygun olarak (الحياء - الحبيب) gibi ince ve latif sözcüklerden seçmiştir.

²² Kasidenin bahrî kâmilidir. Bkz.el-Hatafâ, *Dîvânu Cerîr*, s.199-200.

²³en-Nevresî, *Risâu'z-Zevcât fi'ş-Şi'ri'l-Abbâsî Dirâse Mevdû'iyye*, s.133.

Şiirin başında (لولا) kelimesini kullanarak hissetmiş olduğu utancı ifade etmeside dikket çekicidir. Bu kelime bir şeyin varlığının başka bir şeyin varlığına engel olmasını ifade etmekte, dolayısıyla şair eşinin vefatından sonra zikrederken yaşamış olduğu tereddüdü ve kendi iç dünyası ile toplumun arasında gerçekleşen çekişmeyi göstermektedir.

Şiirde genel olarak şairin eşini kaybetmesinden kaynaklı içinde bulunmuş olduğu psikolojik nedenlerle haberi bir üslup kullanılmıştır. Bununla birlikte az da olsa inşai üslubun kullanıldığı beyitlerde görülmektedir.

Edebi sanatlar:

Teşbih: (عُصَبُ النُّجُومِ كَأَنَّهِنَّ صَوَارٍ) beytinde şair, yıldız hüzmesini vahşi ineklere benzetmiştir. Bu tam teşbihtir. Şöyle ki yıldızlar benzetilen, vahşi inekler benzeyen, çokluk benzeme yönü ve teşbih edatıda كَأَنَّ kelimesidir.

İstiarei Mekniyye: (ليل يكرّ) burada kullanılan fiil olan يكرّ tekrar tekrar geri dönmeyi ifade etmektedir. Kendisine benzetilen kullanılmamış ancak özelliklerinden bir özelliği zikredilerek ona işaret edilmiştir.

Muhassenat-1 Bediiyye: (زرت يزار- نظرت نظرة) kelimelerinde görülen tekrarlar. Bu da üzüntünün yoğunluk ve kesinliğini ifade etmektedir.

Tasri': Bu kavram şiir de iki şatırın son harflerinin aynı olmasını ifade etmektedir. (استعبار – يزار) kelimelerinde görülmektedir.

Tıbak: bir şeyin kendi zıddı ile birlikte zikredilmesini ifade eden bu kavram (ليل) (نهار – kelimelerinde görülmektedir).

Ferezdak'ın²⁴ eşi için mersiyesi: Cerir'in aksine Ferezdak eşi için ağlamayı kabul etmemiş ve kabrini ziyaret etmekten ve onun için göz yaşı dökmekten kaçınmıştır.

²⁴ Ebû Firâs Hemmâm b. Gâlib b. Sa'saa et-Temîmî (ö. 114/732) yüzünün geniş olması nedeniyle büyük ekmeğe parçası manasında olan "Ferezdak" lakabını almıştır. Basra'da doğmuş ve yetişmiştir. Emevî dönemi şairlerindendir. Bkz. el-Ferezdak, Hemmâm b. Sa'saa Ebû Firâs, Dîvânu'l-Ferezdak, Dâr Beyrût li't-Tibâ'a ve'n-Neşr, Beyrut, 1984, s.4-7.

يَقُولُونَ زُرْ حَدَرَاءَ وَالْثَّرْبُ دَوَّهَا وَكَيْفَ بِشَيْءٍ وَصَلُّهُ قَدْ تَقَطَّعَا

وَلَسْتُ وَإِنْ عَزَّتْ عَلَيَّ بِرَائِرٍ تُرَاباً عَلَى مَرَسُومَةٍ قَدْ تَضَعَضَعَا

يَقُولُ ابْنُ خَنْزِيرٍ بَكَيْتَ وَلَمْ تَكُنْ عَلَى امْرَأَةٍ عَيْنِي إِحْالَ لَتَدْمَعَا

Diyorlar ki, toprağın altındaki Hadra'yı ziyaret et. Benimle ilgisi kalmamış bir kişi nasıl ziyaret edilir?

Benim için değerlide olsa, bir kadının üzerine yığılmış toprağı ziyaret edecek değilim.

İnsan için ölen dostları arasında en değersiz kayıp, peçe takmış kişidir.²⁵

İslam'ın gelmesiyle birlikte toplumsal hayat şartlarının ve kadına bakışın değişmesine rağmen, Emevi döneminde halen Cahiliyye döneminde hakim olan adetlerin devam ettiğini görmekteyiz. Halbu ki bu dönemde kadın, günlük yaşantıda, savaşlarda ve edebiyatta erkekle eşit düzeydeydi. Ayrıca Gazel türü şiirin ana konusuda kadındı. Şu var ki kadın bu tür şiirlerde sadece arzulanılan bir nesne olarak bahsedilmekteydi. Şayet kadın, şairin eşi veya yakını olursa zikredilmez, uzak olursa bahsedilirdi. Cerir onu anmaktan utanç duyarken, Ferazdak ölümünü hafife alıyordu.

Beyitlerin İncelenmesi:

Bu şiirde duygusuzluğun ön plana çıktığı görülmekte ve eşini sevmesine rağmen şairin eşinin ölümüne karşı hiç bir şey hissetmediğini görmekteyiz. Şiir, tamamen duygudan yoksun belkide erkeğin kaybettiği en değersiz şeyin kadın olduğu vurgusu yapılmaktadır. Şair, şiirinde hayale başvurmamış ve gerçek hayattan örnekler vermiştir. Toprağı eşinin üzerine serpilmiş olarak gerçekçi bir betimleme yapmıştır.

²⁵ el-Ferezdak, Hemmâm b. Sa'sa'a Ebû Firâs, Dîvânü'l-Ferezdak, Dâr Beyrût li't-Tibâ'a ve'n-Neşr, Beyrut, 1984, s. 422.

Şiirde genel olarak haberi uslub kullanılmıştır. Örnek olarak: muzari fiilin başına nef'i edatı getirilmiş ve ikinci beyitte olumsuzluk ليس kelimesiyle elde edilmiştir. İnşai uslub sadece birinci beyitte soru edatı ile yapılmıştır.

Şairin kullanmış olduğu dil, yaşamış olduğu toplum olan bedevilerle alakalı olup kapalı ve çölde kullanılan sözler tercih edilmiştir.

Abbasi döneminde de kadın için mersiye yazmak Arap şiirinde kültürel bir eksiklik olarak kabul ediliyordu. Şöyle ki mersiye toplumda yaygın olan sevilen kişilerin kaybedilmesinden sonra güç gösterme adeti ile karşı karşıya geliyordu. Şu var ki zaman ilerledikçe Arap dilinde kadın için mersiyede yaşanan zamana göre yeni bir hüviyyet kazandı. Yeni dönem günümüz Arap şiirinde yoğun duyguları ifade eden kasideler kaleme alınmıştır.²⁶ Örnek olarak, Nizar Kabbani'nin,²⁷ Beyrut'ta bulunan Irak büyükelçiliğinde meydana gelen patlamada ölen eşi Belkıs için yazmış olduğu mersiye verilebilir. Kabbani şiirinde eşinin öldürmekle suçladığı ümmete şöyle hitap ediyor:

شكراً لكم ..

شكراً لكم ..

فحبيبتى قُتلت .. وصار بوسعكم

أن تشربوا كأساً على قبر الشهيدة

وقصيدتى أُغْتِيلت ..

وهل من أمةٍ في الأرض ..

²⁶ Fâdil, Cihâd, Risâu'z-Zevcât fi'ş-Şi'ri'l-'Arabî, yey., er-Râye, 2013.

²⁷Nizâr b. Tefk Kabbânî (1923-1998). Suriyeli, muasır diplomatik şair, 21 Mart 1923 tarihinde orta halli bir ailenin çocuğu olarak Dimaşk'ta doğdu.

-إلا نحن - تغتال القصيدة؟

بلقيس ..

مذبوحون حتى العظم ..

والأولاد لا يدرون ما يجري ..

ولا أدري أنا .. ماذا أقول؟

هل تفرعين الباب بعد دقائق؟

هل تخلعين المعطف الشتوي؟

هل تأتين باسمه ..

وناضرة ..

ومشرقة كأزهار الحقول؟

بلقيس ..

يا فرسي الجميلة .. إنني

من كل تاريخي خجول

هذي بلادٌ يقتلون بها الخيول ..

هذي بلادٌ يقتلون بها الخيول ..

من يوم أن نحرك

يا بلقيس ..

يا أحلى وطن

لا يعرف الإنسان كيف يعيش في هذا الوطن ..

لا يعرف الإنسان كيف يموت في هذا الوطن ..

ما زلتُ أدفعُ من ..

أعلى جَزَاءٍ ..

كي أُسْعِدَ الدُّنْيَا .. ولكنَّ السَّمَاءَ

شاءتْ بأنْ أبقى وحيداً ..

مثلَ أوراقِ الشتاءِ

هل يُؤَلِّدُ الشُّعْرَاءُ من رَحِمِ الشَّقَاءِ ؟

وهل القصيدة طَعْنَةٌ

في القلبِ .. ليس لها شِفَاءٌ؟

أم أنني وحدي الذي

عَيْنَاهُ تَخْتَصِرَانِ تَارِيخَ الْبُكَاءِ

Teşekkür ederim

Teşekkür ederim

Sevdiğim öldürüldü, artık şehidin kabrinde kadeh içebilirsiniz. Kasidem katledildi. Yeryüzünde bizden başka kasideyi katleden hiçbir millette yoktur.

Belkıs

Kemiklere varana kadar boğazlanmışız ve çocuklar ne olduğunu bilmiyor ve ben bilmiyorum ne söyleyeceğimi. Birkaç dakika sonra kapıyı çalarmısın? Mantonu çıkarırmısın? Gelirmisin gülererek ışıltılı? Tarla çiçekleri gibi parlak biçimde?

Belkıs...

Güzel tayım, ben tüm tarihimden utanıyorum. Bu ülke de atları öldürüyorlar seni katlettikleri günden....

Ey Belkıs

Ey ülkelerin en güzeli. Bu ülke de insan nasıl yaşayacağını bilmiyor. Bu ülke de nasıl öleceğini bilmiyor. Hala kanımla ödüyorum en yüksek bedeli dünyayı mutlu etmek için fakat gök tek başıma kalmamı diledi kış yaprakları gibi. Şairler meşekkatın

*karnından mı doğuyor? Kaside yaralamamıdır kalpten şifası olmayan? Yoksa ben tekmiyim gözleri ağıt tarihini özleyen?*²⁸

Beyitlerin İncelenmesi:

Nizar Kabbani'nin eşine karşı güçlü bir sevgi hissettiği görülmektedir. Sevgi, insanın hissede bileceği en yüce duygulardan biridir. Bu duygu yaşamış olduğu acı ve elemle, kasidesinde net bir şekilde görülmektedir. Şair, eşinin ölümünden sonra nasıl yaşayacağını ve nasıl öleceğini bilmez bir şaşkınlık yaşamaktadır. Şairin kullanmış olduğu üslup kendisiyle birlikte bizimde bütün yönleriyle aynı tecrübeyi hissetmemizi sağlamaktadır.

Şair, kullanmış olduğu dilde “*elif, vav ve ya*” harflerini üzüntüsünü göstermek için tekrar ettiğini görmekteyiz. Çünkü “*elif*” harfi hüzün duygusunu ifade etmekte en güçlü harftir. Şöyle ki kendisinde bulunan uzun musiki tınısı vardır. Ayrıca “*nun, lam ve ra*” harflerinde tekrar ettiği dikkat çekmektedir. “*nun*” harfi kasideye hüzünlü bir musiki havası katmışken, lam harfi sukuneti ra harfide yaşanan olayı kabul etmemeyi kazandırmıştır. Kaside de kullanılan cümleler geneleksel üsluptan bağımsızdır.

Şair, inşai üslubu Belkıs'a farklı kalıplarla nida ettiği yerlerde ve alaycı soru kiplerinde kullanmıştır. Ayrıca kaside de yaşanan üzüntü ve acıyı canlandıran, teşbih ve istiare sanatlarına çokça başvurulmuştur. (*مشرقة كأزهار الحقول*) teşbihe (*تغثال*) (*يا فرسي الجميلة*) , (*القصيد*) (*يا أحلى وطن*) cümleleri istiareye Örnek olarak verilebilir.

(*شكرا لكم .. شكرا لكم*) gibi bazı kalıp ve kelimeleri tekrar ederek vurgu için kullanmıştır. Böyle tekrar edilen kelime ve kalıplar, kasidenin bütünlüğünde önemli bir yer tutmaktadır. Şair, kasidesinde kadını Arap toplumunun problemlerini anlatmak için ana sembol olarak kullanmıştır. Arap toplumunu düşmanın öldürdüğü bir sevgiliye benzetmiş ve düşmanın içerde kullandığı piyonlarına işaret etmiştir.²⁹

²⁸ Rif'at, Muhammed, *Ekâsîsu'l- 'İşk*, ed-Dâr li'n-Neşr ve't-Tevzî', el-Cîze, 2016, s.98-100.

²⁹Râşid, Ziyâb, Dâvûd, Cumâna İbrâhîm, *es-Simâtu'l-Uslûbiyye fî Kasideti Belkîs*, Dirâsât fî'l-Luğati'l-'Arabiyye ve Âdâbihâ, yyy., 2015, s.53.

Kaside de sözsel ritim, kelime, kalıp, uslup ve kafiyelerin tekrarı ile sağlanmıştır. Şairin bu ritimler deki yavaşlık ve hızlılık farklılığı, yaşamış olduğu olaya göstermiş olduğu tepki nedeniyledir. manasal ritim ise genel olarak ümitsizlik ve üzüntü üzerine yoğunlaşmıştır.³⁰

Kaside de dikkat çeken diğer bir husus, görünen yüzeysel mananın dışında farklı bir manayı ifade eder olmasıdır.³¹ Bu duruma mufaraka ismi verilmektedir. Örnek olarak şair, kasidenin başında teşekkür ediyor, şu var ki bu teşekkür gerçek değildir. ayrıca öldürme anın da şarap içmek insani bir davranış değildir.³²

1.4.1.2. Eş İçin (Koca) Yazılan Mersiye

Cahiliyye dönemin de, erkeğin yanı sıra kadınlarda edebi sanatlara katkıda bulunmuştur. Bu dönemde kadınlar mersiye yazma ile meşhur olmuşlardır. Bunun nedeni onların erkeklerden daha fazla etkilenmesi ve tepki göstermesidir. Bu nedenle kaybettikleri kocalarına, kardeşlerine ve çocuklarına mersiyeler yazmışlardır.

Celile bint Mürre'nin³³ kardeşi Cessas tarafından öldürülen kocası Kuleyb için yapmış olduğu mersiyesi buna örnektir:

فعل جساس على ضني به قاطعٌ ظهري ومدنٍ أجلي

لو بعين فقئت عينٌ سوى أختها وانفقات لم أحفل

تحمل العين قذى العين كما تحمل الأم أذى ما تفتلي

إنني قاتلةٌ مقتولةٌ فلعلَّ الله أن يرتاح لي

Cassas 'in yapmış olduğu bu şey bana ne kadar ağırdır,

³⁰ Râşid, Ziyâb, Dâvûd, Cumâna İbrâhîm, *es-Simâtu 'l-Uslûbiyye fî Kasîdeti Belkîs*, s. 68.

³¹ Kâsım, Sîzâ, el-Mufâraka fi 'l-Kassî'l-'Arabîyyi'l-Mu'âsır, *Mecelletu'l-Fusûl*, yyy., 1982, s. 311.

³² 'Attûm, Mahâ Mahmûd, Şâkir, Tehânî Abdulfettâh, *er-Risâ 'fî Şi'ri Nizâr Kabbânî Dirâse Uslûbiyye*, *Dirâsâtu'l-'Ulûmi'l-İctimâ'iyye ve'l-İnsâniyye*, yyy., 2009, s.83.

³³ Celilê bint Mürre eş-Şeybânî (ö.h.80.) Cahiliyye döneminde makam sahibi fasih şairlerdendir. Bkz. Hilât, Abdullâh, el-Mevsû'atu'l-Edebiyyeti'l-'Âlemiyye, *Dâru'l-Kitâbi's-Sekâfî*, İrbid, 2012, s. 379.

belimi kırmış ve ecelimi yaklaştırmıştır.

Şayet diyet için bir gözü çıkarılsaydı bunu önemsemezdim.

Annenin çocuğunun acısıyla canı yanması gibi

göz de diğer gözün elemi taşıyor.

Şüphesiz ki ben kendime hem katil hemde maktul derim;

beni bundan kurtarması için Allah'tan bir ümit dilerim.³⁴

Beyitlerin İncelenmesi:

Şiirin beyitlerinde, yas duygusu daha baskındır. Şöyle ki Celile (العين القى الرمي) gibi bu duyguyu ifade eden kelimeleri sıklıkla kullanmıştır. O, kocasının kardeşi tarafından öldürülmesi nedeniyle kötü talihine yas tutmakta ve kocasının ölümü ve katil kardeşi olması nedeniyle iki yönlü bir ateşle yandığını dile getirmekte ve kendisini hem katil hem de maktul olarak parçalanmış olarak betimlemektedir.

Cahiliyye dönemi şiirlerinde kullanılan terkipler genellikle şaşaalı olsada, Celile'nin şiiri açık, dil yönüyle hatasız ve şiirde yabancı kelimeler kullanılmamıştır. Ayrıca kullanılan kalıplar kuvvetli, belîğ ve dinleyiciye kastedilen manalar tam anlamıyla ulaştırılmıştır.

Şiirde inşai bir usul kullanılmıştır. Bu usul şairin kullandığı temenni edatı olan (لعل) açık bir şekilde görülmektedir. Ayrıca kocasının, kardeşi tarafından öldürülmesinden kaynaklı hissettiği hasret ve üzüntü şiirde dikket çekmektedir. Buna ek olarak (لم أحفل) cümlesinde haberi bir usul kullanılmış ve diyet nedeniyle öldürülmüş olsa bu kadar üzülmeceğini dile getirmiştir.

Edebi sanatlar:

Kinaye: (قاطع ظهري) cümlesi helak olmaktan kinayedir. (لو بعين فقنت عين) cümlesi diyetten kinayedir. Her iki kinayede mana olarak çirkin bir olayı vurgulamaktadır.

³⁴ Kasidenin bahri "reml"dir. Muhammed, Sirâcuddîn, Mevsû'atu Ravâi'i'ş-Şi'ri'l-'Arabî er-Risâ', Dâru'l-Kutubi'l-Câmi'iyye, Beyrut, 2000, 8

Teşbih: (تحمل العين قذى العين كما تحمل الأم أذى ما تفتلي) bu cümlede teşbih'i temsili söz konusudur. Şöyle ki bir gözün diğer gözün acısını ayrıca annenin evlatlarının elemiini çektiğini temsili bir şekilde kendi yaşadığı duruma benzetmiştir.

Tekrar: (عين) kelimesi şiir de üç defa tekrar edilmiştir. Şiir de tekrar hem verilmek istenilen mananın dinleyicide karşılık bulması hem de musiki tınısı vermesi açısından önemlidir.

Kadınları, kocaları için yazmış oldukları mersiyeler her dönem devam etmiştir. Emevi dönemin de yazılan mersiylere elimize ulaşanlardan biriside Ahnaf b. Kays'ın³⁵ eşinin yazmış olduğu mersiyedir. Bu kadın, kocası Kufe'de gömülürken başında durmuş, kocası için ağlamış ve onun hasletlerini şöyle dile getirmiştir:

لله درك يا أبا بحرٍ ماذا تعيب منك في القبرِ
لله درك أيّ حشو ثرى أصبحت من عرفٍ ومن نكرِ
إن كان دهرٌ فيك جدّ لنا حدثاً به وهنت قوى الصبرِ
فلكم يد أسديتها ويد كانت تردّ جرائر الدهرِ

Aferin sana! Ey Eba Bahr kabir de kaybolup giden senmisin yoksa güzel hasletlerin mi?

Aferin sana! Bu kabir ne ile doldu ki hem bilinen hemde bilinmeyen oldu.

Senin ölümün zamanın bana vermiş olduğu ve sabrımı tüketen bir musibettir.

Sen ne kadar çok kişiye yardım ettin ve nicelerinden kötülüğü engelledin.³⁶

³⁵ Safiyye bint Hişâm el-Menkariyye, hikmet akıl ve fesahetle bilinirdi. Kocası ise Dahhak b. Kays b. Muaviye'dir. Bu kişi döneminde kavminin ileri gelenlerinden biriydi. Bkz. İbn Tayfûr, Belâğâtü'n-Nisâ, Matba'atu Medrese Vâlideti 'Abbâsi'l-Evvel, Kahire, 1908, 55.

³⁶Şeyho, Luis, Mecânî'l-Edeb fî Hadâiki'l-'Arab, Matba'atu'l-Âbâi'l-Murselîn el-Yesû'iyî, Beyrut, 1913, s.42.

Beyitlerin İncelenmesi:

Şair, yalın tabirlerle duygularını dile getirmiş ve kocasına duyduğu hasreti onu överek ve gidişini kınayarak ifade etmiştir. her zaman yanında olan kendisine yardım elini uzatan kocasının şimdi toprak altında olduğunu ve bu gidişin sabrını tükettiğini kolay ve bilinen kelime ve kalıplarla dile getirmiştir.

Şair, genel olarak inşai bir uslub kullanmıştır. Bu uslub (ماذا تغيب - أي حشو) gibi soru kiplerinde görülmektedir. Şiire, övgü ve yası ifade eden tek bir uslubla başlamıştır. Ayrıca (جر - هنت) kelimelerinde yoğun bir mana olduğu dikkat çekicidir. şöyle ki ilk kelime güçlü bir çekilmeyi ifade ederken ikincisi şiddetli güçsüzlüğü ifade etmektedir.³⁷

Edebi sanatlar:

İstiare: (حشو الثرى) cümlesinde şair, kocasını zayıf bir dolguya benzetmiştir.

Mecaz: (يدا ترد جرائر الدهر) cümlesinde kastedilen mana musibetleri engellemesidir.

Muhassenat-ı Bediyye:

Tıbak: (عرف - نكر) iki kelime zıt manalı olan kelimelerdir.

Tesri: (أبا بحر ، قبر) ilk beyitte görülmektedir.

Tekrar: (لله درك) övgüyü ifade eden bu kalıp, ölen kocasının güzel hasletlerini pekiştirmek için kullanılmıştır.

Revî harfinin kesreli “ra” olması dinleyicide ağlama sesini hissettirmektedir. Ayrıca (الله - يا أبا - ماذا - ثرى - قوى) kelimelerinde bulunan uzatma, nefes almayı ve boşluk oluşturmayı kolaylaştırmıştır.³⁸

1.4.1.3. Erkek veya Kız Kardeşe Yazılan Mersiye

³⁷Debnûn, Na‘îme Muhammed, Fennu’r-Risâ’ ‘İnde’l-Mer’eti fi’ş-Şi’ri’l-Umevî, (Yüksek Lisans Tezi), Câmi’atu Ummi’l-Kurâ Kulliyetu’l-Lugati’l-‘Arabiyye, 1989, s.69.

³⁸ Debnûn, Fennu’r-Risâ’ ‘İnde’l-Mer’eti fi’ş-Şi’ri’l-Umevî, s. 66.

Arap toplumunda, kardeşin ayrı bir yeri vardır. Bu nedenle kardeşler mersiyelede özel bir yere derin, yapmacılıktan uzak gerçek bir şefkate sahip olmuşlardır. Erkeğin yanı sıra bu konuda kadınlarda öne çıkmıştır. Kadınlar, kardeşleri için ağlamak ve yas tutmaktan geri durmamışlardır. Bu konuda yazılan en meşhur mersiyelelerden birisi Hansa'nın³⁹ kardeşi Sahr için söylediğidir. Kardeşi Sahr'ın ölüm sebebi, başka bir kabileye karşı çıkmış olduğu gazvede yaralanması ve bunun üzerine hastalanmasıdır. Bu hastalık uzamıştır. Öyle ki Sahr nasıldır? diye soran birine karısı, “ölmedi ki yas turalım, iyileşmedi ki ümit var olalım!” diye cevap vermiştir. Ölüm haberi yayılınca kabilesi ve ailesi özellikle kardeşi Hansa çok üzülmüştür. Öz kardeşi olmamasına⁴⁰ rağmen onun için çok belîğ bir mersiye yazmıştır.

قَدَىٰ بِعَيْنِكَ أُمٌّ بِالْعَيْنِ عَوَّازُ أُمٍّ ذَرَفَتْ إِذْ خَلَّتْ مِنْ أَهْلِهَا الدَّارُ

كَأَنَّ عَيْنِي لِذِكْرِهِ إِذَا خَطَرْتُ فَيْضٌ يَسِيلُ عَلَى الْخَدَّيْنِ مِدْرَارُ

مَشَى السَّبَبَتِي إِلَى هَيْجَاءٍ مُعْضِلَةٍ لَهُ سِلَاحَانِ أَنْيَابٌ وَأَظْفَارُ

وَإِنَّ صَخْرًا لَوَالِينَا وَسَيِّدُنَا وَإِنَّ صَخْرًا إِذَا نَشْتُو لَنَحَارُ

وَإِنَّ صَخْرًا لِمَقْدَامٍ إِذَا رَكِبُوا وَإِنَّ صَخْرًا إِذَا جَاعُوا لَعَقَّارُ

وَإِنَّ صَخْرًا لَتَأْتَمَّ الْهُدَاهُ بِهِ كَأَنَّهُ عَلَّمَ فِي رَأْسِهِ نَارُ

جَلَدٌ جَمِيلٌ الْمَحْيَا كَامِلٌ وَرَعٌ وَلِلْخُرُوبِ عِدَاةَ الرَّوْعِ مِسْعَارُ

حَمَالُ أَلْوِيَةِ هَبَّاطُ أُوْدِيَةِ شَهَادُ أَنْدِيَةِ لِلْجَيْشِ جَرَارُ

³⁹ Ümmü Amr Tûmâdır bint Amr b. el-Hâris b. eş-Şerîd (ö. 24/645) muhadramûn şairlerindendir. Güzelliği ve zekasıyla bilinirdi. Bkz. Şerhu Divânî'l-Hansâ', (thk.: Hamdû Tammâs), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2004, s.5-12.

⁴⁰ el-Muberrid, Muhammed b. Yezîd, el-Kâmil fi'l-Lugati ve'l-Edeb, Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, Kahire, 1997, s.51.

مِثْلَ الرُّدْيِيِّ لَمْ تَنْفَذْ شَبِيبَتُهُ كَأَنَّه تَحْتَ طَيِّبِ الْبُرْدِ أُسْوَارُ

جَهْمُ الْمَحْيَا تُضِيءُ اللَّيْلَ صَوْرَتُهُ آبَاؤُهُ مِنْ طِوَالِ السَّمَكِ أَحْرَارُ

طَلَّقُ الْيَدَيْنِ لِفِعْلِ الْحَيْرِ ذُو فَحْرٍ ضَخْمُ الدَّسِيعَةِ بِالْحَيْرَاتِ أَمَارُ

لَيْبِكِهِ مُقْتَرٌ أَفْنَى حَرِيبَتُهُ دَهْرٌ وَحَالَفَهُ بُؤْسٌ وَإِقْتَارُ

*Gözlerine toprak mı değdi yoksa evi onsuz boş kaldığı Sahr için gözlerin yaşardı mı? Ey kardeşim seni her hatırladığımda göz yaşları yanağıma dökülüverir. Zor savaşımlara cesurca atılan ve azı dişli bir kaplan gibi giden Sahr, gitti artık. O, bizim kavmimizin reisi ve koruyanıydı. O, Kış gelip kıtlık günleri başlayınca kurbanlar keserdi. Sahr, orduları savaşta yöneten bir yiğitti. Açlıkta kavmine kurbanlar kesen bir cömertti. Sahr, kavminin kendisiyle doğru yolu bulduğu, kuvvetli ve sarsılmaz bir bayrak gibi olan kişidir. O, güzeldir, sabırlı, zeki ve savaşlarda korkusuzdur. Savaşlarda atılğan, meclislerde makamlı ve savaşlarda ordu komutanıdır. O, yepyeni bir mızrak, Cübbesinin altın da bir bilezik gibidir. Yüzünün nuru geceleri aydınlatır. İri ve uzun boyludur. Cömerttir ve sofrası herkese açıktır. Ayrıca iyiliği emrederdi. Sana, parasını harcaıyıp senin ölümünden sonra yiyeceğini bulamayan fakirler ağlasın.*⁴¹

Beyitlerin İncelenmesi:

Kızkardeşin kardeşine yapmış olduğu mersiyede, kardeşlik bağı açık ve net birşekilde görülmektedir. Şairin, kardeşini kaybetmesi ve kardeşine karşı duyduğu yoğun şefkat onun için ağıt yakmasını sağlamıştır. Kardeşini kendisini ve namusunu koruyan güvendiği biri olarak görmekte ve onu kaybetmesi nedeniyle hissetmiş olduğu ve kalbini yakan bu derin acıyı dile getirmektedir.⁴²

⁴¹ Kasidenin bahri basit'tir. Bkz. es-Sulemiyye, Tumâdir Bint 'Amr eş-Şerîd, Enîsu'l-Culesâ fi Şerhi Divânî'l-Hansâ', (thk.: Luis Şeyho), el-Matba'atu'l-Kâsûlîkiyye li'l-Âbâi'l-Yesû'ıyyîn, Beyrut, 1896, s.45-48.

⁴² el-Mubaydîn, Mâhir Ahmed, el-Usra fi 'Ş-Şi'ri'l-Câhilî Dirâse Mevdû'ıyye ve Fenniyye, Dâru'l-Beşîr, Ammân, 2003, s.212.

Kaside de haberi uslub kullanılmaktadır. Şair önce kendi durumunu tasvir etmekte daha sonra kardeşini övmeğe geçmektedir. Bununla beraber (ليبيكيه مقتر) cümlesinde inşai bir usluba geçiş yapmaktadır. Ayrıca (قذى بعينك أم بالعين عوار) kasidenin baş tarafın da olan bu cümlede de soru kipi kullanılarak inşai bir usluba başvurmuştur. Bu tür soru kiplerinde cevap aşikar olduğu için ayrıca cevap verme gibi bir hususta söz konusu değildir. Örneğin bu cümlede şair ağlama sebebi gözüne giren toprak değildir. Bilakis kardeşini kaybetmesinden kaynaklı içinde bulunmuş olduğu hüznün ve acı durumudur.

Şair bu şiir de dilsel yeteneği öne çıkarmış ve kaide de hem isim cümlesini hem de fiil cümlesini kullanmıştır. Kullandığı sözcükler açık ve dinleyiciyi kendisine çeken musiki tınısı taşıyan kelimelerden seçilmiştir. Ayrıca bu sözcükler manaları güçlü olup musibetin büyüklüğünü tam olarak ifade etmişlerdir. Örneğin (نحر - مسعار - مدرار - جرار) kelimeleri abartı ifade eden kalıplardır. Ayrıca bu kelimelerin son harfleri uzun bir nefesle sona eren “ra” harfidir. Bu da üzüntüyü ifade etmektedir. (عين - ذرفت - ذكراه) gibi kelimeler ölen kişi için ağlamayı ifade etmektedir. Daha sonra şair ölen kişinin güzel hasletlerini zikrederek onun için ağıt yakmıştır.

Muhassenat-ı Bediyye:

Tesri: (عوار - الدار) ilk beyitte geçen bu kelimelerde bulunmaktadır.

Eksik Cinâs-ı Gayr-i Tâm: (أودية - أندية) kelimelerinde bulunmaktadır.

Tekrar: Şair, fiil, harf ve isimleri tekrar etmiştir. örneğin, içinde bulunduğu endişeyi dile getirmek için (أم) harfini, kardeşini hatırlamak için (صخر) ismini tekrar etmiştir.⁴³

Edebi sanatlar:

Kinaye: (حمال ألوية) cümlesi liderliğinden, (هباط أودية) savaşta ki taktiklerinden, (ضخم الدسيسة) kavmi arasında ki konumundan, (طلق اليدين) cömertliğinden, (إسوار تحت طي البرد) kahramanlığından kinayedir.

⁴³ el-Bekkây, Ahzârây, Dirâse Uslûbiyye li Kasîdeti Kaze bi ‘Ayneyki, (Yüksek Lisans Tezi), Câmi‘atu’l-Cezâir, Cezayir, 2005,s.51.

Teşbih: (كَأَنَّهُ عِلْمٌ فِي رَأْسِهِ نَارٌ) cümlesinde kardeşinin yol göstermesini bir bayrağa, (مِثْلَ الرَّدِّيْنِي) gençlik ve kuvveti bir mızrağa ve (لِلْحُرُوبِ عِدَاةَ الرُّوعِ مِسْعَارٌ) savaşta ki atılğanlığı ateş tutulan bir maşaya benzetmiştir.

İstiare: (مَشَى السَّبْتِي) cümlesin de kardeşini bir kaplana benzetmiştir.

(لَهُ سِلَاحَانِ أَنْيَابٍ وَ أَظْفَارٍ) cümlesin de kardeşinin pençe ve kuvvetli dişlerinin olduğunu söyleyerek onu bir aslana benzetmiş ve aslanın hayvanların kralı olduğu gibi kardeşinin savaşları yöneten kişi olduğunu dile getirmiştir. (حَالْفَهُ بُؤْسٌ) cümlesin de güç ve kuvveti bir insana benzetmiştir. (تَضِيءُ اللَّيْلَ صَوْرَتَهُ) bu cümle de ise kardeşini bir kandile benzetmiştir.⁴⁴

O, dönemlerde kardeş kaybedilince, ağlamak ve ağıt yakmak sadece kadınlara mahsus bir özellik olmayıp, erkeklerin de ağladığı görülmüştür. Erkeklerde kardeşinin ölmesinden kaynaklı olan acısını gizleyememiştir. Kardeş, kardeşini sever ve onu korumak için elinden gelen herşeyi yapar. Böyle bir kişiyi kaybetmekte dayanılması zor bir musibettir. Bu tür mersiyeye örnek olarak Mühelhel'in⁴⁵ kardeşi Kuleyb için söylemiş olduğu kaside verile bilir. Kabileci bir toplum da kan davası ve öc gibi olgulara yaygın olduğu için mersiyelerde bu kavramlar sıklıkla kullanılmıştır. Şairimiz kardeşi için yazmış olduğu mersiye de onu öldürenlerden öcünü alacağını açıkça dile getiriyor.

أَهَاجُ قَدَاءَ عَيْنِي الْإِذْكَارُ هُدُوًّا فَالْدُمُوعُ لَهَا إِنْجِدَارُ

وَصَارَ اللَّيْلُ مُشْتَمَلًا عَلَيْنَا كَأَنَّ اللَّيْلَ لَيْسَ لَهُ نَهَارُ

دَعَوْتُكَ يَا كَلَيْبُ فَلَمْ تُجِبْنِي وَكَيْفَ يُجِيبُنِي الْبَلَدُ الْقِفَارُ

أَجِبْنِي يَا كَلَيْبُ خَلَكَ دَمٌ ضَمِينَاتُ النُّفُوسِ لَهَا مَزَارُ

⁴⁴ el-Bekkây, Ahzârây, Dirâse Uslûbiyye li Kasîdeti Kaze bi 'Ayneyki, s.77.

⁴⁵ Adıyy b. Rebi'a (ö.m.531)

أَجْبِنِي يَا كُؤَيْبُ خَلَآكَ ذَمُّ لَقَدْ فُجِعَتِ بِفَارِسِهَآ نِزَارُ

سَقَاكَ الْعَيْثُ إِنَّكَ كُنْتَ عَيْثًا وَيُسْرًا حِينَ يُلْتَمَسُ الْيَسَارُ

أَبْتِ عَيْنَايَ بَعْدَكَ أَن تَكُفَّا كَأَنَّ غَضَا الْقِتَادِ لَهَا شِفَاؤُ

كَأَنِّي إِذْ نَعَى النَّاعِي كُؤَيْبًا تَطَايَرَ بَيْنَ حَنْبِي الشَّرَارُ

فَدُرْتُ وَقَدْ عَشِيَّتِي بَصْرِي عَلَيْهِ كَمَا دَارَتْ بِشَارِبِهَا الْعُقَارُ

سَأَلْتُ الْحَيَّ أَيْنَ دَفَنْتُمُوهُ فَقَالُوا لِي بِسَفْحِ الْحَيِّ دَارُ

خُذِ الْعَهْدَ الْأَكِيدَ عَلَيَّ عُمْرِي بِتَرْكِي كُلِّ مَا حَوَتْ الدِّيَارُ

وَهَجْرِي الْغَانِيَاتِ وَشُرْبِ كَآسٍ وَؤُبْسِي جُبَّةً لَا تُسْتَعَارُ

وَلَسْتُ بِخَالِعٍ دَرْعِي وَسَيْفِي إِلَى أَن يَخْلَعَ اللَّيْلُ النَّهَارُ

Ey kuleyb, seni hatırlamam gece saatlerinde beni uyutmayan ve gözüme giren toprak gibidir. Göz yaşlarım senin için akmakta. Senden sonra her şey ardından gündüz gelmeyen ve bitmeyen gece karanlığı gibi oldu. Öldüğün için bana cevap vermiyorsun, acaba şu boş toprak bana cevap verir mi? Kuleyb bana cevap verirmisin, hakkında söylenenlerden temize çıktın. Senin değerli nefsin ziyaret edilmelidir. Kuleyb bana cevap verirmisin, hakkında söylenenlerden temize çıktın. Beni Nizar ölümüne çok üzüldü. Üzerine yağmur ve hayrın yağması için ben sana dua ediyorum. İçimizde ki hayırlı ve cömert kişiydin. Bizim için kolaylaştırıcı ve zenginliktin. Gözlerim senin ölümünden sonra hep ağlayacak. Sanki seksük ağacı (çölün bir ağacı) ve deven dikenini (bitki) kipriklerimdir ve çok ağlamaktan yaralıdır. Ölüm haberin bana gelince beni kıvılcım misali yandım parladım. Bu haber içime bir korku saldı ve etrafında olan

*bitenden haberi olmayan bir sarhoşa döndüm. İnsanlara nereye defnedildiğini sordum bana mahallenin altında bir yer defnedildiğini söylediler. Ey kardeşim sana söz veriyorum, öcünü almak için her şey bırakacağım. İçkiden ve kadından, hayat arzularını bırakıp savaş kalkanını giyeceğim. Kalkanımı, adamın karısı boşadığı, gecenin gündüzden beri olduğu gibi senin öcünü alana kadar çıkarmayacağım.*⁴⁶

Beyitlerin İncelenmesi:

Şiirde, kardeşinin öldürülmesinden dolayı şairin şiddetli hüznünü görmekteyiz. Daha sonra şair, yaşadığı şaşkınlık duygusunu akatarmakta ve kendisini etrafında olup bitenden habersiz olan sorhoş ve geceleyin görmeyen kişiye benzetmekte. Şaşkınlığının farkına varan şair, kardeşinin güzel hasletlerini zikretmeye başlamakta ve bu durum kızgınlığa dönüşmektedir. Daha sonra şairin, kardeşinin öcünü alana kadar dünya lezzetlerinden yüz çevirmesine karar vermesiyle sonuçlanmaktadır. Şairin Mühelhel lakabını almasının şiirlerinde açıkça görülen güçsüzlük ve aklına gelen her şeyi söylemesinden kaynaklandığı söylenilmektedir.⁴⁷ Cahiliyye dönemi şiirlerinde genel olarak garip lafızlar kullanılırken, şair kardeşi için yazmış olduğu mersiyede bu tür sözlerden kaçınmış ve bilinen kelimeler kullanmıştır. Buna ek olarak seçilen kelimelerin o, dönemin hayat tarzına nedeniyle (غيث - ضنينات - مشتلا) örneklerinde görüldüğü gibi sert olduğunda söylenilebilir.

Beyitlerde haberi uslu kullanılmıştır. Şair kendisinin içinde bulunduğu psikolojik sıkıntılı durumu, üzüntü ve acısını bu usluyla dile getirmiştir. Aynı şekilde tehditkar bir edayla kardeşinin öcünü, katillerinden alacağını dabu usluyla anlatmıştır. İnşai uslu ise

(أجنبي يا كليب) kardeşinin kendisine cevap vermesini beklediği emir kiplerinde, (يا كيف يجيني البلد القفار ؟) soru cümlelerinde kullanmıştır. Şu var ki burada ki soru cümlesi belaği bir tarzda kullanılmıştır ve bu sorunun cevap verenide yoktur. Çünkü boş olan topraklar kendisine bir şey sorulduğunda cevap vermeyecektir.

⁴⁶ Kasidenin bahrî vâfir'dir. Bkz. Şeyho, Luis, Mecânî'l-Edeb fî Hadâiki'l-'Arab, Matba'atu'l-Âbâi'l-Murselîn el-Yesû'îyyîn, Beyrut, 1913, s. 163-164.

⁴⁷ Ömer, Ahmed Muhtâr vd., Mu'cemu'l-Luğati'l-'Arabîyyeti'l-Mu'âsıra, 'Âlemu'l-Kutub, Kahire, 2008, s.2361.

Ayrıca şiir de, sözsel olarak haberi olup, mana olarak inşai olan cümlelerde yer verilmiştir. Örneğin, (خلاك ذم) ve (سقاك الغيث) cümleleri dua olarak lafzen mazi sigalarında kullanılsalarda, mana olarak gelecek zamanı ifade etmektedirler.

Muhassenat-ı Bediiyye:

Tesri: (الإنكار - انحدار) kelimelerinde.

Tekrar: (لم تجبني - يجيبني - أجبني) aynı mastardan türeyen farklı kalıplar daki bu fiiller, (فداء عيني - أبت عيناى-عشي بصري) çok ağladığını ifade etmek için göz manasına gelen “ayn” kelimesi ve eş anlamlısı olan “basar” kelimesini ve acısının çokluğunu pekiştirmek için (أجبني يا كليب خلاك) cümlesini tekrar etmiştir.

Tıbak: (ليل - نهار) kelimelerinde.

Cinas: (شفار - شرار) ve (مزار - نزار) kelimelerinde.

Edebi sanatlar:

Mecaz: (و كأن الليل ليس له نهار) cümlesi ile gecenin sona ermemesi yaşadığı üzüntünün geçmediğini ifade etmek için mecazi bir şekilde kullanılmıştır.

Teşbih: (كَأَنَّ عَضَا الْقَتَادِ لَهَا شِفَارُ) kirpiklerinin dikenler gibi olduğunu dile getirerek, ağlamaktan gözlerinin yaralandığını ifade etmiştir. Bu cümlede benzetilen kirpikler, kendisine benzetilen dikenler, benzetme edatı كَأَنَّ kelimesidir. Kullanılan *Teşbih-i Mücmel*’dir.

(عشي بصري كما دارت بشاربها العقار) bu cümlede yaşadığı hüznün büyüklüğünü *Teşbih-i Temsili* ile dile getirmiştir. Şöyle ki kendisine ulaşan ölüm haberinin şarabın içen kişideki etkisini kendinde yağtığını ifade etmiştir.

İstiare: (يخلع الليل النهار) cümlesinde geceyi, bir insana benzetmiş, benzetilene hazf etmiş ve onun özelliklerinden olan يخلع kelimesini zikretmiştir.

Ebu Firas el-Hemadani'nin⁴⁸ mersiyesi:

Arap şairlerden kız kardeşi için mersiye yazmış olan az sayıda ki şairlerden birisidir.

عَقِيلَتِي اسْتَلْبْتُ مِنْ يَدِي وَ لَمَّا أَبْعَهَا وَلَمَّا أَهَبْتُ

وَكُنْتُ أَقِيكَ، إِلَى أَنْ رَمَتَكَ يَدُ الدَّهْرِ مِنْ حَيْثُ لَمْ أَحْتَسِبْ

فَمَا نَفَعَنِي تُفَاتِي عَلَيَّ وَلَا صَرَفَتْ عَنْكَ صَرْفَ التُّوبِ

فَلَا سَلِمْتُ مَقَلَّةً لَمْ تَسَحَّ وَلَا بَقِيَّتْ لِمَّةً لَمْ تَشِبْ

*Ölüm benim kerimemi (kız kardeşimi) elimden aldı. Halbuki ben onu satar nede hediye ederdim. Ben seni, ansızın ve beklenmedik yerden ölüm gelene dek korudum. Seni korumam ve himayem etmem fayda vermedi ve ölümünü engelleyemedi. Allah onun için ağlamayan gözü ve ağarmayan saçı daim etmesin.*⁴⁹

Burada mersiyede görülen hüznün şiddeti, erkek kardeş ve çocuklar için yapılandan daha düşüktür. Bunun nedeni Arap toplumunda ki insanların kadınlar için mersiye yazma ve ağlama gibi bir alışkanlıklarının olmamasından kaynaklanmaktadır.

1.4.1.4. Babaların Erkek Evlatlarına Yazdıkları Mersiyeler

Hayatta karşılaşılabilecek en zor ve trajedik deneyimlerinden biriside baba veya annenin oğlunu kaybetmesidir. Erkek evlat sevgisi, koşulsuz, sadık ve zamanla unutulup kaybolmayan bir sevgidir. Erkek evladın ölümüyle birlikte insanın bir parçası onunla beraber ölür. Bu kayıp karşısında insanların tutum ve davranış şekilleri değişiklik göstermiştir. Kimileri kendisi için manasız hale gelen hayatı bırakıp iç dünyasına dönerken, diğer bazı insanlar da bu acıyı dindirmek için Allah'a sığınmışlardır. Şairler de bu zor ve acımasız durumu oğullarına üzüлüp ağıtlar yakmakla

⁴⁸ Ebu Firâs Hamdun b. El-Hemdânî (932-968) Abbasi dönemi şairlerindendir. Bkz. ed-Duveyhî, Halîl, Şerhu Dîvânî Ebî Firâs el-Hamdânî, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1994, s. 7-9.

⁴⁹ Kasidenin bahrî mütekarib'tir bkz. ed-Duveyhî, Şerhu Dîvânî Ebî Firâs el-Hamdânî, s.23-24.

dile getirmişlerdir. Kız çocukları için yazılan mersiyeleler ise şairin ölen bir kadın için üzülmelerini engelleyen sosyal adetler nedeniyle çok az ve nadirdir.

Erkek evlat için yazılan bazı mersiye örnekleri şunlardır:

İbnü'r- Rumi'nin⁵⁰ oğlu için yazdığı mersiye:

İbnü'r- Rumi'nin, Anne, baba, kardeş ve teyze gibi tüm ailesin ölmesi ve yardımsız kalmasının ardından, evlenmiş ve üç erkek evladı olmuştur. Bunların en küçük olanının ismi Hibetullah, ortancısı Muhammed iken en büyük olanın ismi bilinmemektedir. Şu var ki daha sonra İbnü'r-Rumi karısı ve üç çocuğunun ölümünde şahit olacaktır. Bu acının üzerine şair yazılabilecek en acılı mersiye kaleme almıştır. Ortancı oğlu Muhammed⁵¹ için yazmış olduğu mersiyesi şu şekildedir:

بكاؤكما يشفي وإن كان لا يُجدي فجوذا فقد أودى نظيركما عندي

بُني الذي أهدته كفاي للثرى فيا عزة المهدي ويا حسرة المهدي

تَوخى حمام الموتِ أوسط صببي فله كيف اختار واسطة العقد

طواه الردى عني فأضحى مزاره بعيداً على قُرب قريباً على بُعد

لقد أجزت فيه المنايا وعيدها وأخلفت الآمال ما كان من وعده

ألح عليه النَّزفُ حتى أحاله إلى صفرة الجادي عن حمرة الورد

وأولادنا مثل الجوارح أئبها فقدناه كان الفاجع البين الفقد

⁵⁰ Ali Abbas b. Cerir. Abbasi döneminin sonlarına yetişmiştir. Babası Yunan annesi Fars'tır. Künyesi Ebu Hasan'dır. Bkz.: İbnü'r-Rûmî Ebu'l-Hasan 'Alî b. el-'Abbâs b. Cureyc, Dîvânu İbni'r-Rûmî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, (thk.: Ahmed Hasan Besec), Beyrut, 2002, s.5-10.

⁵¹ İbnü'r-Rûmî Ebu'l-Hasan 'Alî b. el-'Abbâs b. Cureyc, Dîvânu İbni'r-Rûmî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, (thk.: Ahmed Hasan Besec), Beyrut, 2002, s.42.

Ey gözlerim, ağlamanız yararsız olsa da rahatlatır, ağlayın çünkü benim nezdimde, sizin gibi değerli olan öldü. Oğlumu ellerimle toprağa hediye ettim. Hediye alana ne mutlu hediye verene ne yazık! Ölüm nasıl da en değerli incim olan ortanca oğlumu seçti. Oğlumu, ölüm benden gizledi, mezarı bana yakın olsada uzaktır. Ölüm, onda sözünü tuttu da umutlar ve beklentiler sözünü tutmadı. Öyle kan kaybetti ki rengi gül gibiyken, safran gibi sarardı. Evlatlar, insanın parçası gibidir onları kaybetmek, vücuttan bir organ kaybetmeye benzer ve artık telafi de edilemez.⁵²

Beyitlerin İncelenmesi:

Şairin sözleri, oğlunu kaybeden babanın kalbinin parçalandığını samimi duygularla ifade etmektedir. Ümidini kaybettiği için gözlerinden yaşla dolmalarını istemektedir. Şair kabrine yakın olmasına rağmen onu göremeyeceği için üzüntü duymaktadır. Ayrıca Oğluna karşı duyduğu sevgiyi onu bir kolyedeki en değerli inciye benzeterak dile getirmektedir. Oğlunu kendi vücut organlarından birisi gibi görüp, onu kaybetmenin acısının telafi edilmez olduğuna vurgu yapmaktadır. Ölmesinin kendisinde yaratmış olduğu boşluğu tasvir etmekte ve bizim yaşadığı acıyı hissedip ona şefkat göstermemizi sağlamaktadır. Gül rengi olan teninin kanamanın şiddetlenmesiyle sarardığını ve canlılığının kaybolduğunu edebi bir üslupla aktarmaktadır.

Şair gösterişten uzak ve sade bir üslup kullanmıştır. Kaside, fesahat için gerekli olan niteliklere sahip olmasıyla beraber açık ve nettir. Şairin, aynı manayı farklı şekillerde ifade etmeye çalıştığı dikkat çeken hususlardandır. Ayrıca kullanmış olduğu sözcüklerin dinleyiciyi etkilediği söylenilebilir.⁵³ Kasidenin”Revi” harfi olan “Dal,” sevgi ve acının şiddetini ifade etmektedir.

Şair kullanmış olduğu üslub haberi ve inşai olarak değişiklik gösterebilir, oğluna karşı duyduğu acı ve üzüntüsünü tasvir ettiği haber üslubunu daha fazla kullanmıştır. İnşai üslubu ise (جودا) örneğinde olduğu gibi yalvarış ve yakarış yaptığı emir sigasında, ayrıca (فله كيف اختار واسطة العقد) hasret ve taaccüp için kullandığı bu cümlede görürüz.

⁵² Kaidenin bahri tavi’dir. Bkz. Bkz.: İbnu’r-Rûmî Ebu’l-Hasan ‘Alî b. el-‘Abbâs b. Cureyc, Dîvânu İbni’r-Rûmî, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, (thk.: Ahmed Hasan Besec), Beyrut, 2002, s.400.

⁵³ Bkz.: İbnu’r-Rûmî Ebu’l-Hasan ‘Alî b. el-‘Abbâs b. Cureyc, Dîvânu İbni’r-Rûmî, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, (thk.: Ahmed Hasan Besec), Beyrut, 2002, s.35.

Muhassenat-1 Bediiyye:

Cinas: (أوسط - واسطة), (مهدى - مهدي), (وعيدها - وعد) ve (أحال - أحوال) kelimelerinde

Tibak: (أخلفت - أنجزت), (قرب - بعد) ve (حمرة - صفرة) kelimelerinde.

Tesri: Birinci beyitte bulunan (يجدي - عندي) kelimelerinde görmekteyiz.

Edebi sanatlar:

İstiare:

Mekniyye: (توخى حمام الموت) bu cümlede şair, ölümü, seçen veya kasteden bir insana benzetmektedir. Benzetilen insan olup hafzedilmiştir.

(طواه الردى) burada ise ölümü, yukarıda olduğu gibi katlayan bir insana benzetmiş ve hafzetmiştir.

(أنجزت المنايا ووعيدها) burda ki cümlede yukardakilerle aynı şekilde ölümün sözünü tutan bir insana benzetilmesi söz konusudur.

(أخلفت الآمال ما كان من وعد) Şair, Umutları, sözünü tutmayan bir insana benzetmiş ve benzetilene hafzetmiştir.

(ألح عليه الترف) şair, kanamayı şiddetlenen bir olguya benzetmiş ve benzetilene hafzetmiştir. Bu nedenle zikredilen örneklerde “*istiare-i mekniyye*” vardır.

Musarraha : (واسطة العقد) Şair, oğlunu değerli bir inciye benzetmiş ve benzetilene hafzetmiştir. Bu nedenle burada “*İstiaresi Musarraha*” söz konusudur.

Kinaye: (بكاوكما يشفي) cümle rahatlamak ve huzura kavuşmaktan,

(أحاله إلى صفرة الجادي) hastalıktan,

(عن حمرة الورد) sağlıktan kinayedir.

Teşbih: (أولادنا مثل الجوارح) benzetilen çocuklar, benzeyen azalar benzetme edatı ise مثل kelimesidir. Cümlede kendisine benzetilenin hafzedilmesi nedeniyle Teşbih'i Mücmel" söz konusudur.

(بكاوكما يشفي) Şair, ağlamayı ilaca benzetmiş ve benzetileni hafzetmiştir. Benzerlik yönü iyileşmektir.

Ebu Züeyb el-Hüzeli 'nin⁵⁴ mersiyesi:

Hayatı hakkında bilgi bulunmamasına rağmen kaybetmiş olduğu oğulları için yazdığı mersiye günümüze ulaşmıştır. Şair, bu mersiyesini aynı yıl içerisinde veba hastalığından dolayı ölen beş çocuğu için söylemiştir.

أَمِنَ الْمُنُونِ وَرَبِيهَا تَتَوَجَّعُ وَالِدَهُرُ
لَيْسَ بِمُعْتَبٍ مِنْ يَجْزَعُ
أُودَى بَنِي وَأَعْقَبُونِي حَسْرَةً
بَعْدَ الرِّقَادِ وَعَبْرَةً لَا تُقْلَعُ
سَبَقُوا هَوَى وَأَعْنَقُوا لِهَوَاهُمْ
فَتُخْرِمُوا وَلِكُلِّ جَنْبٍ مَصْرَعُ
وَأَلْقَدَ حَرِصْتُ بِأَنْ أُدَافِعَ عَنْهُمْ
فَإِذَا الْمُنِيَّةُ أَقْبَلَتْ لَا تُدْفَعُ
وَإِذَا الْمُنِيَّةُ أَنْشَبَتْ أَظْفَارَهَا
أَلْفَيْتَ كُلَّ تَمِيمَةٍ لَا تَنْفَعُ
فَالْعَيْنُ بَعْدَهُمْ كَأَنَّ حِدَاقَهَا
سُمِلَتْ بِشَوْكٍ فَهِيَ عَوْرٌ تَدْمَعُ
وَأَلْقَدَ أَرَى أَنَّ الْبُكَاءَ سَفَاهَةٌ
وَلَسَوْفَ يُولَعُ بِالْبُكَاءِ مِنْ يَفْجَعُ

⁵⁴ Huveylid b. Halid Ebu Züeyb. Hem Cahiliyye hem de İslami dönemi görmüştür. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Bkz: el-Huzelî, Ebû Zueyb, Şerhu Dîvânî Ebî Zueyb el-Huzelî, en-Nâşiru'l-İslâmî, (thk.: Sûhâm el-Misrî), Beyrut, 1998, s. 38-49.

Ey nefsim sen kaybettiğinden şeyden dolayı mı acı çekmekte sin? Ama acı çekmen beyhude çünkü zaman yaptığından geri dönmez. Oğullarımı helak edip içimde kaybolmayacak bir dert ve dinmeyecek gözyaşları bıraktılar. Ümidim olan Onları kahraman olarak görme dileğimde elimden aldılar., onları ölümden korumaya çalıştım fakat yapamadım. Çünkü her insan ölür ve ölüm durdurulamaz. Ölüm pençelerini geçirdiği vakit hiçbir muskanında fayda vermediğini görürsün. Onların gitmesinden sonra göz bebeğim de dikenle deşilipmiş gibi sonra yaş dökmekte. Ağlamanın güçsüzlükten kaynaklandığını biliyorum ama acı çeken, ağlamaya aşık olmaktadır.⁵⁵

Beyitlerin İncelenmesi:

Şair, başlangıçta üzüntü hissetmekte ve daha sonra bu davranışından dolayı kendisini ayıplamaktadır. Ona göre bu faydasız ve Cahiliyye dönemine ait bir tutumdur. Buna rağmen hüzünlenmekte ve çocuklarını kaybetmesinden dolayı gözleri oyulmuş bir insan gibi durmadan ağlamaktadır. Çocukları ile ilgili Umutlarını gerçekleştirmeden gittikleri içinde pişmanlık duymaktadır. Ayrıca muska taktırarak engellemeye çalışmasına rağmen ölümü durduramadığı için de acizlik hissetmektedir.

Ebu Züeyb el-Hüzeli, kaside de zor ve garip sözcükler kullanmayı tercih etmiştir. Şiir ancak sözlüklerin yardımıyla anlaşılabilir hale gelmektedir. Ayrıca şiirlerinde, belli bir kitlenin farklı manada kullandığı sözcüklerde rastlanmaktadır. Örnek olarak, (طرف) kelimesinin “Taraf-Yan” değil, “Cömertlik” manasında kullanılması verilebilir.⁵⁶ Kullanmış olduğu sözcükler fasih ve derin anlamlıdır. Kullanılan dilsel yapı düzgündür. Kasidenin “Revi” harfi ötreli “Ayn”dir. Bu harf şairin psikolojik durumuyla uyumludur ve yaşanan üzüntünün uzunluğunu ifade eder.

Beyitlerde haberi uslu p daha yaygındır. Şair, genel olarak çocuklarını kaybettiği zaman yaşamış olduğu durumunu anlatmaya çalışmaktadır. Bunun içinde haberi uslu p olan nef’i siğasını kullanır. Örnek olarak (لاتدفع - لا تنفع - ليس بمعيب - لا تقلع) kelimeleri verilebilir.

⁵⁵ Kasidenin bahrî tavi’dir. Bkz: el-Huzelî, Ebû Zueyb, Şerhu Dîvânî Ebî Zueyb el-Huzelî, en-Nâşiru’l-İslâmî, (thk.: Sûhâm el-Mısırî), Beyrut, 1998, s.55.

⁵⁶ el-Huzelî, Ebû Zueyb, Şerhu Dîvânî Ebî Zueyb el-Huzelî, en-Nâşiru’l-İslâmî, (thk.: Sûhâm el-Mısırî), Beyrut, 1998, s. 103.

Muhassenat-1 Bediyye:

Tekrar (البكاء - الدمع - العين - المنون) kelimerinde.

Cinas: (أمن - المنون ، تتوجع - يزجع ، هوى - هواهم ، حسرة - عبء ، سبقوا - أعنفوا) kelimelerinde olan cinasların tamamı *Cinası Nakıs*'tır.

Edebi sanatlar:

İstiare : (إذا المنيّة أنشبت أظفارها) Şair, ölümü yırtıcı hayvana benzetmiş ve benzetilene hazfetmiştir. Bu nedenle burada ki *istiare-i mekniyye*'dir.

(الدهر ليس بمعتب) zamanı geri adım atmayan bir insana benzetmiş ve benzetilene hazfetmiştir. Bu nedenle burada da *istiare-i mekniyye* söz konusudur.

Mecaz: (عبء لا تطلع) cümlesi, devamlı hüznü ifade etmekte.

(العين هي عور تدمع) cümlesi,, çocukları için çokça göz yaşı döktüğünü ifade etmektedir.

Kız çocukları, eş ve diğer kadınlar için yazılan mersiyelerde olduğu gibi fazla değildi. Kız çocuğu için yazılan ve bize ulaşan mersiyelerden birisi de, İbn Hamdis el-Sıkıllî'nin⁵⁷ kaybettiği kızı için söylediği mersiyesidir.

İbn Hamdis hayatta olmasına rağmen, kızına onun öldü haberi ulaşmıştır. Kızı bu habere çok üzülmüş ve babası için ölene kadar yas tutup çokça ağlamıştır. Bu olaydan sonradan haberdar olan babası bu habere çok içerlemiş ve kızının ölüm nedeninin kendisi olduğunu düşünmüş ve kızı için yazdığı mersiyede şöyle söylemiştir:⁵⁸

أتاني نعي عنك أدكى جوى الأسي عليّ: اشتعال النار في الحطب الجزل

⁵⁷ İbn Hımdîs Abdülcabbar b. Ebubekir.(ö.m.1032) Bkz: Hilât, Abdullâh, el-Mevsû'atu'l-Edebiyyeti'l-Âlemiyye, Dâru'l-Kitâbi's-Sekâfî, İrbid, 2012, s.326.

⁵⁸İsmâ'îl, Sa'd, İbn Hamdîs Hayâtuhû min Şi'rihî, Mektebetu Garîb, Kahire, 1905, s. 165.

وجاءك عني نعي حي فلم يُجز
لك الكحل فيه ما لبست من الكحل

أراني غريباً قد بكيْتُ غريباً
كلانا مشوقٌ للمواطن والأهل

بكتني وظنت أنني مت قبلها
فعثتُ وماتت - وهي محزونة - قبلي

أقامت على موتي، الذي قيل، مأمماً
وأبكت عيون الناس بالطلّ والوبل

أصابك حزنٌ من مُصايي قاتلٌ
فهل أجلٌ لا قاك قد كان من أجلي؟

Ölüm haberin, odunun ateş yandığı gibi kalbimi üzüntü ile yaktı. Sanada yaşayan insanın ölüm haberi gelince benim için siyah giyinip sürme çekmeyi bırakmıştın. Kendimi yalnız hissediyorum ve bir garip için gözyaşı döküyorum çünkü hem ben hem de vatan ve aileye özlem duymaktayız. Kızım benim için göz yaşı döktü ve benim ondan önce öldüğümü zannetti. Ben yaşadım o, ise hüzünlü bir şekilde vefat etti. Benim için yas tuttu ve insanları da ağlattı. Sana benim haberimden öldürücü bir hüzün isabet etti. Acaba ölümün seni bulan ölüm benim ölüm haberim miydi?⁵⁹

Beyitlerin incelenmesi:

Şiirde, şairin güçlü babalık duygusunu görmekteyiz. Şair, yalan ölüm haberi üzerine kızının üzgün olarak ölmesi nedeniyle kalbinin yandığını dile getirmektedir. Ayrıca beyitlerde vatanına ve ailesine duyduğu özlemi zikrettiğini görmekteyiz. Gurbetçilik zorken bu zorluğa kızının ayrılığında eklenmiş ve bu zorluğa başka bir zorluk katmıştır.

İbn Hamdis el-Sıkilli, söz ve anlam arasındaki uyumu sağlamıştır. Beyitlerin öne çıkan özelliği sözcüklerin yumuşaklığı ve kolaylığıdır. Ayrıca tercih edilen kelimeler ince, bilindik, akıcı ve birbiriyle uyumludur. Kasidenin “Revi” harfi “Lam” olup harfi, üzüntü ve sıkıntıyı ifade etmektedir.

⁵⁹ ‘Abbâs, İhsân, Dîvânü İbn Hamdîs, Dâr Sâdır, Beyrut, 1998, s. 366.

Beyitlerde genel olarak haberi usluþ kullanılmıştır. şair, hem kendisin hem de kızıının, ölüm haberlerini alınca yaşadıkları durumu betimlemektedir. İnşai uslubu ise

(فهل أجل لافاك قد كان من أجلې ؟) soru kalıbında gelen bu cümlede görmekteyiz.

Muhassenat-ı Bediyye:

Tekrar: (نعې - كحل - غرېب - البكاء - الحزن) kelimelerinde.

Cinas: (أجل - أجلې) Cinas'ı Tam. (كحل - كحل) Cinas'ı Nakıs.

Tıbak: (عشت - مت) kelimelerinde.

Edebi sanatlar:

Teşbih: (أذكى الأسى على اشتعال النار فى الحطب الجزل) şair, üzüntüsünü odunun ateşte yanmasına benzetmiştir. Burada Teşbih'i Temsili söz konusudur.

İstiare: (أصابك حزن قاتل) şair, üzüntüyü katil bir insana benzetmiş ve benzetileni hazfetmiş ve onun sıfatlarından biri olan öldürmeyi zikrederek ona atıfta bulunmuştur.

1.4.1.5. Babaya Yazılan Mersiye

Babalar, Cahiliye döneminden, günümüze kadar büyük bir saygınlığa sahipti. şairler, kaybettiklerini tasvir ettikleri özellikle baba oğul arasındaki ilişki kuvvetliyse, diğer sevdikleri kişiler gibi babaları içinde mersiyeler yazmışlardır. şairlerin bu olaya bakış açıları ve turtumları farklılık gösterir. Ahmet şevki'nin⁶⁰ babası için yazmış olduğu mersiyede yoğun bir duygusallığı hissetmekteyiz.

سألوني: لم أرت أبي؟ وراث الأب دین أی دین

أین لی العقل الذي يسعد أين؟ أیها اللوام، ما أظلمكم !

⁶⁰ Ahmed řevkī b. Alī b. Ahmed řevkī (1868-1932) Mısır'da doğup, büyümüş ve vefat etmiştir. Yeni dönem şairlerinin en meşhurudur. "emir'ul-şuara" lakabıdır. Bkz: el-Hūfī, Ahmed Muhammed, řerh ve Ta'kīb Dīvāni řevkī, Nahdatu Mısır li't-Tibā'a, Kahire, 1932, s.3.

يا أبي، ما أنت في ذا أولُ كلُّ نفسٍ للمنايا فرضُ عَيْنُ

هلكتُ قبلك ناسٌ وقرى ونَعى الناعون خيرَ الثقلين

غايةُ المرءِ وإن طال المدى آخذٌ يأخذه بالأصغرين

وطبيبٌ يتولى عاجزاً نافضاً من طَبِّه خفي حنين

أنا من مات، ومن مات أنا لقي الموتَ كلانا مرتين

نحن كنا مهجّةً في بدنٍ ثم صرنا مهجّةً في بدنَيْنِ

ما أبى إلاَّ أخَّ فارقتُه ودّه الصدقُ، وودّ الناس مِين

طالما قمنا إلى مائدةٍ كانت الكسرةُ فيها كسرتين

وشربنا من إناءٍ واحدٍ وغسلنا بعدَ ذا فيه اليدين

وتمشّينا يدي في يده من رأنا قال عنا: أخوين

يا أبي والموتُ كأسٌ مرّةٌ لا تذوقُ النفسُ منها مرتين

كيف كانت ساعةٌ قضيتها كلُّ شيءٍ قبلها أو بعدُ هيّن؟

أشربتُ الموتَ فيها جرعةً أم شربتُ الموتَ فيها جرعتين؟

ليت شعري: هل لنا أن نلتقي مَرَّةً، أم ذا افتراق الملوين؟

وإذا متُّ وأودعتُ الثرى أنلقى حُفْرَةَ أم حُفْرَتَيْنِ؟

İnsanlar, vacip olmasına rağmen neden babama mersiye yazmadığımı soruyorlar. Ey beni kınayanlar sizler ne kadarda zalimsiniz! Bende bunu yapabileceğim ve beni mutlu edecek bir akıl mı kaldı? Ey babacığım ilk ölen sen değilsin ölüm herkese gelecektir. Senden öncede bir çok insan öldü. Yaratılanların en hayırlısı Muhammed için insanlar yas tuttu. Zaman ne kadar uzarsa da insanın sonu ölümdür. Doktor bile ölüm gelinceçaresiz kalır. Ben öldüm, ölen bendim aslında ölüm her ikimize iki kere geldi. Biz, bir vücutta olan ruhtuk, daha sonra ayrılıp iki ayrı vücutta bir ruh olduk. Babam kardeş gibiydi ve sevgisi samimiydi. Ama insanların sevgisi öyle değil. Kaç kere aynı sofraya oturduk ve bir ekmeği bölüştük. Bir kaptan içip ellerimizi o kaptan yıkadık. Beraber yürüdüğümüzde insanlar bizi kardeş zannederdi. Ey babacığım ölüm, insanın bir kez uğrayacağı zor bir deneyimdir. Karşısında her şeyin kolay olduğu bu an nasıldı? Ölümü, bir keredemi yudumladınıyorsa iki defada mı? Bir daha buluşacak mıyız yoksa ayrılmamız buluşmayan gece ile gündüz gibi midir? Ölüp de toprak altına konulacağım da tek bir mezarımız olacak mı?⁶¹

Beyitlerin incelenmesi:

Ahmet Şevki'nin babasına, yazmış olduğu mersiyesini insanların kınaması nedeniyle kaleme alması kasidesinde duygusal yoksunluğa sebep olmuştur. Bu da kasidesinde soğukluğu hissizliğin ortaya çıkarmıştır. Kasidenin başında mersiyei insanların kendisini kınamalarından dolayı yazdığını söylemekte ve duygudan uzak mantıksal fikirlere başvurarak, her insan bir gün öleceğini söylemektedir. Daha sonra babasına karşı hissetmiş olduğu hissiz duygularını anlatmaya başlamıştır. Burda şairin, duygularının güçlü olmadığı dikkat çekmektedir. Bundan sonra da babasıyla yaşamış olduğu anılarını saymaya başlar ancak burada hisleri uyandıran duygusal bir etki görülmemektedir. Bundan sonra da babasına ölüm saatini sorar ve son olarak kaybetme duygusu öne çıkar ve babasıyla bir gün yeniden karşılaşabilirlermi diye kendine sorar.

⁶¹ Kasidenin bahrî reml'dir. Bkz: Şevkî, Ahmed, eş-Şevkiyyât, Dâru'l-'Avde, Beyrut, 1988, s.154.

Şair, dinleyicinin bitkinlik duymaması ve kendisiyle beraber duygularını paylaşması için kasidesin de hem haberi uslubu hem de inşai uslubu kullanmaktadır. İnşai uslubu kullandığı yerlerden bazıları şunlardır:

İstifham: (سألوني) Bana sordular, (لم لم أرث أبي؟) babama neden mersiye yazmadım?, (كيف كانت ساعة قضيتها؟) geçirdiğin o, (أين لي العقل الذي يسعد أين؟) nereden mutlu eden akıl nerede?, (أشربت الموت فيها جرعة أم شربت الموت فيها جرعتين؟) an nasıldı?, (هل لنا أن نلتقي مرة؟) bir daha buluşacak mıyız?, (أنلقى حفرة؟) Ölüm de toprak altına konulacağında tek bir mezarımız olacak mı?, (أو حفرتين؟)

Nida: (يا أباي) Ey akınayanlar, uyarı için kullanmıştır. (يا أباي) Ey babacığım, üzüntüsünü ve hasretini ifade etmek için kullanmıştır.

Ayrıca Ahmet Şevki mersiyesinde, günlük hayatta kullanılan (الموت - مائدة - تمشينا) ölüm - sofraya - gezdik, gibi sözcükler de kullanmıştır.

(خير الثقلين) kelimesinde görülen dini bir kavramda yer vermiştir.

Bunlara ek olarak kişinin çaresiz kaldığını ifade eden Arap deyimini (حُفِّي حُنين) de kullandığı görülmektedir.

Muhassenat-1 Bediiyye:

Tıbak: (لقاء فراق) buluşma – ayrılış, (قبل – بعد) önce – sonra.

Tekrar: (الأب - الموت - رثاء - حفرة - مهجة) baba - ölüm - ağıt - çukur - ruh.

Kasidenin temel konusu, şairin babasının ölümüdür bu nedenle (أنا من مات - من مات أن) Ben öldüm, ölen bendim gibi cümlelerin tekrarı, babasının ölmesiyle şairin de ölümü tattığını pekiştirmek içindir. (أشربت الموت) ölümü yudumladın mı? cümlesinde şair, babasının öldüğünün farkın da ancak o anın ne kadar zor olduğunu sorgulamaktadır.

Beyitlerde, “Revi” harfi olarak sızlanırken çıkarılan sese benzerlik gösteren gibi “Nun” harfin kullanılmıştır.

Edebi sanatlar:

Mecaz: (نحن كنا مهجة في بدن) *Biz, bir vücutta olan ruhtuk*, cümlesi ile birbirlerine olan yakınlığı göstermekte ve iki vücutta tek bir ruh olduklarını dile getirmektedir.

Teşbih: (الموت كأس مرة) ölüm, acı bir kadehtir: benzyen, ölümdür, benzetilen ise kadehtir. Benzeme yönü acılıktır. Benzetme edatı isî hazfedilmiştir. Dolayısıyla burada *Teşbih*’i *Müekked* söz konusudur.

İstiare: (أشربت الموت) ölümü yudumladın mı? Ölüm, şaraba benzetilmiş olup benzetilen hazfedilmiştir. Dolayısıyla burada İstiare-i Mekniyye bulunmaktadır.

Erva'nın babası için söylediği mersiye yaktığı ağıt:

Peygamberin halası olan Erva⁶², babası Abdülmuttalib ki bu zat Peygamberin dedesidir. Onun için şöyle bir mersiye söylemiştir:

بكت عيني وحق لها البكاء
على سح سحيته الحياء
وكان هو الفتى كرمًا وجوداً
وبأساً حين تنسكب الدماء

*Ahlakı haya olan babamın ölümüne gözlerim çok ağladı. zaten gözlerimin de ağlaması gerekiyordu. O, bize karşı çok cömertti, savaş vaktinde ise atılgan ve güçlüydü.*⁶³

Beytin birinci kısmında babasını kaybetmekten dolayı yaşadığı hüznü, ağlamasında görmekteyiz. İkinci beyitte ise direk babasının güzel hasletlerini zikretmeye başlamaktadır.

⁶² ez-Ziriklî, Hayruddîn, el-A'lâm Kâmûs Terâcim li Eşhari'r-Ricâli ve'n-Nisâ' mine'l-'Arab ve'l-Musta'ribîn ve'l-Musteşrikîn, Dâru'l-'İlmi li'l-Melâ'în, Beyrut, 2002, s. 290.

⁶³ Ebû Nâcî, Mahmûd Hasan, er-Risâ' fi'ş-Şi'ri'l-'Arabî ve Cirâhâtu'l-Kalb, Dâr Mektebeti'l-Hayât, Beyrut, 1981, s.20-26.

Her iki beyitte de haberi uslubu kullanmaktadır. Nedeni ise kaybettiği kişiyi övmesidir.

Birinci beyitte geçen (البكاء و الحياء) ağlamak -haya cümlesinde Tesri'i sanatını kullanmıştır. Ayrıca (تنسكب الدماء) cümlesinde savaştan kinaye yapmıştır.

1.4.1.6. Anneye Yazılan Mersiye

el-Hakim'ed-Dani⁶⁴ annesi için yazmış olduğu mersiyesin de şöyle söylemektedir:

Küçük yaşta babası vefat ettiği için el-Hakim'ed-Dani, annesini çok severdi. Annesini kendisinden ayırmayan ve gittiği her yere götüren şair, annesinin ansızın ölmesi üzerine şöyle söylemektedir:

مدامع عيني استبدلي الدَّمع بالدمِّ ولا تسأمي أن يستبيلَ وتسجُمي

لحقَّ بأن يبكي دماً جفن مقلتي لأوجب من فارقت حقاً وألزم

أخلاء صدقٍ بدد الدهر شملهم فعاد سحياً منهم كل مبرم

فقد كثرت في كل أرض قبورهم ككثرة أشجاني ولهفي عليهم

وما تلك لو تدري قبور أحبةٍ ولكنها حقاً مساقط أنجم

Ey gözlerim! yaş yerine kan ağla, onun için yaş dökmekten ve ağlamaktan yorulmayın. Çünkü gözlerim üzerimde en çok hakkı olan ve kaybettiğim annem için kan dökmesi gereklidir. O, bana en vefalı insandı. Zaman, samimi arkadaşlarımı parçaladı. Onlar, sıkı iken gevşeyen ip gibidirler. Üzüntülerim çokluğu gibi sevdiğilerimin

⁶⁴ Ümeyye b. Abdulaziz b. Ebi salt (ö.m. 1134.) Bkz:İbni'l-Gazzî, Şemsuddîn, Dîvânu'l-İslâm, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, s. 43.

*kabirleri dünyanın her yerin de çoğaldı. Bu yerler -şayet anlarsan- dostlarım mezarları değil bilakis benim için yıldızların kaydığı yerlerdir.*⁶⁵

Beyitlerin incelenmesi:

Şairin, duyguları samimidir. Şair, annesini kaybetmesinden dolayı acı ve ızdırap duymakta ve bu kayıp onda büyük bir boşluk bırakmaktadır. O, şairin en vefalı arkadaşıdır. Ayrıca gözlerinden kan ağlamalarını istemektedir. Bunun yanı sıra şair, bir çok sevdiğini kaybettiğini, onların kabirlerinin biliniyor olduğunu ve üzüntüsünün de bu kadar çok olduğunu dile getirmiştir. Şair, bunları yaparken süslü sözler kullanmamıştır. Kullandığı kelimelerin çoğunluğu yaygın ve bilinen kelimeler olsada bazen (سحيل - مبرم -) gevşemiş ip – sıkı ip – gözyaşı dökmeye devam et, gibi garip sözler de kullanmıştır. Tercih ettiği sözcükler güçlü ve müziksel bir ritim taşımaktadır. Zira şairin, kasideye sözsel bir güzellik katan ve kendisine özel bir gunnesi olan, “*Mim*” harfini tekrar ettiği görülmektedir. Kasidenin “*Revi*” harfi ise “*Lam*”dır. Bu harf, sıkıntıyı ifade etmektedir.

Beyitlerde haberi usul yaygındır. Şair, bir gerçeği aktarmaya çalışmaktadır. İnşai uslubu ise (استبدلي) emir ve (لا تسأمي) nehy sigalarında görürüz.

Muhassenat-ı Bediiyye:

Tesri: (الدم – تسجمي) kan – gözyaşı dökme.

Tıbak: (سحيل – مبرم) gevşek ip – sıkı ip).

Tekrar: (الدم - الدمع - قبور) kan - gözyaşı – mezarlar, bu kelimelerin tamamı ölümle ilişkili olup kastedilen mananın dinleyiciye ulaşmasında katkı sağlamışlardır.

Edebi sanatlar:

Mecaz : (بدد الدهر شملهم) zaman hepsini parçaladı. Halbuki dostları gerçekte paçalayan zaman değil orada yaşanan olaylardır.

⁶⁵ Kasidenin bahrî taviil'dir. Bkz: ed-Dânî, el-Hakîm, Dîvânu'l-Hakîm Ebi's-Salt Umeyye b. 'Abdilazîz ed-Dânî, Dâru'l-Kutubi's-Şarkiyye, (thk.: Muhammed el-Merzûkî), Tunus, 1974, s.142.

Teşbih: (كثرت في كل أرض قبورهم ككثرة أشجاني)

Üzüntülerim çokluğu gibi sevdiklerimin kabirleri dünyanın her yerin de çoğaldı. Benzeyen mezarlar, benzetilen de üzüntülerdir. Benzetme edatı “Kef” harfidir. Benetme yönü ise çoğalmaktır. Dolayısıyla burada “Teşbih’i Müfassal” söz konusudur.

(و ما تلك قبور أحبة ولكنها مساقط أنجم)

Bu yerler -şayet anlarsan- dostlarım mezarları değil bilakis benim için yıldızların kaydığı yerlerdir. Benzeyen mezarlar, benzetilen yıldızların kaydığı yer, benzetme edatı ve benzetme yönü hafzedilmiştir. Dolayısıyla burada “Teşbih’i Belîğ vardır.

Şerîf Radî’nin⁶⁶, annesi için söylemiş olduğu mersiye bu konuda yazılmış en güzel ve ağlatıp acı veren kasidelerindendir. Şerîf Radî, annesini acısını ifade ederek anmakta ve senin için ağlarım kelimesi ile şiddetli hüznünü dile getirmektedir.

أبكيك لو نفع الغليل بكائي وَأَقُولُ لَوْ ذَهَبَ الْمُقَالُ بِدَائِي

وَأَعُوذُ بِالصَّبْرِ الْجَمِيلِ تَعَزِّيًّا لَوْ كَانَ بِالصَّبْرِ الْجَمِيلِ عَزَائِي

طوراً تكاثرني الدموع وتارة آوي الى اكرومتي وحيائي

كم عبرة موهبتها باناملي وسترتها متحملاً بردائي

ابدي التجلد للعدو ولو درى بتململي لَقَدْ اشْتَفَى أَعْدَائِي

ما كنت اذخر في فداك رغبة لو كان يرجع ميت بفداء

⁶⁶ Ebü'l-Hasen Muhammed b. el-Hüseyn b. Mûsâ b. Muhammed eş-Şerîf er-Radî el-Müsevî el-Alevî (ö. 406/1015) Bkz: Nuruddîn, Hasan Ca'fer, eş-Şerîfu'r-Radî Hayâtuhû ve Şi'ruh, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, S. 12.

فَارْتُتْ فِيكَ تَمَّاسِكِي وَبِحَمَلِي ونسيت فيك تعززي وابائي

كم زفرة ضعفت فصارت انة تَمَّتْهَا بِنَنْفَسِ الصُّعْدَاءِ

لَوْ كَانَ يُبْلَغُكَ الصَّنْفِيحُ رَسَائِلِي او كان يسمعك التراب ندائي

لَسَمِعْتَ طَوْلَ تَأْوِهِي وَتَفَجَّعِي وعلمت حسن رعايتي ووفائي

Şayet ağlamak üzüntüyü giderek olsaydı, senin için ağlamaktan hiç geri durmazdım ve şayet konuşmak derdimi, hastalığımı giderecek olsaydı durmadan konuşurdum. Şayet güzel sabır üzüntü ve acımı dindirecek olsaydı ona sığınırdım. Bazen gözyaşına boğulurum, bazen de utanır ve ağlamayı bırakırım. Ne kadar çok gözyaşımı elimle silip elbisemle gizledim. Düşmanlarıma güçlü olduğumu gösteririm ama hüznümü bilseler onlar bile bana acırlardı. Şayet ölen fidiye ile hayata geri dönseydi bunun için her bedeli öderdim. Ölümünle sabrımı ve sebatımı kaybettim, şanımlı ve makamımı unuttum. Nefesim kesilip iniltiye dönüştü. Bende uzun uzun nefes çektim. Mezar taşları sana mesajlarımı ulaştırırsa, ya da toprak nidamı sana dinlettirirse, çektiğim ahları, acımı ve sana karşı vefalı oluşumu bilirdin.⁶⁷

Beyitlerin incelenmesi:

Kaside de en yüce duyguların çok derin ve etkili olduğu görülmektedir. Şair bu acı karşısında aciz olduğunu hissetmekte ve ne ağlamanın ne konuşmanın ve nede de sabır kaybettiği annesini geri getirmeyeceğini bilmektedir. Şair bazen ağlamakta bazende kavmi içerisinde ki makamını hatırlayıp ağlamaktan çekinip gözyaşlarını gizlemektedir. Düşmanlarına karşısında güçlü olduğunu gösterir ama daha sonra da kendini yine aciz hissetmeye başlar, çünkü sahip olduğu herşeyi verse bile annesi geri dönmeyecektir. Sabrını ve sebatını kaybetmiş ve hali değişmiş, makamını unutup dünyadan yüz çevirmiştir. Nefes çekerken bile zorlanmış ve nefesi inilti ve acıya

⁶⁷ Kasidenin bahri kamil'dir. Bkz. er-Radî, eş-Şerîf, Şerh Dîvânî'ş-Şerîf er-Radî, Dâru'l-Cîl, (thk.: Yûsuf Şukrî Ferhât), Beyrut, 1995, s.27-32.

dönüşmüştür. Bu nedenle şair, “Revi” harfi olarak kırgınlık ve üzüntüyü ifade eden “kesreli Hemze” harfini kullanmıştır.

Beyitlerde haberi uslup daha yaygındır. Şair kendi halini tasvir edip bize anlatmaktadır. Sözleri anlattığı konuyla uyumlu, düzgün ve güçlü duygularla yüklüdür. Aynı zamanda da kolaydır. (بكاء - عبءة - تجلد - تمليل) Ağlama - Gözyaşı - Celadet - Gam. Kelimeleri buna örnek olarak verilebilir.

Muhassenat-ı Bediiyye:

Tekrar: (بكاء - دموع - الصبر - عدو - فداء - عزاء - السمع) Ağlama - Gözyaşları - Sabır - Düşman - Fidyeye - Taziye – Duymak. kelimelerin tamamı şairin annesine kaybetmekten dolayı hissettiği acıyı ifade etmektedir.

Tesri: Birinci beyitte (بكائي - بدائي) Ağlayışım - Hastalığım.

Kinaye: (كم عبءة موهتها) *Ne kadar çok gözyaşımı gizledim.* Ağlamaktan çekindiğinden kinayedir.

(كم زفرة ضعفت فصارت أنة) *birçok nefesim kesilip iniltiye dönüştü.* Çektiği şiddetli acısından kinayedir.

İstiare : (فارقت تماسكي) *Ölümünle sabrımı ve sebatımı kaybettim,* Sebatını bir insana ve İstiare-i Mekniyye yapmıştır.

(يبلغك الصفيح) *Mezar taşları sana mesajlarımı ulaştırırsa.* toprağı bir insana benzetip benzetilene hazfetmiştir.

(يسمعك التراب) *toprak sana dinlettirirse* toprağı bir insana benzetip benzetilene hazfetmiştir.

1.4.1.7. Komutan, Lider ve Alimlere Yazılan Mersiyeler

Hassan b. Sabit'in⁶⁸ Hz. peygamber (sav)'e yazdığı mersiyesi.

بَطِيئَةً رَسْمٌ لِلرَّسُولِ وَمَعَهْدُ مُنِيرٌ وَقَدْ تَعَفَوُ الرُّسُومُ وَتَهَمَّدُ

وَلَا تَنْمُحِي الْآيَاتُ مِنْ دَارِ حَرَمَةٍ بِهَا مَنَبَرُ الْهَادِي الَّذِي كَانَ يَصْعَدُ

أَطَالَتْ وَقُوفًا تَذْرِفُ الْعَيْنُ جُهْدَهَا عَلَى طَلَلِ الْقَبْرِ الَّذِي فِيهِ أَحْمَدُ

فَبُورِكَتْ يَا قَبْرَ الرَّسُولِ وَبُورِكَتْ بِلَادُ ثَوَى فِيهَا الرَّشِيدُ الْمَسْدَدُ

إِمَامٌ هُمْ يَهْدِيهِمُ الْحَقُّ جَاهِدًا مُعَلِّمٌ صِدْقٍ إِنْ يُطِيعُوهُ يَسْعَدُوا

عَفُوٌّ عَنِ الرِّلَّاتِ يَقْبَلُ عُذْرَهُمْ وَإِنْ يُحْسِنُوا فَاللَّهُ بِالْخَيْرِ أَجْوَدُ

عَزِيزٌ عَلَيْهِ أَنْ يَحِيدُوا عَنِ الْهُدَى حَرِيصٌ عَلَى أَنْ يَسْتَقِيمُوا وَيَهْتَدُوا

عَطُوفٌ عَلَيْهِمْ لَا يُثَيِّ جَنَاحَهُ إِلَى كَنْفٍ يَحْنُو عَلَيْهِمْ وَيَمَهَّدُ

فَجُودِي عَلَيْهِ بِالدَّمْعِ وَأَعْوِي لِفَقْدِ الَّذِي لَا مِثْلَهُ الدَّهْرُ يُوْجَدُ

وَمَا فَقَدَ الْمَاضُونَ مِثْلَ مُحَمَّدٍ وَلَا مِثْلَهُ حَتَّى الْقِيَامَةِ يُفْقَدُ

Taybe'de, Peygamber'in izi ve ışık saçan toplanma yeri bulunmaktadır;

izler silinip yok olabilir.

⁶⁸ Ebü'l-Velîd (Ebû Abdîrrahmân) Hassân b. Sâbit b. el-Münzir el-Hazrecî el-Ensârî (ö. 60/680[?]) Bkz: el-'Askalânî, Ahmed b. Hacer, el-Îsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, S.56.

(ancak) Önderin üzerine çıktığı minberin bulunduğu şeref ve saygı evinin izleri asla yok olmaz,

Uzun süre ayakta dururken, Ahmed'in bulunduğu kabrin üzerine gözyaşları sel olup akıyordu.

Ne mübareksin ey Resulullah'ın kabri, sen de mübarek kıldın içinde Allah'ın desteklediği Peygamberin bulunduğu toprak!

O, arkadaşlarını büyük bir çabayla hakka ulaştıran bir rehber ve dürüstlüğün öğretmenidir, eğer ona itaat ederlerse mutlu olurlar.

Kusurları affeden, özürlerini kabul edendir. Eğer iyilik ederlerse, Allah, iyilik edenlerin en cömertidir.

İnsanların doğru yoldan ayrılması ona çok zor gelmekte ve onları doğru yola ve hidayete götürmeye özen göstermektedir.

Ona gözyaşı dökmede cömert olun ve feryat edin, dünyada bir eşi bulunmayan insanın kaybı için.

Öncekiler Muhammed gibi birisini kaybetmediler, kıyamete kadar da bir benzeri kaybedilmeyecek.⁶⁹

Beyitlerin incelenmesi:

Beyitlerde Hassan b. Sabit'in Hz. peygambere karşı duymuş olduğu samimi sevgisi ve güçlü duyguları, ayrıca kaybetmesinden dolayı yaşadığı şiddetli hüznün dikkat çekmektedir. Bu nedenle şair, üzüntüyü ifade eden (العين - الدموع - الفقد) göz - gözyaşı - kaybetmek gibi kelimelere daha fazla yer vermiştir. Ayrıca Hz. Peygamberin kendisi ve sıfatlarına karşı hissetmiş olduğu beğeniyi ifade (إمام - معلم - عفو - عزيز - عطوف) İmam -

⁶⁹ Kasidenin bahrî tavi'l'dir. Bkz: el-Berkûkî, Abdurrahmân, Şerhu Dîvânî Hassân b. Sâbit el-Ensârî, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 2008, s.91-95.

Muallim - Af - Aziz – Şefkatli gibi kelimeleri zikretmiştir. Şairin sözleri, Kur'an'ı Kerim'den etkilenmiş olup (الله - الرسول - يهدي - الحق - القيامة) “Allah - Peygamber - Hidayet eder - Hak – Kıyamet” gibi kolay, açık ve tasvir edici kelimelerdir.

Şair genel olarak beyitlerinde Hz. Peygamberi ve ona duyduğu sevgisini sıfatlarını anlattığı için haberi uslubu kullanmıştır. Ayrıca (بوركت) mübarek olası, deyişinde görüldüğü gibi lafzen haberi manen inşai olan lafızlarada yer vermiştir. Bunun nedeni kelimenin dua için kullanılmasıdır.

İnşai uslubu ise nida (يا قبر الرسول) Ey peygamberin mezarı (و جودي) kerim olun ve emir kiplerin de kullanmıştır.

Muhassenat-ı Bediiyye:

Tesri: Birinci beyitte (معهد - تهمد) Mezar – Kayıp olmak.

Cinas: (دموع -) (جناح - يحنو) Kanat- Şefkat eder, (معهد - تهمد) Mezar- Kayıp olmak, (أطالت - طلل) Uzun Durdu – Kalıntı, (أعولي) Gözyaşları – Bağır,

Tekrar: (فقد - رسول - رسم) Kaybetti- Peygamber-Mezar sözlerini tekrar ederek Hz. Peygamberin vefatına karşı hissettiği büyük acıyı dile getirir.

Tıbak: (ما فقد – يفقد) Kayıp Etmedi- Kayıp Edilmez.

Edebi sanatlar:

İstiare: (معهد منبر) Hz. Peygamberin mezarını aydıntan bir eve benzetmiş ve benzeyeni hazfetmiştir.

(أطالت وقوفا) Gözü, insanın durma niteliğine benzetmiş ve benzetilene hazfetmiştir.

(يا قبر الرسول) Mezarı çağrılan bir insana benzetmiştir.

(جودي عليه بالدموع) Gözyaşlarını emredilen bir insana benzetmiştir.

Kinaye : (لا يثني جناحه) insanlara karşı merhametli ve şefkatli olunmasından kinayedir. (بلاد ثوى فيها الرشيد) Medine'den kinayedir.

Hz. Peygamberden kinayedir. (الرشيد المسدد

Halifeler, Vezirler, Komutanlar ve bu kişilerle alakası olan makam sahibi kişiler için yazılan ve söylenen mersiyelere “er-Resâu'r-Resmî” denilir. Zira şairler bu mersiyeleri, maddi kazançlar elde etme amaçlı veya toplumsal baskı nedeniyle söylemekte idiler.

Şöyle ki şairler bazen bu tür mersiyelerde samimi olmadıkları abartılı sözler söylerlerdi. Bunu ise kendilerine verilen görevi yerine getirmek için yaparlardı. Örneğin Ebu Mervan bin Halid'in, Halife Yusuf b. Abdülmümin'in⁷⁰ teklifiyle söylemiş olduğu kasidesi bunlardan biridir. Mehdi ve babası Abdülmümin'in mezarlarını ziyaret edip ağladığında, şairlerden mersiyelerle babasının iyiliklerini saymalarını emretmiştir.⁷¹

بجاري عيون المسلمين تسيل دمعاً ونجياً و الدموع همول

ألم تر أن الدهر قد عمّ صرفه ففي كل دار أنة و عويل

أحماً أمير المؤمنين إمامنا مح القمّر الديني منه أفول

أقام بأعلى تينمال و إنما إلى جانب المهدي منه نزول

فظوبى لأرض حلّ فيها إمامه والله مهدي بها و خليل

Gözyaşları ve kanlar müslümanların gözlerinden akıp taşımakta. Görmedin mi zaman musibetini, bütün müslümanlara yaydı. Bütün evlerde bir inilti bir bağırta vardır. Müminlerin emirinin Ayı'da kendisiyle birlikte götürdüğü doğru mudur? Mezarı da

⁷⁰ Muvahhidîyye devletinin krallarından birdir. Bkz: ez-Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osmân, Siyer A'lâmi'n-Nubelâ, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1983, s. 99.

⁷¹ Îsâ, Fevzî Sa'd, eş-Şi'ru'l-Endelusî fi 'Asri'l-Muvahhidîn, Dâru'l-Vefâ', İskenderiyye, 2007, s.167-168.

Tenmal şehrinde, Mehdi mezarının yanındadır. Ne güzel o yere ki, İmam ve onun sadık dostu Mehdi'yi içine almıştır.⁷²

Fevzi Sa'd kitabında, şiirinde ki anlamların güçsüz ve yetersiz olduğunu, ayrıca sözlerin basit ve sade olduğunu söylemektedir. Şair önce gözyaşlarını kana benzetmiş daha sonra gözyaşlarının akıcı olduklarını söylemiştir. Ayrıca Ayı kendisiyle birlikte götürdüğü sözlerinde de bartı bulunmaktadır. Bunun nedeni ise Şairin, kasidenin zayıf yönlerini örmek istemesidir. Şair ile zikri geçen duyguların arasında bir bağ olmadığı için zayıf ve gerçeklikten uzaktır.⁷³

Ahmet Şevki'nin Ömer el-Muhtar⁷⁴ için söylemiş olduğu mersiye

Ömer el-Muhtar, İtalyanlara karşı 53 yaşındayken yirmi yıldan daha fazla savaşmış ve İtalyan askerleri tarafından yakalanıp, asılarak idama mahkum edilmiştir. Yaşlı ve hasta olmasına rağmen -yaşı 73'tü- halkın maneviyatını zayıflatmak ve İtalyan sömürüsüne karşı direniş hareketleri bitirmek için bu idamı gerçekleştirmişlerdir. Ancak beklenilenin tam tersi meydana gelmiş ve direnişler artarak devam etmiş ve İtalyanlar ülkeden kovulmuştur.

Ahmet Şevki şöyle söyler:⁷⁵

رَكَزُوا رُفَاتَكَ فِي الرِّمَالِ لِيَاءِ يَسْتَنْهَضُ الْوَادِي صَبَاحَ مَسَاءِ

يَا وَيَحْتُمُّهُمْ نَصَبُوا مَنَارًا مِنْ دَمٍ تُوْحِي إِلَى جَيْلِ الْعَدِ الْبَعْضَاءِ

مَا ضَرَّ لَوْ جَعَلُوا الْعَلَاقَةَ فِي عَدِ بَيْنَ الشُّعُوبِ مَوَدَّةً وَإِخَاءِ

جُرْحٌ يَصِيحُ عَلَى الْمَدَى وَضَحِيَّةٌ تَتَلَمَّسُ الْحَرِيَّةَ الْحَمْرَاءِ

⁷² İbn Sâhibi's-Salât, Abdülmelik, el-Mennu bi'l-İmâme, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1987, s. 120.

⁷³ İsâ, Fevzî Sa'd, eş-Şi'ru'l-Endelusî fi 'Asri'l-Muvahhidîn, Dâru'l-Vefâ', İskenderiyye, 2007, s.167-168.

⁷⁴ Ömer b. Muhtâr b. Ömer b. Ferhât (1862-1931) Bkz: Bedr, Tâmir, Ömeru'l-Muhtâr Esedu's-Sahrâ, yey., yyy., 16 Şubat 2014.

⁷⁵ el-Hûfî, Ahmed Muhammed, Şerh ve Ta'kîb Dîvânî Şevkî, Nahdatu Mısr li't-Tibâ'a, Kahire, 1932, s.3.

يَا أَيُّهَا السَّيْفُ الْمَجْرَدُ بِالْقَلَا يَكْسُو السُّيُوفَ عَلَى الزَّمَانِ مَضَاءً

تِلْكَ الصَّحَارِي غِمْدُ كُلِّ مُهَنْدٍ أَبْلَى فَأَحْسَنَ فِي الْعَدُوِّ بَلَاءً

خَيْرَتَ فَاخْتَرْتَ الْمَيِّتَ عَلَى الطَّوِي لَمْ تَبْنِ جَاهاً أَوْ تَلَمَّ ثَرَاءً

إِنَّ الْبُطُولَةَ أَنْ تَمُوتَ مِنَ الظَّمَا لَيْسَ الْبُطُولَةُ أَنْ تَعْبَبَ الْمَاءَ

فِي ذِمَّةِ اللَّهِ الْكَرِيمِ وَحَفِظِهِ جَسَدٌ بِرُقَّةٍ وَسَدِّ الصَّحْرَاءِ

Ey şehit Ömer el-Muhtar, işgalciler senin cesedini çöle dikmiş bir bayrak yaptılar. Bu bayrak gece gündüz halkı direniş için teşvik ediyor. Yazıklar olsun o, işgalcilere ki senin cesedini bilmeden gelecek nesillerin işgalcilere karşı nefret etmelerini sağlayan takip ettikleri bir fener kılmışlardır. Ne zararı vardı sanki, milletler arasındaki ilişkileri kardeşlik ve sevgiye dayalı kılsalardı? Asırlarca akan bu kanlar düşmanın vatandan kovulması, istiklal ve özgürlüğe çağıran bir yara olarak hep kalacaktır. Ey Ömer el-Muhtar sen kahraman savaşçıların güçlerine güç, şevklerine şevk katan bir kılıç gibisin. Arap çölleri, kahramanların vatanı ve düşmana karşı iyi savaşan kılıçların kındır. Ey Ömer el-Muhtar, rahat yaşayıp boyun eğerek teslim olmak ve cihad arasında tercih etmen gerekti de sen aç olarak uyumayı seçtin de makam ve mal edinmeye çabalamadın. Kahramanlık, senin düşmanın vereceği sudan içmeyip susuzluktan ölmeyi tercih etmelidir. Ey Ömer, cihad ve kendine yastık ettiğin Barka çöl toprağı üzerindeki cesedini Allah'ın korusun.⁷⁶

Beyitlerin incelenmesi:

Şairin, işgale maruz kalan halkların acılarını tasvir etmekle, İslami ve vatan severlik duygularını ele alması dikkat çekmektedir. Şiirde duygular çok güçlü olup,

⁷⁶ Kasidenin bahrî kamil'dir. Bkz: Şevkî, Ahmed, eş-Şevkiyyât, Dâru'l-'Avde, Beyrut, 1988, s.344.

Ömer el-Muhtar'ı ölümsüzleştirmek ve işgalcilere karşı savaşımaya teşvik etmektedir. Ayrıca işgalcilere karşı olan kin ve öfke duygularına değinilmiştir.

Kaside de genel olarak haberi uslup kullanılmıştır.

İnşai uslup ise, Nida: (يا ويخهم) “Yazıklar olsun” bu kalıp azarlamak için kullanılmaktadır. (يا أيها السيف المجرد) “Ey kınından çıkmış kılıç” Kalıpların da görülmektedir.

Şairin kullandığı sözcükler, güçlü ve kolay olmasıyla birlikte fasihtir. Kaside de Hareket-canlılık ifade eden (ركزوا – جعلوا – يستنهض – يصحح - يوحى) “sabitlemişler - ettiler - kaldırtmak - bağırtır - ima eder” gibi kelimeler kullanmıştır. Böylelikle kasideyi donukluktan çıkarmıştır.

Muhassenat-ı Bediiyye:

Tıbak: (صباح – مساء) “Sabah – akşam”

Cinas'ı Nakıs (ويخهم – توحى) “Yazıklar Olsun”

Tesri: Birinci beyitte: (لواء- مساء) “Bayrak - Akşam”

Edebi sanatlar:

Teşbih : (وفاتك لواء) “cesedin bayraktır kılınmıştır” Teşbih-i Belîğ'dir.

Kinaye: (نصبوا منارا) “Fener diktiler” direnişin devam etmesinden kinayedir. (الحرية) “Kırmızı Özgürlük” kan dökerek cihad etmekten kinayedir. (ضحية) “Kurban” Ömer el-Muhtar'dan kinayedir. (المبيت على الطوى) “Aç olarak uyumak” yücelik ve izzetten kinayedir.

İstiare: (جرح يصحح) “Yara haykırıyordu” İstiare-i Mekniyye'dir. Zira yarayı haykıran bir insana benzetmiş ve benzetileni hafzetmişti ve onun sıfatlarından biri olan haykırmayı zikretmiştir. (يا أيها السيف) “Ey kılıç” İstiare-i Musarraha'dır. Zira benzeyen - Ömer el-Muhtar- hafzedilmiştir. Benzetilen ise kılıçtır. (يكسو السيوف) “kılıçları örten”

İstiare-i Musarraha'dır. Zira benzeyen - mücahitler- hazfedilmiştir. Benzetilen ise kılıçtır.

Bilim adamları ve edipler de yazılan mersiyelerden nasiplenmişlerdir. Zira şairler onlara üzüntü ve acıyla dolu mersiyeler söylemişlerdir. Bunun nedeni ise bu insanların gelecek nesillere bıraktıkları bir çok ilim ve bilgi içeren yazmış oldukları ansiklopedik eserlerdir. Böylelikle bu insanlar, ümmetin simgesi ve kültürel aynası olmuşlardır.

Bilim adamları ve Edipler için söylenen mersiyeler, İslami kültürün, İslam'a yeni giren milletlerin kültürleriyle karışması ve fikir hayatının gelişmesi sayesinde Abbasi döneminde büyük bir şekilde yaygınlaşmıştır. Bu gelişmenin ilerlemesinde Halifelerinde önemli bir rolü vardı. Şöyle ki onlar bilimsel hareketliliği desteklemiş ve bilim adamları ve ediplere cömert davranıp kendilerine yakınlaştırmışlardır.

Ebu Abdullah b. el-Cennan'ın⁷⁷ hocası Sehl b. Malik için 80 beyte ulaşan uzun bir mersiye yazmıştır. Bu kişi hadisçi, güzel ahlaklı, şair, erdemli, onurlu ve karakterli bir insanmış.

Mersiyede şöyle söylemektedir:

دعوني وستكأب الدّموع السّوافكِ فدعوني جميل الصّبر دعوة آفكِ

أصبرٌ جميلٌ في قبيحِ حوادثٍ خلعتْ على الأنوارِ ثوبَ الحوالمكِ

تنكرتْ الدّنيا على الدين ضلّةً و من شيمّةِ الدّنيا تنكّرُ فاركِ

لذلك ما أبكي كأني متمّمٌ أتمّم ما أبقى الأسي بعد مالكِ

إمامٌ هدىّ كنا نقلدُ رأيه كتقليدِ رأيِ الشّافعيّ و مالكِ

⁷⁷ Muhammed b. Ahmed el-Ensârî.(ö.m. 1218) Bkz: Bâvânburî, Mes'ûd, Sayâdânî, Ali, Advâ' mine'l-Kur'ânî'l-Kerîm fî Rihâbi Dîvânî İbni'l-Cinân, Mecelletu'l-Kulliyeti'l-İslâmiyye, Necef, 1997,414.

ألا أيها النَّاعي لك التَّكَلُّ لا تفهه بها إثمها أمُّ الدَّواهي الدواهِك

لعلَّك في نعيِّ العُلا متكدِّبٌ فكمَّ ماحلَّ من قبلٍ فيه و ماحك

فيا رحمةَ الرحمنِ وافي جنابه و يا روحه سلِّم عليه و بارك

و يا لوعتي سيري إليه برقعتي و قُصِّي شجوناً من حديثي هنالك

Bırakın beni ve çokça dökülen göz yaşalarını. Benim güzelce sabredeceğimi iddia ettiler ama yanıldılar. Nur'a simsiyah elbise giyidiren bu kötü olaya nasıl sabır edeyim? Dünya din alimelerinden sanki nefret etmiştir. Zaten dünyanın ahlakı da budur. Ben de Mütemim b. Nüveyra gibi Malik gittikten sonra hüzüün kaldıkça ağlayacağım. O, Şafi ve Malik gibi doğruluk rehberiydi ve biz onun görüşlerine uyardık. Ey ölüm haberini getiren kişi, dilsiz kalasın konuşma! Sehl b. Malik'in ölüm haberini söyleme. Bu insanın kalbini parçalayan musibetlerdendir. Belki de getirdiğin bu haberin yalandır. Çünkü daha önce de niceleri ona tuzak kurdu ve düşmanlık etti. Ey Rahman merhametini onun üzerine indir ve ey ruhu ona selam söyle tebrik et. Ey yanıklığım ona git de haberlerimi ve üzüntülerimi bildir.⁷⁸

Beyitlerin incelenmesi:

Beyitlerde, şairin Sehl b. Malik'i kaybettiği için duyduğu üzüntü (أبكي - الأسى) “ağlarım – üzüntü” sabırsızlık ve tahammül edememe duygusu daha yoğundur. Şöyle ki duyduğu bu habere inanmak istemeyip bunu söyleyen kişiden susmasını istemektedir. Böyle bir alimden vazgeçtiği için dünyaya karşı öfke hissetmektedir. Ancak daha sonra Allah'ın kaderine razı olup ona rahmetle dua etmektedir.

Şiirde hem haberi hemde inşai uslup kullanılmıştır.

⁷⁸ Kasidenin bahrî tavi'l'dir. Bkz: İbnu'l-Hatîb, Muhammed b. Abdullâh et-Tilmisânî, el-İhâta fî Ahbâri Gırnâta, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, (thk.: Yûsuf Alî et-Tavîl), Beyrut, 2003, s.282-291.

(أصبر) (sabır mı?) “beni bırakın - yürü – anlat” emir sıgaların da, (دعوني - سيرى - قصي) soru kipin de ve (ألا أيها الناعي - يا رحمة الرحمن - يا روحه - يا لوعتي) “Ey ölüm haberini söyleyen - Ey Rahman'ın rahmeti - Ey ruhu - Ey yanıklığım” nida kalıpların da inşai uslup görülmektedir.

(إمام - Rahman - Mübarek - güzel sabır) “İmam - Rahman - Mübarek - güzel sabır” gibi kelimelerde İslami litaratüründen etkinlenmiştir.

Muhassenat-ı Bediyye:

Cinas : (دعوني - دعوني) “beni bırakın – iftira ettiler” Cinas’ı Tam

(ستكاب - السوابك , متمم - أتمم الدواهي - الدواهك , ماحل – ماحك) “dökmek – aşırı - tamamlayıcı - tamamlarım - dahiler - musibetler - mücadele eden – düşman” Cinas’ı Nakıs.

Tıbak: (جميل – قبيح) “güzel – çirkin” (سوابك – آفك) “aşırı- iftira eden”

Tesri: (سوابك – آفك) “aşırı- iftira eden”

Edebi sanatlar:

İstiare : (حوادث خلعت على الأنوار) “nurlara giydirilen musibetler” şair, musibetleri bir insana benzetmiş ve benzetilene hazfetmiştir. Daha sonra onun sıfatlarından olan “giydirmeyi” zikretmiştir.

(تنكرت الدنيا) “dünya kabullenemedi” dünyayı duygularını gizleyen bir insana benzetmiş ve benzetilene hazfetmiştir.

(يا رحمة - يا روحه - يا لوعة) “Ey rahmet - Ey onun ruhu - Ey yanıklık” her üç kavramıda çağrılan bir insana benzetmiş ve benzetilene hazfetmiştir.

Kinaye: (أم الدواهي) “Belaların annesi” musibetin büyüklüğünden kinayedir.

Antara'nın⁷⁹ kral bin cüzeyma El-Absi'ye, Halit bin cafer Elamri onu öldürdükten sonra yaktığı ağıt:

خُسِفَ البَدْرُ حينَ كانَ تماماً وخفى نُورُهُ فعادَ ظلاماً

ودراري النجوم غارتُ وغابتُ وضياءُ الآفاق صارَ قَتاماً

حينَ قالوا زهيرُ وليَ قتيلاً خيمَ الحزنُ عندنا وأقاما

قد سقاهُ الزمانُ كأسَ حِمامٍ وكذاكَ الزمانُ يسقي الحِماما

كانَ عَوْنِي وَعُدَّتِي فِي الرِّزَايا كانَ درعي وذابلي والحساما

يا جفوني إنْ لم تجودي بدمعٍ لجعلتُ الكرى عليكِ حراما

قسماً بالذي أَماتَ وأحيا وتولى الأرواحَ والأجساما

لا رفعتُ الحسامَ في الحربِ حتى أتركَ القومَ في الفياثي عظاما

يا بني عامرٍ ستلقونَ برقاً من حسامي يجري الدماءَ سجاما

وتضحُّ النساءُ من خيفةِ السَّبِّ ي وتبكي على الصِّغارِ اليتامى

Ay tamda dolunay olmuşken tutuldu da, ışığı kayboldu ve kapkaranlık oluverdi. Parlayan yıldızlar da kaybolup ufuklarda yayılan aydınlık karanlığa dönüştü. Zuheyr'in öldürüldüğü ilan edildiğinde üzüntü yanımıza yerleşti ve çadır kurdu. Zaman ona ölüm şerbetini içirdi. Zaten zaman böyledir, herekese ölüm şerbetini içirir. O, musibetler de

⁷⁹ Antere b. Şeddâd b. Amr el-Absî (ö. m. 614 [?]) Bkz: el-'Absî, 'Antere b. Şeddâd, Dîvânü 'Antere, el-Matba'atu'l-Câmi'iyye, Beyrut, 1893, S. 3.

*bana yardım ederdi, benim zırhumdu, mirzağımdı ve kılıcımdı. Ey gözkapaklarım şayet ağlamazsanız size uykuyu haram kılacağım. öldürüp dirilten, cesetlerde ruhu tutanın adına yemin ederim, seni öldüren kavimden öç alıp kemiklerini geniş çölde bırakmadan kılıcımı bırakmayacağım. Ey Ben'i Âmir kavmi sizi öldüreceğim ve kanlarınız parlak kılıcımdan akacaktır. Karılarınız da esirlikten korkarak bağırarak ve yeim kalan çocukları için ağlayacaklar.*⁸⁰

Beyitlerin incelenmesi:

Beyitlerde öfke, öç alma isteği ve Zuheyir'in öldürülmesine duyulan üzüntü yaygındır. Ayrıca beyitlerde haberi üslup daha fazladır.

İnşa cümlesi ise (يا جفوني - يا بني عامر) “ey gözkapaklarım - ey Ben'i Âmir” gibi nida kiplerinde ve (قسما بالذي أحيا و أمات) “yaşatıp öldüren adına yemin olsun” cümlesinde görülmektedir. Bu cümle talebî olmayan inşa cümlesidir.

Kaside de kullanılan sözler ise kolay ve fasihtir. Savaşı ifade eden sözcükler (حسام - الحرب - عظام - درع - قتيل - كılıç - öldürülen - zırh - kemikler – savaş” kelimeleri

Üzüntüyü ifade eden sözcükler ise (قتام - ظلام - حزن - دمع) “toz - karanlık - üzüntü – gözyaşı” kelimeleridir.

Muhassenat-ı Bediyye:

Tesri: (تمامًا – ظلامًا) “tamamen – karanlık”

Cinas: (غارت – غابت) “kesat oldu – battı”

Edebi sanatlar:

İstiare:

İstiare-i Mekniyye: (خيم الحزن) “üzüntü yanımıza yerleşti ve çadır kurdu”
üzgünlüğü bir insana benzetmiş ve benzetilene hazfetmiştir.

⁸⁰ Kasidenin bahrî hafîf'tir. Bkz: el-'Absî, 'Antere b. Şeddâd, Dîvânü 'Antere, el-Matba'atu'l-Câmi'iyye, Beyrut, 1893, s. 7.

(يا جفوني) “ey gözkapaklarım” gözkapaklarını çağrılan bir insana benzetmiş ve benzetilene hazfetmiştir.

(سقاء الزمان) “Zaman ona ölüm şerbetini içirdi” zamanı bir insana benzetmiş ve benzetilene hazfetmiştir.

İstiare-i Musarraha: (كان درعي) “zırhımdı” Züheyr’i bir zırha benzetmiş ve benzeyen, hazfetmiştir.

Kinaye : (و لا رفعت الحسام في حرب) “kılıçlar kaldırmayacağım bir savaşta” Ben’i Âmir kabilesi ile yapacağın savaşın devam edeceğinden kinayedir.

1.4.1.8. Akraba ve Dostlara Yazılan Mersiyeler

el-Mütenebbî’nin⁸¹ büyükannesine yazmış olduğu mersiyesi:

el-Mütenebbî’ye büyükannesinden onu özlediğine dair bir mektup geldi. O’da Kufe’ye gitmek üzere yola çıktı fakat oraya giremedi. Bunun üzerine büyükannesine Bağdat’a gelmesi için haber gönderdi. Büyükannesi bu daveti kabul etti ve buna çok sevindi öyle ki sıtmaya tutuldu ve kalp krizi nedeniyle öldü.

أَلَا لَا أُرِي الْأَحْدَاثَ حَمْدًا وَلَا ذَمًّا فَمَا بَطَشُهَا جَهْلًا وَلَا كَفُّهَا حِلْمًا

إِلَى مِثْلِ مَا كَانَ الْفَتَى مَرْجِعُ الْفَتَى يَعُودُ كَمَا أَبْدَى وَيُكْرَى كَمَا أَرَمَى

لَكَ اللَّهُ مِنْ مَفْجُوعَةٍ حَبِيبِهَا قَتِيلَةَ شَوْقٍ غَيْرِ مُلْحِقِهَا وَصَمَا

أَحْنُ إِلَى الْكَأْسِ الَّتِي شَرِبْتَ بِهَا وَأَهْوَى لِمَثْوَاهَا التُّرَابَ وَمَا

بَكَيْتُ عَلَيْهَا حَيْفَةً فِي حَيَاتِهَا وَذَاقَ كِلَانًا تُكَلِّ صَاحِبِهِ قَدَمًا

⁸¹ Ebü’t-Tayyib Ahmed b. el-Hüseyn b. el-Hasen b. Abdissamed el-Cu’fî el-Kindî el-Mütenebbî (ö. 354/965) Abbasi döneminde yaşamıştır. Yaşadığı çöl bölgesinde Peygamberlik iddia ettiği için bu lakabı almıştır. Bkz: el-Mutenebbî, Ahmed b. Huseyn, Dîvânu’l-Mutenebbî, Dâr Beyrût li’t-Tibâ’ati ve’n-Neşr, Beyrut, 1983, s.5-6.

عَرَفْتُ اللَّيَالِي قَبْلَ مَا صَنَعْتَ بِنَا فَلَمَّا دَهَمْنَا لَمْ تَرُدَّنِي بِهَا عَلِمَا

أَتَاهَا كِتَابِي بَعْدَ يَأْسٍ وَتَرْحَةٍ فَمَاتَتْ سُورًا بِي فَمُتُّ بِهَا هَمًّا

حَرَامٌ عَلَى قَلْبِي الشُّرُورُ فَإِنِّي أَعُدُّ الَّذِي مَاتَتْ بِهِ [بعدها] سَمًّا

رَقًا دَمَعُهَا الْجَارِي وَجَفَّتْ جُفُوعُهَا وَفَارَقَ حُجِّي قَلْبَهَا بَعْفَدَمَا أَدَمَى

وَمَا يُسْلِمُهَا إِلَّا الْمَنَايَا وَإِنَّمَا أَشَدُّ مِنَ السُّقْمِ الَّذِي أَذْهَبَ السُّقْمَا

وَكُنْتُ قُبَيْلَ الْمَوْتِ أَسْتَعْظِمُ النَّوَى فَقَدْ صَارَتْ الصُّعْرَى الَّتِي كَانَتْ الْعُظْمَى

هَبِينِي أَخَذْتُ الثَّأْرَ فَبِكِ مِنَ الْعَدَى فَكَيْفَ بِأَخَذِ الثَّأْرِ فَبِكِ مِنَ الْحُمَى!؟

وَمَا انْسَدَّتِ الدُّنْيَا عَلَيَّ لِضَبِيقِهَا وَلَكِنَّ طَرْفًا لَا أَرَاكَ بِهِ أَعْمَى

وَلَوْ لَمْ تَكُونِي بِنْتُ أَكْرَمِ وَالِدٍ لَكَانَ أَبَاكَ الضَّخَمَ كَوْنُكَ لِي أُمًّا

تَعَرَّبَ لَا مُسْتَعْظِمًا غَيْرَ نَفْسِهِ وَلَا قَابِلًا إِلَّا لِخَالِقِهِ حُكْمَا

يَقُولُونَ لِي: مَا أَنْتَ؟ فِي كُلِّ بَلَدَةٍ وَمَا تَبْتَغِي؟ مَا أَبْتَغِي جَلًّا أَنْ يُسَمَى

وَمَا الْجَمْعُ بَيْنَ الْمَاءِ وَالنَّارِ فِي يَدِي بِأَصْعَبَ مِنْ أَنْ أَجْمَعَ الْجَدَّ وَالْفَهْمَا

فَلَا عَبَّرَتْ بِي سَاعَةٌ لَا تُعْزِينِي وَلَا صَحْبَتِي مُهَجَّةٌ تَقْبَلُ الظُّلْمَا

Musibetlere ne teşekkür ederim ve ne de yererim, Onun ne zulmü cahaletten ve ne de merhameti hilmindendir. Her genç geldiği hale dönüşecek ve geldiği yere geri dönecektir. Her şeyde arttığı gibi azalacaktır. Allah'ım onu sana emanet ediyorum Büyükannem acıçekerek ve beni özlediğinden ölmüştür. Bu özlem de annenin oğluna özlemidir ve bu ayıp değildir. Onun içmiş olduğu ölüm şerbetini bende içmek isterim ve onun yatmış olduğu toprağı özler dururum. O diriyken onu kaybetmekten korktuğum için ağlardım şu var ki gurbetim uzadı ve her birimiz ayrılık acısını tattık. Gecelerin sevenleri nasıl ayırdığını bilirdim. Bu musibet başıma gelince de bilgim artmadı. Uzun ayrılıktan ve benden ümidini kestikten sonra ona mektubum geldi de sevincinden öldü. Benimde acım arttı ve üzüntü ve gamdan öldüm. Mutluluğu onu öldüren bir zehir olarak kabul Ettiğim için artık bana mutluluk haramdır. Öldüğünde benim için akan gözyaşları durup kurudu ve sevgim ona eziyet verdikten sonra benden ayrıldı. Onu ölümden başka kimse elimden almadı. Bana üzmekten hastalandığı hastalık şiddetliydi ama ölüm bu hastalıktan daha şiddetliydi. Ölümünden önce ondan uzak kalmayı büyük zannedirdim ama ölümünden sonra anladım ki ölümü daha büyüktür. Farzet ki ben senin öcünü düşmandan alabilirim ama sıtmadan öcünü nasıl alayım. Dünya üzerime dar olduğu için kapanmadı bilakis seni göremediğim için yolunu bulamayan kör biri gibi oldum. Baban büyük adam olmasaydı bile annem olmanla gurur duyardın çünkü sen nesep edileceğim yüce bir baba yerindeydin. Ülkemden gurbete çıkmam kendimden başkasını yüceltmeyip Allah'tan başka hiç kimsenin bana hükmünü kabul etmememdir. İnsanlar bana işin nedir seni her kasabada görürüz? diye sorarlar, Ben de istediğimi zikredeceğimden büyüktür çünkü ben mülkü isterim diye cevap verirdim. Ateş ve suyu birleştirmem akıl ve çabayı birleştirmemden daha zor değildir. Aziz olmadığım bir an olmadı ve ruhum da hiçbir zaman zulmü kabul de etmedi⁸².

Beyitlerin incelenmesi:

Mütenebbi, önce kadere razı olduğunu zikretmekte daha sonra ona çok bağlı olduğu için ondan uzak kalmanın ne kadar zor olduğunu hissetmekte ve büyükannesinin ölümüne karşı duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir. Ölümünü durduramadığı için

⁸² Kasidenin bahrî tavi'l'dir. Bkz: el-Mutenebbî, Ahmed b. Huseyn, Dîvânu'l-Mutenebbî, Dâr Beyrût li't-Tibâ'ati ve'n-Neşr, Beyrut, 1983, s.174-176.

acizliğini hissetmekte ve onu kaybettiğinden dolayı kendisini görmeyen kör gibi saymaktadır. Artık onun için dünyanın tadı kalmamıştır. Bundan sonra ise kendini övmeye başlamaktadır.

Beyitlerde haberi uslaup daha yaygındır. Şair, dinleyiciye hissettiği hüznünü anlatır.

İnşai usluup ise (فكيف بأخذ النار فيك من الحمى) “sıtmadan öcün nasıl alınır”(ما أنت؟ ما) “sen nesen? ne istersin?” örneklerin de olan soru kiplerinde görölmektedir. (تبتغي؟)

Sözleri fasih, fikirleri düzenli ve tabirleri güçlüdür. Ayrıca kaside ,Muhassenat-1 Bediyye sanatın da olan abartılardan uzak ve yalıdır

Muhassenat-1 Bediyye:

Tesri‘: Birinci beyitte: (ذما – حلما) “yermek – rüya”

Tıbak : (حمدا - ذما ، جهلا - حلما ، يكرى - أرمى ، صغرى - عظمى ، أراك - أعمى ، جد فهم ، ماء - نار)

Hamd - Yerme, Cahillik - Sabırlık, Dönüyor - Geliyor, Küçük – Büyük, Seni Görürüm - Görme Engellisi, Dede - Anlama, Su - Ateş.

Edebi sanatlar:

İstiare :

İstiare-i Mekniyye: (أرى الأحداث) “musibetleri sayarım” musibetleri bir insana benzetmiş ve benzetilene hazfetmiştir.

(بطشها و كفها) “zulmetmesi- merhamet göstermesi” her iki kavramı bir insana benzetmiş ve benzetilene hazfetmiştir.

(ذاق التكل) kaybı tattı: yitirmeyi tatındıran yemeğe benzetmiş ve benzetilene hazfetmiştir. Bunların hepsi de

Teşbih: (وما جَمَعُ بَيْنَ الْمَاءِ وَالنَّارِ فِي يَدِي بِأَصْعَبِ مِنْ أَنْ أَجْمَعَ الْجَدَّ وَالْفُهْمَ) “Ateş ve suyu birleştirmem akıl ve çabayı birleştirmemden daha zor değildir” Teşbih-i Zimni, şöyle ki çabanın sabırla birleşmesini, suyun ateşle birleşmesine benzetmiştir.

Kinaye: (أحن إلى الكأس التي شربت منها) “içtiği bardağı özlerim” ölümden kinayedir.

Kadınlar da özellikle cahiliye döneminde erkekler gibi şiir yazmada özellikle mersiyelerde çok başarı olmuşlardır. Onlar, içinde buldukları psikolojik durumu samimiyetle tasvir ederler. Bu şair kadınlardan birisi de Subay‘a⁸³ bint Abdu‘ş-Şems’tir. O, amcası Muttalib için söylediği mersiyesinde acısını şöyle dile getirmektedir:

أعيني جودًا على المطلبِ بوبلٍ وماءٍ له منسكبِ
أعيني واسخفني واندبًا حليفَ التدى وقريعِ العربِ
أخا الجودِ والمجدِ والمعضلاتِ إذا أنقطعَ الدرُّ بعدَ الحلبِ
وأكدى المساميحِ والمنعمونَ من أهلِ الفعالِ وأهلِ الحسبِ

Ey gözlerim Muttalip'e çokça ağlayın, ve gözyaşları akan su gibi olsun.

Ey gözlerim gözyaşlarını çoğaltın ve cömert olan, Arapların seyidine ağlayın.

O, bolluk tükendiğinde cömertliğin, mecdin ve zorlukların kardeşidir.

*O, musibete uğrarsak ve barış ve hayır insanları azalırsa aziz ve cömerttir.*⁸⁴

Beitlerde amcasını kaybettiği için ağladığını ve üzüldüğünü görmekteyiz. Daha sonra ise onun iyi sıfatlarını zikretmeye başlar.

Edebi sanatlar:

⁸³ el-Beyrûtî, Beşîr, Şâ‘irâtu’l-‘Arab fi’l-Câhiliyyeti ve’l-İslâm, el-Mektebetu’l-Ehliyye, Beyrut, 1934, s. 114.

⁸⁴ İbn Tayfûr, Belâğâtu’n-Nisâ, Matba‘atu Medrese Vâlideti ‘Abbâsi’l-Evvel, Kahire, 1908, s. 187

İstiare: (اعيني) “ey gözlerim” gözlerini bir insana benzetmiş ve benzetilene hazfetmiştir. Dolayısıyla burada İstiare-i Musarraha vardır..

Kinaye : (حليف الندى) “yağmurun dostu” cömertlikten kinayedir.

(أخا الجود) “cömertliğin kardeşi” izzetten kinayedir. (انقطع الدر بعد الحلب) “bolluk tükendiğinde” rahatlıktan sonra belaların gelmesinden kinayedir.

Hicazlı kadın şair Ümeyme,⁸⁵ kardeşinin oğlu Ebu Süfyan b. Ümeyme ve onunla beraber Kureyşlilerle yapılan Ficar savaşında ölen akrabaları için söylemiş olduğu mersiye şöyledir:

أبي ليلك لا يذهب ... ونيط الطرف بالكوكب

ونجم دونه الأهوال ... بين الدلو والعقرب

وهذا الصبح لا يأتي ... ولا يدنو ولا يقرب

بعقر عشيرة منا ... كرام الخيم والمنصب

أحال عليهم دهر ... حديد التاب والمنحلب

ألا يا عين فابكيهم ... بدمع منك مُستغرب

فإن أبك فهم عزّي ... وهم زكني وهم منكب

Ey nefsim gecen gitmeyi reddetti ve benimde gözlerim yıldızlara takılı kaldı. Kova ile akrep burcları arasında, takip ettiğim bir yıldız var yerini deyiştirmez oldu. Sabah ne yaklaşır ve ne de gelmez. Bunun sebebi de, aşiretimizden yüce soylardan gelen iyi

⁸⁵ ez-Ziriklî, Hayruddîn, Tertîbu'l-A'lâm 'ala'l-A'vâm, Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, Beyrut, 2006, s. 83.

insanların öldürülmeleridir. Zaman onlara tuzak kurdu ve demir diş ve pençesini onlara sapladı. Ey gözüm onlara çokça ağla şayet ağlarsam onlar benim gururum, kuvvetim ve dayanağımdır.⁸⁶

Beyitlerin incelenmesi:

Şair bize uykusuzluğunu ve kardeşini ve akrabalarını kaybettiğinden dolayı üzümlü uyuyamadığını tasvir etmektedir.

(لا يأتي و لا يدنو و لا يقرب) “gelmez - yanaşmaz- yaklaşmaz” kelimelerini tekrar ederek çektiği acının biran önce bitmesini beklediğini ifade eder. Fakat bitmediği için kendini ağlamaya teslim ettiğini görürüz.

Edebi sanatlar:

İstiare: (أبي ليلى لا يذهب) “gecen gitmeyi reddetti” geceyi bir insana benzetmiş ve benzetilene hazfetmiştir.

(يا عين) “ey gözüm” gözü çağrılan bir insana benzetmiş ve benzetilene hazfetmiştir. (دهر حديد الناب و المخلب) “Zaman onlara tuzak kurdu ve demir diş ve pençesini onlara sapladı” zamanı bir canavara benzetmiş ve benzetilene hazfetmiştir.

Ebu Hafface'nin⁸⁷ arkadaşı olan vezir İbn Rabia için söylemiş olduğu mersiye:

و ألي إذا يممت قبرك زائراً وقفت و دوني للتراب حجاب

فأظلم قرن الشمس و هي منيرة و ضاقت بلاد الله و هي رحاب

و رقرقت بين الحزن و الصبر عبرة لها جيئة في مقلتي و ذهاب

و لو أن حياً كان حاور ميتاً لطلال كلام بيننا و خطاب

⁸⁶ el-İsfahânî, Ebu'l-Ferec, el-Eğânî, Dâr Sâdır, Beyrut, 2002, c.2, s.74-75

⁸⁷ Nuruddîn, Hasan Ca'fer, İbn Hafâce Şâ'iru Şarki'l-Endelus, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, s. 23.

Mezarını ziyaret etmeye geldiğimde toprakla aramızda bir engelle karşılaştım. Parlak güneşin bulunmasına rağmen dünya karanlık ve Allah'ın yeryüzü geniş olmasına rağmen dardı. Sabır ve hüznün arasında gözlerimden peş peşe yaşlar döküldü. Şayet ölü ile diri konuşabilselerdi uzun uzun konuşurduk.⁸⁸

Şiirde şairin arkadaşını kaybetmesine karşı duyduğu hüznün ve çektiyi acıyı görülmektedir. Arkadaşlık yüce bir bağ olup, vefa, sevgi ve feda etmeye gerektirir. Bazen arkadaş, kişiye herkesten kişiden daha yakın olabilir. İbn Hafface arkadaşını kaybettiği için dünyayı karanlık görmekte ve doğayı da mersiyesine ortak etmektedir.

(فأظلم قرن الشمس) “güneşin boynuzu kararı” güneşin ilk doğduğunda görünen görüntüye verilen isimdir. Burada şair, güneşi bir ceylana benzetmiş ve benzetilene hazfetmiştir. Dolayısıyla burada istiare söz konusudur.

Ebu'l Ala el Mearri⁸⁹ fakih arkadaşını kaybetmesi üzerine söylemiş olduğu mersiye:

غَيْرُ مُجْدٍ فِي مِلِّيِّ وَاعْتِقَادِي نَوْحُ بَاكِ وَلَا تَرْتَمُ شَادٍ

وَشَبِيهٌ صَوْتُ النَّعِيِّ إِذَا قِي سَ بِصَوْتِ الْبَشِيرِ فِي كُلِّ نَادٍ

أَبَكَّتْ تِلْكَمُ الْحَمَامَةُ أُمَّ عَنَنْ نَتَّ عَلَى فَرْعِ غُصْنِهَا الْمِيَادِ

صَاحَ هَذِي قُبُورُنَا تَمَلُّ الرُّخَّ بَ فَأَيْنَ الْقُبُورُ مِنْ عَهْدِ عَادِ

خَفَّفِ الْوَطْءَ مَا أَظَنَّ أَدِيمَ الِ أَرْضِ إِلَّا مِنْ هَذِهِ الْأَجْسَادِ

رُبَّ لِحْدٍ قَدْ صَارَ لِحْدًا مَرَارًا ضَا حِكِّ مِنْ تَرَاحِمِ الْأَضْدَادِ

⁸⁸ İbn Hafâce, Dîvânü İbni Hafâce, Dâru'l-Kalem, (thk.: Ömer Tabbâ'), Beyrut, 1994, s.41-44.

⁸⁹ Ebü'l-Alâ' Ahmed b. Abdillâh b. Süleymân el-Maarrî (ö. 449/1057) Bkz: el-Ma'arrî, Ebu'l-'Alâ Dîvânü Sakti'z-Zend, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, (thk.: Ahmed Şemsuddîn), Beyrut, 1990, 3-13.

تَعَبُ كُلِّهَا الْحَيَاةَ فَمَا أَعِجَبُ إِلَّا مِنْ رَاغِبٍ فِي أَرْذِيادٍ

إِنَّ حُزْنَاً فِي سَاعَةِ الْمَوْتِ أَضْعَا فُ سُرُورٍ فِي سَاعَةِ الْمِيلَادِ

خَلِقَ النَّاسَ لِلْبَقَاءِ فَضَلَّتْ أُمَّةٌ يَحْسُبُونَهُمْ لِلتَّفَادِ

إِنَّمَا يُنْقَلُونَ مِنْ دَارِ أَعْمَا لِ إِلَى دَارِ شَقْوَةٍ أَوْ رَشَادِ

ضَجَعَةُ الْمَوْتِ رَقْدَةٌ يُسْتَرِيحُ الِ جِسْمُ فِيهَا وَالْعَيْشُ مِثْلُ السَّهَادِ

قَصَدَ الدَّهْرُ مِنْ أَبِي حَمْرَةَ الْأَوْ وَابِ مَوْلَى حِجْجَى وَخَدِنَ اقْتِصَادِ

رَاوِيّاً لِلْحَدِيثِ لَمْ يُجْوَجِ الْمَعِ رُوفَ مَنْ صِدْقِهِ إِلَى الْأَسْنَادِ

أَنْفَقَ الْعُمَرَ نَاسِكاً يَطْلُبُ الْعِلَانَ مَ بَكَشَفِ عَنِ أَصْلِهِ وَأَنْتِقَادِ

وَدَّعَا أَيُّهَا الْحَفِيَّانِ ذَاكَ الشَّ شَخْصَ إِنَّ الْوَدَاعَ أَيْسُرُ زَادِ

وَاعْسَلَاهُ بِالذَّمْعِ إِنْ كَانَ طَهْرًا وَادْفِنَاهُ بَيْنَ الْحَشَى وَالْفُؤَادِ

İnancıma ve dinime göre ağlamak ile şarkı söylemek ölmek ile yaşamak aynı şeydir. Çünkü ölüm haberini söyleyenin ile müjde veren kişinin sesi aynıdır. Acaba dal üzerinde öten kuş sevinçlimidir yoksa hüznölümüdür? Ey arkadaşım yeryüzünü bizim mezarlarımız doldurmuştur, peki Ad kavminden beri olan insanların mezarları nerededir. Yeryüzünde yavaş ve sessizce yürü. Çünkü yeryüzü bizden öncekilerin cesetlerinden meydana gelmiştir. Mezarlar, kaç kere tekrar tekrar gülerek farklı insanları içine almıştır. Şaşarım o insana ki hayatın hepsi yorucu ve cefalı olmasına rağmen onu artırmaya çalışmaktadır. Ölüm anında yaşanan hüznün doğum anındaki

sevinçten kat kat daha fazladır.insan ebediyet için yaratılmıştır. Şu var ki bazı insanlar ise bunu inkar etmiş ve fani olduklarını zannetmişlerdir. Halbuki insan öldükten sonra ya cennete veya cehenneme gidecektir. Ölüm uykusu insanın dinlendiği bir andır. Hayat ise yorucu bir uykusuzluk gibidir. Ölüm, takvalı, akıllı ve adil olan Ebu Hamza'ya isabet etmiştir. O, Hadis ilminde tanınan bir alimdir. Öyle ki rivayetlerinden emin olmak için hadis senetlerine bakmaya bile gerek yoktur. O, hayatını eleştirerek ve hakikatini araştırarak ilim öğrenmeye adadı. Ey onun iki arkadaşı, artık ona veda edin çünkü veda yapabileceğiniz en kolay iştir. Onu tertemiz olmasına rağmen temiz gözyaşıyla yıkayın ve kalbim ile gönül arasına defnedin.⁹⁰

Beyitlerin incelenmesi:

Ebu'l Ala el Mearri arkadaşının ölümünü, kendisinin hayat ve ölüm konularındaki felsefe ve düşüncelerini dile getirmek için bir fırsat olarak görmüş ve Hayatın derinliklerine dokunan genel hükümler zikretmiştir. Daha sonra abartı yapmaksızın arkadaşının sıfatlarını saymaya başlamıştır. Şairin, hayata olan olumsuz bakış açısı karamsarlıklarla dolu olan sözlerinde ortaya çıkmaktadır.

el-Mearri, kaside de haberi uslubu kullanmış ve içinde bulunduğu karamsarlığı dinleyiciye istediği şekilde aktarmıştır. Üçüncü beyitte ki “hemze” soru edat olarak kullanılmamış olup, ağlamak ile şarkı söylemeği birbirine benzetmek için getirilmiştir. İnşai uslup ise,

(ودعا - اغسلا - ادفنا) “veda edin - yıkayın – gömün” gibi emir sığılarında görülmektedir. (خفف الوطاء) “hafifçe yere basın” cümlesinde ki emir sığıası ise nasihat için zikredilmiştir.

Beyitlerde şairin, ana konuyu şiirin bütün beyitlerinde uygun bir şekilde ele aldığı görülmektedir. Örneğin (نوح الباكي) “ağlayanın sızlaması” (ترنم الشادي) “şarkı söyleyenin terennümü” (النعي والبشير) ölüm hebercisi-müjdecisi ve (بكت وغنت) “ağladı-şarkı söyledi gibi kelimeleri berberce zikretmiştir. Bu da şiir de yer alan manaları güçlendirmiştir.

Muhassenat-ı Bediiyye:

⁹⁰ Kasidenin bahri hafif'tir. Bkz: el-Ma'arrî, Ebu'l-'Alâ, Dîvânu Saktî'z-Zend, Dâr Sâdir li't-Tibâ'ati ve'n-Neşr, Beyrut, 1957, s. 7-12.

Tesri i: (اعتقادي و شاد) “inancım-yüceldi.” birinci beyitte

Edebi sanatlar:

İstiare: (لَحْدًا مَرَارًا ضَاحِكٍ) mezarı, gülen bir insana benzetmiş ve benzetilene hazfetmiştir. Dolayısıyla burada İstiare-i Mekniyye söz konusudur. Bu kullanım alaycı bir tavrı ifade etmektedir.

Kinaye:(دار أعمال) “amel dünyası” hayatta ki çalışmalarımızdan kinayedir.

(دار شقوة أو رشاد) “cefa veya huzur yurdu” cehennem ve cennetten kinayedir.

Teşbih: (صَجْعَةُ الْمَوْتِ رَقْدَةٌ) “Ölüm uykusu insanın dinlendiği bir andır” ölümü güzelce uyumaya benzetmiştir. (الغيشُ مِثْلُ السَّهَادِ) “yaşam uykusuzluk gibidir” hayatı yorucu bir uykusuzluğa benzetmiştir.

1.4.1.9. Cariyeler ve Erkek Hizmetlilere Yazılan Mersiyeler

Kölelik eski toplumlardan beri bilinen bir olgudur. Mısırlılar, Babililer, Yunanlar ve Farslar gibi birçok millette de yaygındı. Cariyeler, o dönemlerde evlerde hizmetçi olarak çalışırlar ve söylenen her işi yaparlardı. Ayrıca şarkı söylemek gibi eğlence hizmetinde de bulunurlardı. Şu var ki kadın için yas tutulmasını engelleyen Arap toplumun adetleri nedeniyle Abbasi dönemine kadar olan süreçte cariyeler için söylenmiş mersiyeler bize ulaşmamıştır. Şu var ki Abbasi döneminde yapılan savaşlarla birlikte kölelik ve köle ticareti de artış göstermiştir. Halife ve Vezirlerin saraylarında cariye ve erkek hizmetli sayısı artmış ve güzel bir hayat yaşar hale gelmişlerdir. Beraber yaşantı kendisiyle beraber efendiler ve cariyeler arasında aşka neden olmuştur ve bu efendiler sevdikleri cariyelerin arkasından mersiyeler söylemişlerdir. Bu mersiyelerden birisi Ebu Temmam et-Tai'nin⁹¹ sevdiği cariyesi için söylemiş olduğudur:

أَلَمْ تَرَنِي خَلَيْتُ نَفْسِي وَشَاكَهَا
وَلَمْ أَحْفَلِ الدُّنْيَا وَلَا حَدَثَانَهَا؟

⁹¹ Habib b. Evs b. Haris et-Ta'i (ö.m.846) Bkz: ez-Ziriklî, Hayruddîn, el-A'lâm Kâmûs Terâcim li Eşhari'r-Ricâli ve'n-Nisâ' mine'l-'Arab ve'l-Musta'ribîn ve'l-Musteşrikîn, Dâru'l-İlmi li'l-Melâîyîn, Beyrut, 2002, s.165.

أَصَبْتُ بِخَوْدِ سَوْفَ أَغْبُرُ بَعْدَهَا حَلِيفَ أَسَى أَبْكِي زَمَانًا زَمَانَهَا

مَنْحَتِ الدَّمَى هَجْرِي فَلَا مَحَاسِنَهَا أَوْدَ وَلَا يَهْوَى فَوَادِي حَسَانَهَا

يَقُولُونَ هَلْ يَبْكِي الْفَتَى لِحَرِيدَةٍ مَتَى مَا أَرَادَ اعْتِاضَ عَشْرًا مَكَانَهَا

وَهَلْ يُسْتَعِضُ الْمَرْءُ مِنْ خَمْسِ كَفِّهِ وَلَوْ صَاعٌ مِنْ خُرِّ اللَّحْيَيْنِ بَنَانَهَا

İnsanlardan uzaklaşıp zamanı de musibetlerini de umursamaz olduğumu görmedin mi? Ben güzel bir genç kıza tutuldum da onun ölümünden sonra üzüntüye dost olacağımve hep ağlayacağım. Bütün kadınlardan ayrıldım. Çünkü o kızdı sonra başkasını sevip şarkı söylemelerini isteyemem. İnsanlar bana genç bir kızın ölümünden dolayıyı ağlıyorsun halbu ki istediğin zaman onun yerine on tane getirebilirsin diyorlar. Peki ama insan kendisine gümüştı bir parmak yapılsada kendi parmağından vazgeçebilir mi?⁹²

Beyitlerin incelenmesi:

Beyitlerde şairin sevdiğinin gitmesinden sonra yaşadığı üzüntü, yalnızlık ve umutsuzluk duyguları görülmektedir. Onu ağlar ve hayatta başka bir şeyden zevk almaz bir halde ve yeri dolduramaz nır boşluğun içerisinde bulmaktayız.

Bunu anlatmak içinde hem haberi uslubu hem de inşai uslubu kullanmıştır.

(هل يستعوض) cümlesinde inkar, (هل يبكي) cümlesinde inkar, (ألم ترني) cümlesinde de aynı şekilde pekiştirme için kullanılmıştır.

Kasidenin sözleri fasih ve yalıdır. Ayrıca kasidede, mersiyeinin temasına uygun kalıplarda görülmektedir.

Muhassenat-1 Bediiyye:

⁹² Kasidenin bahrî taviil'dir. Bkz: et-Tebrîzî, el-Hatîb, Şerh Dîvânî Ebî Temmâm, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1994, s. 242.

Tesri‘: (شانها - حدثانها) “şanı – musibetleri”

Cinas : (محاسن – حسان) “güzellikler – güzel”

Edebi sanatlar:

İstiare:

(منحت الدمى هجري) şair, kadınları kukalara benzetmiş ve benzetilene hazfetmiştir.

Kinaye: (حليف أسي) “hüznün arkadaş” çektiği acıdan kinayedir.

Abbasi döneminde erkek hizmetliler için söylenmiş olan mersiyelerden pek azı bize ulaşmıştır. Bunlardan birisi Dik’el-Cinn'in⁹³ cariyesi Verd ve diğer bir erkek hizmetlisi için söylemiş olduğudur. Bu kişilerin ölüm sebebi hakkında kaynaklarda farklı bilgiler yer almaktadır. Bazıları cariyeye ile hizmetlinin birbirlerine aşık olması nedeniyle şairin onları öldürdüğünü öne sürerken diğer başka kaynaklar, onları çok sevdiği ve bu sevginin kendi ölümüne sebep olup, onların başkasının olacağı endişesi onları boğazlayarak öldürmesine neden olmuş ve daha sonra onları özleyince hatırlamak için küllerinden şarab içeceği iki kase yaptırmıştır⁹⁴. Demektedir. Şair, cariyenin külünden yapmış olduğu kaseden bir şey içerken şöyle söylemiş:

يا طَّلَعَةَ طَلَعِ الحِمَامِ عَلَيْهَا وَجَنِي لَهَا ثَمَرَ الرَّدَى بِيَدَيْهَا

قد باتَ سيفي في مجالٍ وشاحِهاُ ومدامعي تَجْرِي على خَدَّيْها

فوحقُّ نعلِها وما وطِئ الحصى شَيْءٌ أعزُّ عليَّ من نعلِها

لكن ضننتُ على العيونِ بحُسْنِها وَأَنْفَتُ من نَظَرِ الحَسودِ إِلَيْها

⁹³ Abdusselam b. Rağban b. Habib el-Kelbî (ö.m.850) Bkz: ez-Ziriklî, Hayruddîn, el-A‘lâm Kâmûs Terâcim li Eşhari’r-Ricâli ve’n-Nisâ’ mine’l-‘Arab ve’l-Musta‘ribîn ve’l-Musteşrikîn, Dâru’l-‘İlmi li’l-Melâyîn, Beyrut, 2002, s.5.

⁹⁴el-Haccî, Muzhir, Dîvânu Dîki’l-Cinn el-Hımsî, İttihâd Kuttâbi’l-‘Arab, Şam, 2004, s.35-36.

*Ey ölümün yenip meyvesini elleriyle koparır kaldığı güzel yüz, kılıcım boğazındayken gözlerimden yaşlar yanaklarıma akardı. Onun iki terliği ve bastığı yerler hakkı için, onun terliklerinden daha değerli birşeyim yoktur, Başka gözlerin onun güzelliğini görmesine izin vermedim ve kıskananların ona bakmasında da nefret ederdim.*⁹⁵

Erkek hizmetlinin küllerinden yaptığı kaseden bir şey içerken de şöyle söylemiş:

أَشْفَقْتُ أَنْ يَرِدَ الزَّمَانُ بَعْدَهُ أَوْ أُبْتَلَى بَعْدَ الْوَصَالِ بِهِجْرِهِ

قَمَرٌ أَنَا اسْتَخْرَجْتُهُ مِنْ دَجْنِهِ لِبَلِيَّتِي وَجَلَوْتُهُ مِنْ خَدْرِهِ

فَقَتَلْتُهُ وَلَهُ عَلَيَّ كَرَامَةٌ مِائَةِ الْحِشَاءِ وَلَهُ الْفُرَادُ بِأَسْرِهِ

عَهْدِي بِهِ مَيْتًا كَأَحْسَنِ نَائِمٍ وَالْحُزْنَ يَسْفَحُ عَبْرَتِي فِي نَحْرِهِ

لَوْ كَانَ يَدْرِي الْمَيْتُ مَاذَا بَعْدَهُ بِالْحَيِّ حَلَّ بَكَى لَهُ فِي قَبْرِهِ

*Onunla buluştuktan sonra zamanın bana bir hile yapıp ondan ayırmasından çok korktum. O, Bulutların arasından çekip çıkardığım ve perdelerin ardından aaçığa çıkardığım bir aydır. Kalbim sevgisi ve şevkatiyle dolu olmasına rağmen onu öldürdüm. Öldüğü zaman ki hatıram güzelce uyuyan biri gibi olmasındı ve her zaman onu öldürdüğüm için üzüntüden ağlarım. Şayet ölen kendisinden sonra diriye ne olduğunu bilseydi mezarında onun için ağlardı.*⁹⁶

Beyitlerin incelenmesi:

⁹⁵ el-Haccî, Muzhir, Dîvânu Dîki'l-Cinn el-Hımsî, İttihâd Kuttâbi'l-'Arab, Şam, 2004, s. 289-290.

⁹⁶ el-Haccî, Muzhir, Dîvânu Dîki'l-Cinn el-Hımsî, İttihâd Kuttâbi'l-'Arab, Şam, 2004, 151.

Her iki kasidede cariyesi ve hizmetçisi için acılı bir duygu yoğunluğu vardır. Yapmış olduğu bu davranış, akıllı insanın yapmayacağı bir şey olmasına rağmen, beyitlerde hüznün, pişmanlı ve sevgi duygularıyla doludur.

Birinci kasidede:

Muhassenat-1 Bediiyye:

Cinas: (طلعة - طلع) çehre - çıktı.

Tesri: (عليها - يديها) üzerine - elleri.

Edebi sanatlar:

İstiare: (جنى لها) “onun için kopardı” şair, ölümü meyve koparan bir insana benzetmiş ve benzetilene hazfetmiştir.

Kinaye: (ضننت على العيون بحسنها) “Başka gözlerin onun güzelliğini görmesine izin vermedim.” Kıskançlığından kinayedir.

İkinci kasidede:

Muhassenat-1 Bediiyye:

Tesri: (بغدره - بهجره) “gadretmesiyle – terketmesiyle”

Edebi sanatlar:

İstiare: (قمر) “Ay” kavramı hizmetçi çocuğa bezetilmiş ve benzeyen hazfetmiştir. Onu aya dolayısıyla burada İstiare-i Musarraha söz konusudur.

Teşbih: (ميتا كأحسن نائم) “öldüğünde güzelce uyuyan biri gibiydi.” Ölüyü uyuyan bir insana benzetmiştir. Benzetme yönü hazfedildiği için burada Teşbih’i Mücmel vardır.

Mecaz: (له الفؤاد) “kalp dolusu” cümlesi onu aşırı sevdiğini ifade etmektedir.

Endülüs şairlerindeki cariyeleri zikrettikleri mersiyeler görmekteyiz. Onların vefat edip gitmeleri şairlerde bir iz bırakmış ve onlar için hüznü şiirler yazmışlardır.

Bunlardan biriside İbn Hamdis el- Sıkıllı'nın⁹⁷ Endülüsten, Afrika'ya giderken boğularak ölen cariyesine yazmış olduğu yirmi dokuz beyitten oluşan kasidesidir.

ويا تآلف نظم الشمل من نترك؟ أيا رشاقة عُصْنِ البان ما هَصَرَكَ

ويا شؤوي، وشأني كله حزنٌ فضِّي يواقيت دمعي واحبسي دُررُكَ

لا صبرَ عنك وكيف الصبر عنك وقد طواك عن عيني الموج الذي نترك

ماتك البحرُ ذو التيار من حسدٍ لما درى الدرُّ منه حاسداً نغرك

وقعتُ في الدمع إذ أغرقت في لججٍ قد كاد يغمري منه الذي غمرك

أيّ الثلاثة أبكى فقده بدمٍ عميمٍ خُلقك أم معنك أم صغرك

وما نجوتُ بنفسي عنك راغبةً وإنما مدَّ عمري قاصرٌ عُمرُكَ

Ey sorkun ağacının dalları senin bu güzel halini kim bozdu? Ey kolye seni kim dağıttı? Ey kaybettiğime üzgün hallerim, o değerli incinin gittiğine sizde ağlayın. artık sabrım tükendi nasıl senin yokluğuna sabredebilirm ki? Seni gözlerimden bir deniz dalgası sakladı. Senin inci olduğunu zanneden kıskanç dalgalı bir deniz öldürdü. Sen gideli gözyaşlarına boğuldum ve seni öldüren az kaldı beni de öldürüyordu. Kanlı gözyaşları döktüren üç şeyden hangisine ağlayayım? Ahlakına mı? Anlamına mı? yoksa küçük yaşına mı? Senden ayrı kalmam benim isteğimle olmadı, şu var ki benim kalmam senin gitmen takdir edilmiştir.⁹⁸

Beyitlerin incelenmesi:

⁹⁷ Abdulcabbar b. Hımdîs (ö.m.1133) Bkz: 'Abbâs, İhsân, Dîvânu İbn Hamdîs, Dâr Sâdır, Beyrut, 1998, 3-4.

⁹⁸ 'Abbâs, İhsân, Dîvânu İbn Hamdîs, Dâr Sâdır, Beyrut, 1998, s. 212.

Beyitlerde şairin, cariyesini kaybetmesi nedeniyle yaşadığı hüznün ve sevgi duygularının yaygın olduğunu görmekteyiz. Şair, ağlayarak cariyesinin güzel ahlakını zikreder. Ama görünen şairin ağlamasının sevgi kaynaklı olmayıp, kaybettiği güzelliği, ahlakı ve küçük yaşı için hüznü olduğunu ifade eder.

Şair, mersiyesinde mana ve söz uyumunu sağlamıştır. Hem haberi uslubu hemde inşai usluba yer vermiştir.

“ey işlerim” gibi nida (يا شؤني) “ey örgünlük” (يا تالف) “ey zariflik” (يا رشاقة) kalıplarında özlem ve hüznü dile getirmiştir.

“üçünden hangisini” soru kalıplarında. (أي ثلاثة) “nasıl sabrederim” (كيف الصبر)

Muhassanat-1 Bediiyye:

Tesri: (هصرک - نترك) “kırmak – dağıtmak”

“ey örgünlük” (يا تالف) “ey zariflik” (يا رشاقة) “umumi – anlam” (عميم - معنى) Cinas: (يا شؤني) “ey işlerim”

Edebi sanatlar:

İstiare: (يا شؤني) “ey örgünlük” (يا تالف) “ey sorkun dalın zarifliği” (يا رشاقه غصن البان) “ey işlerim” kavramları çağrılan bir insana benzetmiş ve benzetilene hazfetmiştir.

(طواك الموج) “deniz dalgaları seni katladı”, dalgaları katlayan bir insana benzetmiş ve benzetilene hazfetmiştir.

(الدر حاسد) “haset eden inciler” inciye haset eden bir insana insana benzetmiş ve benzetilene hazfetmiştir.

Kinaye: (وقعت في الدمع) “gözyaşlarına boğuldum” çok ağalamak kinayedir.

Erkek hizmetliler için söylenen mersiye genellekle şairlerin bu hizmetliler için duydukları hüznünü ifade eden şiir parçalarından meydana gelmekteydi. Bazen bu

mersiyeleri gazel temasıyla karışık halde olurdu. Bu mersiyelerden bazıları, şairin edebi gücünü gösterdiği bir hal almaktaydı.⁹⁹

İbni Saîd'in¹⁰⁰ Halep'ten Bağdat'a giderken yol arkadaşı olan ve yolda ölen Vesim adlı bir kişiye yazdığı mersiyesi:

لهفي على غصنِ ذوى فقدته لما استوى

إن الهوى حياً و مَيِّتاً لا يزالُ به سوى

داؤُ السلامِ حَوَيْتِ من كل المحاسنِ ما حوى

حوريُّ حسنٌ قد تَوَى في جَنَّةِ الخلدِ و بها صوى

Hüznüm, O, kurumuş dalı tamda düzelmişken kaybetmemdendir. Hem yaşıarken hemde ölüyken sevgim aynıdır. Bütün güzelliklerin kendisinde bulunduğu cennet gibiydin. Sen cennetten gelen güzel bir huriydin ve artık oraya geri dödüün.¹⁰¹

1.4.2. İnsan Haricindekilere Mersiye

1.4.2.1. Şehirler, Krallıklar ve Milletlere Yazılan Mersiyeler

Şair bu beyitlerde yer alan (يلعب الزمان) ifadesinden zamanı oynayan bir insana benzetmiş, ancak müşebbeh bih olan insanı cümleden düşürerek istiâre-i tasrîhiyye (açık) yapmıştır. Keza (يا بؤس) ifadesiyle derdi seslenilen bir insana, (البؤس يفارقه) ifadesinde yine dert ve sıkıntıyı ayrılıp giden bir insana, son olarak da (السرور هاجرها) ifadesinde yer verdiği sevinci terkedip giden bir insana benzeterek bu örneklerin tümünde istiâre-i mekniyye (kapalı) yapmıştır.

⁹⁹ eş-Şemût, Mehdi 'Avvâd, er-Risâ' fi Şi'rî'l-Endelusî fi 'Ahdî'l-Murâbitîn ve'l-Muvahhidîn, (Yüksek Lisans Tezi), Kulliyetu'd-Dirâsâti'l-'Ulyâ el-Câmi'atu'l-Urduniyye, 2010, s. 148.

¹⁰⁰ İbn Saîd el-Endulusî (ö.m.1286) Bkz: ed-Difâ', Alî b. Abdillâh, Ruvvâd 'İlmi'l-Cuğrâfiyye fi'l-Hadâratî'l-'Arabiyye ve'l-İslâmiyye, Mektebetu't-Tevbe, Riyad, 1993, 188-192.

¹⁰¹ Kasidenin bahrî kamil'dir. Bkz: İbn Sa'îd, Ebu'l-Hasan, İhtisâru'l-Kadehi'l-Mu'allâ fi't-Târîhi'l-Muhallâ, el-Hey'etu'l-Âmme li Şuûni'l-Matâbi'i'l-Emîriyye, Kahire, 1959, s.8-9.

Şiire vezin yönüyle bakılacak olursa şair, kolaylığı ve kulaktaki ahenk ve ritminin netliği sebebiyle münserih bahrini kullanmıştır. Ayrıca şair, fitneden önce Bağdat'ın durumunu hatırlamada ısrarcı olmak adına “*Ey sen gördün mü?*” cümlesini tekrar etmiştir.

869 yılında Basra'da ortaya çıkan Zenci isyanının Bağdat'ta yarattığı fitne ve yıkım sonrasında liderleri Ali b. Muhammed komutasında orada yaydıkları bozgunculuk, yıkım ve tahribatla birlikte halkını korkutmalarından ancak 14 yıl sonra Abbâsîler bu tehlikeyi ortadan kaldıramışlardır. Bunun üzerine İbnu'r-Rûmî¹⁰² aşağıda zikredilen beyitlerle Basra'ya mersiye söylemiştir (Haffif):

شغلها عنه بالدموع السَّحَامِ	ذَادَ عَنْ مَقَلَّتِي لَدَيْدَ الْمَنَامِ
رَةَ مَا حَلَّ مِنْ هِنَاتِ عِظَامِ	أَيُّ نَوْمٍ مِنْ بَعْدِ مَا حَلَّ بِالْبَصْرِ
لِحُجِّ جَهَاراً مُحَارَمِ الْإِسْلَامِ؟	أَيُّ نَوْمٍ مِنْ بَعْدِ مَا انْتَهَكَ الزَّنْ
لِإِذَا رَاحَ مُدْهَمَ الظُّلَامِ	دَخَلُوهَا كَأَنَّهُمْ قَطَّعُ اللَّيْلِ
السَّيْفِ قَبْلَ حِينِ الْفِطَامِ	كَمْ رَضِيعٍ هُنَاكَ قَدْ فَطَمُوهُ بِشَبَا
بَارِزٌ وَجْهَهَا بِغَيْرِ لَثَامِ	كَمْ فَتَاةٍ مَصُونَةٍ قَدْ سَبَّوْهَا
بَعْدَ طَوْلِ التَّبَجِيلِ وَالْإِعْظَامِ	وُطِئَتْ بِالْهَوَانِ وَالذَّلِّ قَسِراً
رَاءِ تَعْرِيجِ مُدْنَفٍ ذِي سِقَامِ	عَرَّجَا صَاحِبِيَّ بِالْبَصْرَةِ الرَّهْمِ
لِسُؤَالٍ وَمَنْ لَهَا بِالْكَلامِ؟	فَسَأَلَاهَا وَلَا جَوَابَ لَدَيْهَا
أَيِّنَ أَسْوَأُهَا ذَوَاتُ الزَّحَامِ	أَيِّنَ ضَوْضَاءِ ذَلِكَ الْخَلْقِ فِيهَا
مَنْشَأَاتٍ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ	أَيِّنَ فَلَكَ مِنْهَا وَفَلَكَ إِلَيْهَا
مَعَ إِنْ كُنْتُمْ مَا ذَوِي الْإِلْمَامِ	بَلْ أَلَمَّا بِسَاحَةِ الْمَسْجِدِ الْجَا
أَيِّنَ أَشْيَاخُهُ ذَوُو الْأَحْلَامِ؟	أَيِّنَ فِتْيَانُهُ الْحَسَانُ وَجُوهَاً

¹⁰² 836-896 yılları arasında yaşamış, künyesi İbnu'r-Rûmî olan Ebu'l-Hasan 'Alî b. el-'Abbâs b. Cureyc'dir. Abbâsî dönemi şairlerindedir. Şiiri akıcılıkla ayrıcalık kazanmıştır. Şiirinin büyük çoğunluğu karikatürleri andıran mizahi hicivden ibarettir. Bkz.: İbnu'r-Rûmî Ebu'l-Hasan 'Alî b. el-'Abbâs b. Cureyc, *Dîvânu İbni'r-Rûmî*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, (thk.: Ahmed Hasan Besec), Beyrut, 2002, s.7-13.

وأحيائي منهم إذا ما التقينا
انفروا أيها الكرام خفافاً
إن قعدتم عن العين فأنتم
لا تُطيلوا المقام عن جنة الخلد
وهُم عند حاكم الحكم
وثقلاً إلى العبيد الطغام
شركاء العين في الآثام
فأنتم في غير دارٍ مقام¹⁰³

“Tatlı uykuyu gözlerimden kovarak uzaklaştırdı, ırmaklar gibi akan gözyaşlarımla oyalanması.”

“Basra ’nın başına gelenden sonra nasıl uyuyayım ki? Başına gelen büyük fitne ve fesattan sonra.”

“Zenciler göz göre göre İslâm’ın mahremiyetini ihlal ettikten sonra nasıl uyuyayım ki?”

“Şehre girdiler, -sayıları o kadar çoktu ki- sanki gecenin bir parçasıymış gibi karanlıkları gecenin karanlığına karıştı.”

“Sütten kesilme çağına gelmeden orada kılıçlarının uçlarıyla ne çok bebeği öldürerek süttten kestiler!”

“Yüzlerindeki peçeyi kaldırarak ne çok iffetli genç kızı esir aldılar!”

“Uzunca bir süre hürmet ve saygı gördükten sonra aşağılama ve zillet için cebren ayaklar altına alındı.”

“Ey iki dostum! Ağır hastalıktan dolayı bitap düşmüş güzelim Basra’ya bir uğrayıverin.”

“Sorun halini ona, ne verecek bir cevabı ne de adına cevap verecek kimsesi olmadığı halde.”

“Ahalisinin sesleri ve gürültüleri nerede? O kalabalık çarşıları nerede?”

“Denizde akıp giden, dağlar gibi (yüksek) inşa edilmiş büyük gemiler gibi oraya giden ve oradan gelen gemiler nerede?”

¹⁰³ İbnu’r-Rûmî, *Dîvânu İbni’r-Rûmî*, (Şrh.: Ahmed hasan Besec), c. III, s. 338-342.

“Hatta büyük mescidin avlusunu tanımaya çalışın siz ikiniz, eğer tanıyabiliyorsanız.”

“Nerede güzel yüzlü gençleri, akıl ve hikmet sahibi yaşlıları nerede?”

“Kıyamet günü Hâkimler Hâkimi'nin huzurunda bulduğumuzda utanırım onlardan.”

“Gerek hafif, gerek ağır olarak bu alçaklara karşı savaşa çıkın ey saygınlar!”

“Eğer cihattan geri durarak yardımdan kaçınırsanız, siz de bu günahın ortağı olursunuz.”

“Ebedî Cennet'ten uzakta uzun süre kalmayın, zira siz asıl ikamet edilecek diyarda değilsiniz.”

Beyitler analitik bir bakış açısıyla ele alındığında, beyitlerde şairin samimi duygularla hüznü ve acı hissettiği anlaşılmaktadır. Zira şair, Basra'yı düşünüp ona ve başına gelen yıkıma gözyaşı döktüğü için uykusuzluğa yakalanmış, endişeye kapılmıştır. Bu duygulardan sonra şairin zencilere karşı duyduğu nefret ve kin açıkça görülmektedir. Öyle ki şair, onların vahşilik ve barbarlıklarını tasvir ettikten sonra yıkıma uğramadan önce Basra medeniyetinin vasfına geçmektedir. Bu beyitlerin şairin medeniyete olan beğenisini yansıttığı açıkça hissedilmektedir. Son olarak şairin cihada ve Basra'nın intikamını almaya davet ve teşvik ettiği beyitlerde dinî hamâset duygusu açık bir şekilde öne çıkmaktadır.

Şairin duygusal tepkilerinin şiddeti ve Basra'nın başına gelenlerden duyduğu acı ve ıstıraba delalet etmesi adına şiirdeki üsluplar, inşâ ve haber üslupları arasında çeşitlilik arz etmektedir. Gerçek olaylar ve mevcut durumu vassafettiği için Zencilerin yaptıkları dehşetleri tasvir ederken haber üslubunu kullanmaktadır. İnşâ üslupları ise, aşağıdaki gibi bazı beyitlerde görülmektedir:

“Ne uykusu?, Gürültü nerede?, Gemiler nerede?, Gençleri nerede?, Yaşlıları nerede?” anlamlarına gelen (أَيُّ نَوْمٍ – أَيْنَ ضَوْءٍ – أَيْنَ فَلَكَ – أَيْنَ فَتْيَانِهِ – أَيْنَ أَشْيَاخِهِ) beyitlerde geçen bu ifadeler, okuyucunun gönlündeki gam ve hüznü harekete geçirmek amacıyla sorulmuş sorulardır. *“Uğrayın!, Siz ikiniz ona sorun!, Tanımaya çalışın!”* anlamlarına

gelen (عَرَجَا - فاسالها - أَلَمَّا) ifadeleri ise, talep bildiren emir cümleleridir. “*Seferber olun!*” anlamındaki (انفروا) emir ve “*Uzun süre kalmayın!*” anlamındaki (لا تطيلوا) nehiy ifadelerinden amaç da öğüt vermektir.

“*Onlar sanki karanlık gecenin parçalarıdır.*” anlamına gelen "كأنهم قطع الليل" ifadesini kullandığında, şairin Kur’ân-ı Kerîm’den etkilenme boyutları ve geniş İslâmî kültürü açıkça ortaya çıkmaktadır. Zira şairin bu teşbihi “*Onların yüzleri sanki karanlık geceden bir parçaya bürünmüştür.*” mealindeki (كأنما أُعْشِيت وجوههم قطعاً من الليل مظلماً) ayetinden¹⁰⁴ esinlendiği anlaşılmaktadır. Aynı şekilde “*Gerek hafif, gerek ağır olarak savaşa çıkın ey asilzadeler!*” anlamına gelen "انفروا أيها الكرام خفافا وثقالا" cümlesindeki emri, “*Gerek hafif, gerek ağır olarak savaşa çıkın!*” mealindeki (انفروا خفافا وثقالا) ayetinden¹⁰⁵ iktibas etmiştir. Keza “*Denizde akıp giden, dağlar gibi (yüksek) inşa edilmiş büyük gemiler*” anlamına gelen "منشآت في البحر كالأعلام" ibaresindeki teşbih de aynı anlamı taşıyan (وله الجوار المنشآت في البحر كالأعلام) ayetinden¹⁰⁶ esinlenerek elde edilmiştir.

Beyitlere içi musiki yönünden bakıldığında ise, “*soru-cevap, gençler-yaşlılar, hafif-ağır*” anlamlarına gelen (سؤال وجواب - الفتيان والشيوخ - خفاف وثقال) kelimeleri arasında tibâk sanatının olduğu gözlemlenmektedir.

Ayrıca birinci beyitte “*uyku ve akmak*” anlamlarına gelen (منام وسجام) kelimeleri arasında “*bir beytin her iki mısrası arasında kaftiye uyumu*” ifade eden tasrî‘ yapılmıştır.

Beyitler belâğî yönden incelendiğinde ise, "كأنهم قطع الليل" ifadesinde “*zenciler*” “*zifiri karanlık gecelere*”, "افلِكَ كالأعلام" ifadesinde de “*gemiler*” “*yüce dağlara*” benzetilmiştir.

Şair bu beyitlerde yer alan (فطموه بشبا السيف) ifadesinde kılıcın ağzını (kesen kısmı) bebeğini süttten kesen kadına benzetmiş, ancak müşebbeh bihi cümleden düşürerek istiâre-i mekniyye yapmıştır. Bu örnekteki benzetme suçun ne derece ağır olduğuna işaret etmektedir. Aynı şekilde (وطنت بالهوان والذل) ifadesiyle zilleti terliğe benzeterek

¹⁰⁴ Yûnus 10/27.

¹⁰⁵ Tevbe 9/41.

¹⁰⁶ Rahmân 55/24.

müşebbeh bihi düşürmüş ve istiâre-i mekniyye yapmıştır. Bu istiâre de aşağılamanın şiddetine delalet etmektedir.

Beyitlerde pek çok kinayeli ifade bulunmaktadır. Bunlardan (ذاد عن مقلتي) ifadesi, uykusuzluk, uykusuz geçirilen yorucu geceleme ve uyku uyuyamama hallerinden, (انتهك) (أين) (الزنج جهارا) ifadesi zencilerin gerçekleştirdikleri yıkımla böbürlenmelerinden, (أين أسواقها) (أما بساحة المسجد) ifadesi namaz kılanların sayılarının çokluğundan, (اللعين) ifadesi komutanlarından, (دار المقام) ifadesi dünya hayatından ve (لا تطيلوا المقام) ifadesi de Allah yolunda cihattan kinayedir.

(فاسألاها) ifadesinde ise, o ikisinin şehre değil de şehir halkına sormalarını bildiren mecaz bulunmaktadır.

Doğuda Abbâsî Devleti'nde şehirlere yakılan mersiyeler ileri seviyelere ulaşmasına rağmen Endülüs'te şehirlere yazılan mersiyeler kadar gelişmemiştir. Zira Hristiyanlar ile Müslümanlar arasında yaşanan çekişme ve Haçlıların Müslümanları Endülüs'ten kovup çıkarmak istemeleri neticesinde Endülüs'teki siyâsî değişiklikler doğası itibariyle doğudakinden daha güçlü ve daha hızlı olmuştur. Bu nedenle Endülüslüleri, şehir mersiyelerini müstakil bir türe dönüştürebilmiş ve bu türün nazmında kaliteyi yakalamışlardır. Bu türün en güzel örneklerinden sayılan Ebu'l-Bekâ er-Rundî'nin¹⁰⁷ Endülüs'e yazdığı mersiyede şair duygularını şu şekilde dile getirmektedir (Tavîl):

فلا يُغَرُّ بطيب العيش إنسانُ	لكل شيءٍ إذا ما تم نقصانُ
مَنْ سَرَّهُ زَمَنٌ سَاءَتْهُ أزمانُ	هي الأمورُ كما شاهدتها دُولُ
ولا يدوم على حالٍ لها شان	وهذه الدار لا تُبقي على أحد
هوى له أحدٌ وانهدَّ تهلانُ	دهى الجزيرةَ أمرٌ لا عزاءَ له
وأين شاطبةٌ أم أين جَيَّانُ	فاسأل بنسبيةً ما شأنُ مُرسيةً

¹⁰⁷ Ebu'l-Bekâ Sâlih b. Yezîd b. Şerîf er-Rundî el-Endelusi (601-684 / 1204-1287) Endülüs'teki Runde şehrinin sakinlerindedir. Künyesi Ebu'l-Bekâ olup ancak Ebu't-Tayyib olarak künyelendirilmesi yaygın olan görüştür. er-Rundî ilim ehli olmasının yanında bir şair, fakih ve hafızdı. Aynı zamanda beldeindeki yargı işlerinin sorumluluğunu üstlenmiş, dil becerileriyle meşhur olmuştur. Bkz.: et-Telmeşânî, İbnu'l-Hatîb Muhammed b. Abdullah, *el-İhâta fî Ahbâri Gurnâta*, (Şrh.: Yûsuf Alî et-Tavîl), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003, s. 275-287.

وأين قُرْبَةً دَارُ العلومِ فكم
قواعدُ كُنَّ أركانَ البلادِ فما
تبكي الحنيفةَ البيضاءً من أسفٍ
على ديار من الإسلامِ خالية
حيث المساجد قد صارت كنائسَ ما
حتى المحاربُ تبكي وهي جامدةٌ
يا من لذةِ قومٍ بعدَ عزِّهم
فلو تراهم حيارى لا دليل لهم
ولو رأيتَ بكاهم عندَ بيعهم
يا ربَّ أمِّ وطفلٍ حيلَ بينهما
لمثل هذا يذوب القلبُ من كمدٍ
من عالمٍ قد سما فيها له شأنُ
عسى البقاءُ إذا لم تبقَ أركانُ
كما بكى لفراقِ الإلفِ هيمانُ
قد أففرت ولها بالكفر عُمرانُ
ففيهنَّ إلا نواقيسُ وصُلبانُ
حتى المنابرُ ترثي وهي عيدانُ
أحال حالهم جورٌ وطغيانُ
عليهم من ثيابِ الذلِّ ألوانُ
هالكِ الأمرُ واستهوتك أحزانُ
كما تفرق أرواحُ وأبدانُ
إن كان في القلبِ إسلامٌ وإيمانٌ¹⁰⁸

“Tamamlansa da eksigi vardır herşeyin, hayatın hoşluğuna aldanmasın insanoğlu.”

“İşler böyledir gördüğün gibi döner durur, zaman onu bir vakit mutlu etse de pek çok vakit ona kötülük getirir.”

“Bu öyle bir diyar ki kimsenin yanına kalmaz, kayda değer bir tek durum üzerine de kalmaz değişir durur.”

“Endülüs’ün başına telafisi olmayan öyle bir musibet geldi ki, o musibet karşısında Uhud Dağı çökmüş, Sahlân Dağı da darmadağın olmuştur.”

“Valencia’ya Murcia’nın ne durumda olduğunu sor, Şâtıba (Jativa) nerede ki şimdi hatta Ceyyân (Jaén) nerede?”

“İlim yuvası olan Kurtuba (Cordoba) nerede? Şöhret sahibi ne çok alim yetişerek yüceldi orada.”

¹⁰⁸ er-Rundî, Ebu’t-Tayyib Sâlih b. Şerîf, *Dîvânu Ebi’t-Tayyib Sâlih b. Şerîf er-Rundî*, (Şrh.: Hayat Kâra), I. bs., Dâru’l-Vefâ, İskenderiyye, 2010, s. 213.

“Bu şehirler o diyarın temel direkleriydi, temel giderse üzerindeki hiçbir şeyin kalması ne mümkün?”

“Şeriat üzüntüden gözyaşı dökmektedir, aşığın sevgilisinden ayrıldığında ağladığı gibi.”

“İslâm'dan yana çoraklaşan ancak küfürle mamur olan İslâm'ı barındırmayan diyarın ardından (ağlamaktadır).”

“Zira mescidler kiliselere dönüştü, artık oralarda çan ve haçlardan başka bir şey yoktur.”

“Cansız oldukları halde mihraplar bile ağlamaktadır, direklerden ibaret oldukları halde minberler dahi ağıt yakmaktadır.”

“İzzetten sonra zillete düşen topluluğun vah haline! Zulüm ve haddi aşmaktır onları bu hale düşüren.”

“Onları şaşkın bir halde önderleri olmadan üzerlerinde türlü türlü zillet kıyafetleriyle görürsen.”

“Köleler gibi satıldıklarında ağlamalarını gördüğünde dehşetlere kapılır, hüznünlere teslim olursun.”

“Belki bir anneyle bebeğinin birbirlerinden koparıldıklarını görürsün, ruhlarla bedenlerin birbirinden ayrılması gibi.”

“Eğer kalpte zarre kadar iman ve İslâm varsa, bunun gibi bir hadise karşısında o kalp kederden erir biter.”

Kaside incelenecek olduğunda, beyitlerin mısraları arasında İslâmî ve insânî dertleri taşıdığı, fedakarlıkla birlikte davada samimiyet duygularını öne çıkardığı ve Endülüs'teki facianın boyutlarını açıkça yansıttığı görülecektir. Kaside, çökerek yerle bir olan o devasa binanın önünde hüznünlü durarak gözyaşı döken gönlü yaralı Endülüslü bir şarini duygularını tasvir etmektedir. Kasideye hüznünlü ve özlem dolu yanık duygular hakim olup, bölümleri arasında düzeni sağlayan duygusal bir bağ bulunmaktadır.

Kasidedeki öge ve sahneler, hüznü yüklü duyguları açıkça ortaya koyma noktasında birleşmiştir.¹⁰⁹

Lafızlarında garâbet ve ifadelerinde karmaşa içermeyen kaside kolay bir üslupla nazmedilmiştir. Aynı zamanda güçlü ve sağlam görünüşüyle ayrıcalıklı olan kasideye, Endülüs'te meydana gelen hadiseleri tasviriyile uyumlu olarak haber üslubu hakimdir. İnşa üslubu ise, temenni ifade eden “*sor*” anlamındaki “اسأل” emir fiilde ve hasret ve kederi ifade eden “*Murcia'nın durumu nedir?, Cordoba nerede? vb.*” anlamlarına gelen “ما شأن مرسية؟ وأين قرطبة؟” soru üsluplarında görülmektedir.

Dış musiki ve ahenkle ilgili olarak da inleme ve acıyı yansıtması nedeniyle kaside boyunca tekrar eden revî harfi olan “*nun*”un diğer harflerle birlikte kasideye etkileyici ve çekici bir melodik nağme kattığı hissedilmektedir.

Kasidenin içi musiki yönüyle ilk beytindeki (إنسان – نقصان) kelimeleri arasında tasrî, (سره – ساءه), kelimeleri arasında da tıbâk bulunmaktadır.

Beyitlere belâğî söz sanatları açısından bakıldığında şair, (تبكي الحنيفة البيضاء من) (تبكي الحنيفة البيضاء من) ifadesinde şeriati bir insana benzetmiş, ancak müşebbeh bihi cümleden düşürerek onun özelliklerinden biri olan ağlamayı zikretmiştir. Aynı şekilde beyitlerde yer alan (حتى المحاريب تبكي وهي جامدة و حتى المنابر ترثي وهي عيدان) ifadesiyle mihraplar ve minberleri ağlayan bir insana benzettikten sonra müşebbeh bihi cümleden düşürmüştür.

Beyitlerde yer alan (عليهم من ثياب الذل هوان) ifadesinde teşbîh-i belîğ bulunmaktadır. Ayrıca (اسأل بلنسية) cümlesinde Valencia halkını kastederek mecaz yapmıştır.

1.4.2.2. Eşyalara Yazılan Mersiyeler

Abbâsî döneminde daha önceki dönemlerde bulunmayan eşyalara mersiye gibi yeni mersiye temaları ortaya çıkmıştır. Bu yeni tür, Abbâsî dönemi medeniyetinin getirdiği şartlar, fikrî zenginlik ve duygusal incelik gibi etkenlerin dayatmasıyla belirmiştir. Zira dönem şairlerinin dikkatleri, önceki dönem şairlerinin önemsemedikleri veya akıllarına gelmeyen zamanın getirdiği insan haricindeki değerli eşyalara

¹⁰⁹ Îsâ, Fevzî Sa‘d, *fi'l-Edebi'l-Endelusî eş-Şi‘r, el-Muvaşşahât, en-Nesr, Dâru'l-Ma‘rifeti'l-Câmi‘iyye, İskenderiyye, 2012, s. 47.*

yönelmiştir. Ayrıca bu mersiyeler mizahî bir karaktere sahip olmuştur. Bu mersiyelerden bazıları şu şekildedir:

Kandil Mersiyesi:

Ebû Şibl el-Bercemî¹¹⁰ kurbanlık bir koyun satın almış, semiz bir hayvan olana kadar onu beslemiştir. Günlerden bir gün koyun, onun aydınlatma için kullandığı kandiline ve yağ şişesine kafa atmıştır. Kandil ve şişe kırılmış, kıyafetleri ve eşyaları yağ batmıştır. Bu olay gerçekleştiğinde Kurban bayramı gelmeden koyunu kesmiş ve kandiline şu mersiye yazmıştır:

يا عين بكي لفقد مسرجة	كانت عمود الضياء والنور
كانت إذا ما الظلام ألبسني	من حنّس الليل ثوب ديجور
شقت بنيرانها غياطاً له	شقت دعا الليل بالدياجير
صينية الصنع أبدها	مصوّر الحُسن بالتصاوير
وصكّها صكّةً فما لبثت	أن وردت عسكر المكاسير
وإن تولّت فقد تركت	ذكراً سيبقى على الأعاصير ¹¹¹

“Aydınlığın ve ışığın direği olan kandilin kaybına ağla Ey gözüm!”

“Karanlık çökerek simsiyah bir elbise gibi bedenimi kapladığında..”

“Saçtığı ışıklarla zifiri karanlığı öyle bir yarardı ki gecede karanlık bırakmazdı.”

“Çin malıydı o ve onu yapan sanatkar resimlerle eşsiz bir eser ortaya koymuştu.”

“Koyun ona öyle bir kafa attı ki düşer düşmez paramparça oluverdi.”

“Çekip gitse de kandil, bana asırlar boyu devam edecek hatıra bırakmıştır.”

Beitler incelenecek olursa, (مصور – تصاویر) ve (عسكر – مكاسير) kelimeleri arasında cinas, (ضياء – ظلام) ve (نور – لیل) kelimeleri arasında da tıbak olduğu görülecektir.

¹¹⁰ Adı ‘Âsım b. Vehb olup künyesi Ebû Şibl el-Bercemî’dir. Abbâsî dönemi şairlerindedir. Bkz.: el-İsfahânî, Ebu’l-Ferec, *el-Eğânî*, Dâru’l-Kutubi’l-Mısriyye, Kahire, 1953, c. XIV, s. 184-201.

¹¹¹ el-İsfahânî, Ebu’l-Ferec, *el-Eğânî*, Dâr İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, Beyrut, 1994, c. XIV, s. 389.

Aynı zamanda şair beyitte zikrettiği (يا عين) nidasıyla gözü seslenilen bir insana benzetmiş müşebbeh bihi düşürmüştür. Benzer şekilde (الظلام البسني) cümlesinde de karanlığı giydiren bir insana benzetmiş, müşebbeh bihi cümleden düşürerek her iki örnekte istiâre yapmıştır.

Ayrıca şairin bu beyitlerde (حندس - ديجور - غياطل - عسكر) gibi alışılmadık tuhaf kelimeler kullandığı görülmektedir.

Ok Mersiyesi:

Kırılan okuna mersiye yazan Aydemir el-Muhyevî¹¹² şu mısraları söylemiştir (Kâmil):

وأطار نومي والهموم أطالا	يا سهم هاج رداك لي بلبالاً
يوماً ولا علق المنون غزالا	لولاك ما راع الحمام حمامة
ألفاً، ومن سطر الكراكي دالا	ولطالما شوشت من سرب المها
صفرأ تئن كأنهن تكالسي	قد كنت أعجب للقسبي سقيمة
كانت عليك تكابد الأهوالا	فإذا بها علماً بيومك في الردى
فيه وكان يُقسّم الأجالا ¹¹³	عجباً من الأجال كيف تقسّمت

“Ey ok senin kırılman beni telaşa ve ızdıraba düşürdü, uykularımı kaçırarak dertleri büyüttü.”

“Sensiz bir gün bile güvercinler ölümden korkmaz oldu ve ölüm ceylanları yakalayamaz oldu.”

“Zira sen ceylan sürülerinin huzurunu kaçırır, kuş sürülerini her daim ürkütürdün.”

“Yayın renginin adeta hastalıktan sapsarı kesildiğini gördüğümde şaşırıyordum, yavrusunu kaybetmiş gibi inliyordu.”

¹¹² Adı Aydemir b. Abdullâh et-Turkî (ö. 674/1275) olup, künyesi Alemu'd-Dîn el-Muhyevî'dir. Abbâsî dönemi şairidir. Bkz.: ez-Ziriklî, Hayruddîn, *el-A'lâm Kâmûs Terâcim li Eşhari'r-Ricâli ve'n-Nisâ' mine'l-'Arab ve'l-Musta'ribîn ve'l-Musteşrikîn*, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut, 2002, c. II, s. 43.

¹¹³ es-Safedî, Salâhuddîn, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, Dâr İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut, 1994, c. X, s. 8.

“Oysa o yay senin kırılıp gideceğin günü biliyor ve senin uğruna sıkıntılara katlanıyordu.”

“Ecellerin nasıl bölündüğüne, ölümün ecelleri dilediği gibi dağıttığına şaşar dururum.”

Bu beyitlerde okunun kırılması nedeniyle şairin uykusuzluğa yakalandığı görülmektedir. Okunu öven şair, onu kuş ve ceylan avında kullandığını belirterek onun sürülere korku saldıgını dile getirmektedir. Ancak okun durumu değişmiş adeta ölümünün yaklaştığını öğrendiği için hastalanmıştır. Şair akabinde ölüme ve ecelleri nasıl dağıttığına dair şaşkınlığını zikretmiştir.

Şair bu beyitlerde bedî sanatından bazı muhassinâtları (güzelleştiriciler) kullanmaktadır. İlk beyitte (ببلا – أطالا) kelimeleri arasında tasrî‘ yapan şair, (حمام – قسى – سقيمة) kelimeleri arasında da cinas gerçekleştirmiştir.

Aynı şekilde belâğî söz sanatlarına da yer veren şair, (يا سهم) nidasıyla oku çağrılan bir insana benzetmiş ve müşebbeh bihi cümleden düşürmüştür. Aynı söz sanatının bir başka örneğini (قسى سقيمة) ifadesinde oku hastalanan bir insana benzettiği ve müşebbeh bihi düşürdüğünde görmekteyiz. Şair her iki örnekte de istiâre yapmıştır.

Kalem Mersiyesi:

Abbâsî döneminin başlıca alim, kadı ve fakihlerinden olan Ömer b. İbrâhîm b. Habîb el-‘Adevî,¹¹⁴ çalınan kaleminin ardından yazdığı mersiyesinde duygularını şu şekilde dile getirmektedir:

جودي بدمع مشبّع بدم	يا عين جودي بواكفٍ سجم
استنطق من غير منطقٍ وفم	جودي على الناطق البليغ إذا
جلدته بـرْدَة كَأَنَّ دَم	أصفر في حمرة كأنَّ على

¹¹⁴ Ömer b. İbrâhîm b. Habîb el-‘Adevî, döneminin başlıca alim, kadı ve fakihlerinden biridir. İlmi derinliği ve bilgi ve kültürünün çokluğuyla meşhur olmuştur. Abbâsî halifesi Hârûn er-Reşîd döneminde Basra ve Rusâfe şehirlerinin yargı işlerinin sorumluluğunu üstlenmiştir. Daha sonra Abbâsî halifesi el-Me’mûn döneminde Bağdat’ın doğu bölgesinin yargı işlerini üstlenmiştir. Bkz.: el-Mezzî, Cemâluddîn Ebu’l-Haccâc Yûsuf, *Tehzîbu’l-Kemâl fî Esmâi’r-Ricâl*, (thk.: Beşşâr ‘Avvâd Ma’rûf), Muessesetu’r-Risâle, I. bs., Beyrut, 1992, s. 290.

مَا عَيْبَ طَوَّالًا وَلَمْ يُعَبِّ قِصْرًا عُرِّيَ مِنْ دَقَّةٍ وَمِنْ عِظْمِ
كَانَ إِذَا مَا تَضَائِقَتْ سُبُلُ الْـ لَفْظَ كَفَانِي مَخَارِجَ الْكَلِمِ
فَاذْهَبْ حَمِيدًا كَمَا فَقِدْتَ وَمَا فَقَدْتَ مِنْ مَنَاعَتِ الْكَرَمِ¹¹⁵

“Ey gözüm cömertçe bol bol gözyaşı dök, kana karışmaya doymuş gözyaşı dök.”

“Konuşma becerisi ve ağzı olmadığı halde konuşması istendiğinde etkili konuşana bolca gözyaşı dök.”

“Rengi kırmızıyla karışık sarıydı, adeta üzerinde kan kırmızı bir hırka vardı.”

“Ne uzunluk ne de kısıklıkla ayıplanmıştı, hem küçük hem de büyük kusurlardan uzaktı.”

“Sözlerim tıkanıldığında, daraldığında beni söz söylemeye muhtaç etmezdi.”

“Kaybolduğunda nasılsan öyle övgüye şayan olarak git, bizdeki cömertlik vasfını kaybetmeyeceksin.”

Beyitler üslup yönünden incelendiğinde şairin inşâ ve haber üsluplarını kullandığı anlaşılmaktadır. Şair kalemini nitelediğinde amaca uygun olan gerçekleri zikrettiği haber üslubunu kullanmaktadır. Beyitlerde üç defa tekrarladığı (اذهب – جودي) emir fiillerinin kullanımında ise inşâ üslubu görülmektedir.

Şairin kalemi insana benzetmesinde istiâre ve teşbih yaptığı anlaşılmaktadır. Zira (يا عين) ifadesinde gözü insana benzetmiş ve müşebbeh bihi cümleden düşürmüştür. Şair gözlerinden kan ve gözyaşı dökerek ağlamasını talep etmiştir. Daha sonra onu kızılılaşmış sarı renkle nitelemiş ve adeta kan kırmızı kıyafetlere bürünmüş bir insana benzetmiştir. Keza onu ne uzun ne de kısa olmanın yanında etkili bir şekilde konuşma becerisiyle nitelemiş, sıkıntıya düştüğü zamanlarda ona sığındığını ve konuşmasına gerek bırakmadığını ifade etmiştir. Kalemin şairin gönlündeki büyük değeri anlaşılmakta ve beyitlerde onun kaybindan dolayı duyduğu hüznün açıkça hissedilmektedir.

¹¹⁵ es-Sûlî, Muhammed b. Yahyâ, *Edebu'l-Kâtib*, el-Mektebetu'l-'Arabiyye, Bağdat, 1922, s. 74.

Bıçak Mersiyesi:

Ebu'l-Feth Kuşâcım,¹¹⁶ divan kâtipleri tarafından çalınan bıçağına mersiyesini şu şekilde mısralara aktarmıştır:

يا قَاتَلَ اللهُ كَتَّابَ الدَّوَابِّينِ ما يَسْتَحِلُّونَ مِنْ أَحْذِ السَّكَاكِينِ
لَقَدْ دَهَانِي لَطِيفٌ مِنْهُمْ خَتْلٌ فِي ذَاتِ حَدِّ كَحَدِّ السَّيْفِ مَسْنُونِ
كَانَتْ تَقْوَمُ أَقْلَامِي وَتَنْحُتُهَا نَحْتاً وَنَسْخَطُهَا بِرِيَاءٍ فَتَرْضِي
هَيْفَاءً مَرَهَقَةً بِيضَاءً مَذْهَبَةً قَالَ الْإِلَهَ لَهَا سَبْحَانَهُ كَوْنِي
وَلَسْتُ عَنْهَا بِسَالٍ مَا حَيْثُ وَلَا بِوَاجِدٍ عَوْضاً مِنْهَا بِسَكِينِ¹¹⁷

“Bıçakları (izinsiz) almayı mübah gören divan katiplerini Allah kahreylesin.”

“Keskin kılıç gibi bilenmiş bıçağımı elde etmek için gasterdikleri kibarlığa aldandım.”

“Kalemlerimi doğrulturdu o, öyle bir yontardı ki kalemlerimi. Kalemlerin uçlarını açarak onları öfkelenendirirken beni memnun ederdi.”

“Gayet narin ve bembeyazdı, altınla kaplanmıştı. Bu görünüşe sahip olması Allah'ın emriydi.”

“Yaşadığım müddetçe unutmayacağım onu, başka bir bıçak da edinmeyeceğim onun yerine.”

Beyitlerde bıçağı yazılmış bir tür gazel olduğu gözlemlenmektedir. Zira şair, bıçağı Allah'ın yarattığı narin, güzel ve beyaz bir genç kıza benzetmektedir.

Bardak Mersiyesi:

¹¹⁶ Adı, Ebu'l-Feth Mahmûd b. Muhammed b. Huseyn er-Ramlî'dir. Hicrî 350 yılında vefat etmiş Abbâsî dönemi edip ve şairidir. Bkz.: Kuşâcım, Mahmûd b. Huseyn er-Ramlî, *Dîvanu Kuşâcım*, Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, (thk.: Ebû Abdillâh Hasan İsmâil eş-Şâfi'î), Beyrut, 1990.

¹¹⁷ Şeyho, Luis, *Mecâni'l-Edeb fî Hadâiki'l-'Arab*, Matba'atu'l-Âbâi'l-Murselîn el-Yesû'ıyyîn, Beyrut, 1913, s.132.

Kuşâcim, yere düşerek kırılıp paramparça olan bir bardağının ardından mersiye yaktığı bir başka kasidesinde şunları dile getirmektedir:

عَرَانِي الزَّمَانُ بِأَحْدَاثِهِ فبَعْضاً أَطَقْتُ وَبَعْضاً فَدَخَ
وَعِنْدِي عَجَائِبٌ لِلْحَادِثَاتِ وَلَيْسَ كَفَجَعَتِنَا فِي الْقَدَحِ
هُوَ مِنْ أُنَامِلٍ مَجْدُولَةٍ فَيَا عَجَباً مَنْ لَطِيفِ رِزْقِ
أَقْلَبُ مَا أَبْقَتِ الْحَادِثَا تُ مِنْهُ وَفِي الْخَدِّ دَمْعٌ يَسِخُ¹¹⁸

“*Felek musibetlerini sardı başıma, bazularına sabredebildim. Bazularıyla gerçekten ağır geldi ruhuma.*”

“*Dehşet verici musibetler geldi başıma, ancak hiçbiri bardağın (kırılması) felaketi gibi değildi.*”

“*Parmakların arasından öylece düşüp gitti, ne çok incecik ufacık parçalara ayrıldı!*”

“*Yanaklarımdan yaşlar süzülürken, bu musibetin geride bıraktığı parçaları toplamaktayım.*”

Mendil Mersiyesi:

Aynı şekilde Kuşâcim, bir mendiline mersiye yakarken şöyle demektedir:

مَنْ يَبْكُ مِنْ وَجْدٍ عَلَى هَالِكٍ فَإِنَّمَا أَبْكِي عَلَى دَسْتِجَةٍ
جَادَبْنِيهَا رَشَاءً أَعْيَدُ فَجَادَتِ النَّفْسُ بِهَا مَحْرَجَهُ
بَدِيعَةٌ فِي نَسْجِهَا، مِثْلُهَا يَفْقَدُ مَنْ يَحْسِنُ أَنْ يَنْسُجَهُ
كَأَنَّهَا رِفْءُ أَشْكَالِهَا مِنْ رِقَةِ الْعِشْقِاقِ مُسْتَخْرِجَهُ
كَمْ رِقْعَةٌ مِنْ عِنْدِ مَعْشُوقَةٍ تُرْسَلُ فِي أَثْنَائِهَا مُدْرَجَهُ
إِلَى تَحِيَّاتٍ لَطَافٍ بِهَا تُسَكِّنُ مِنِّي مُهَجَةً مُزَعَجَهُ

¹¹⁸ el-Husrî, Ebû İshâk, *Nûru't-Tarf ve Nevru'z-Zarf*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1996, s. 49.

كانت لمسح الكأس حتى ترى منها لآثار القذى مخرجه
وحناتي يُعقِّدُ فيها إذا آثرثُ مِنْ كفي أن أخرجَه¹¹⁹

“Kimi fani bir sevginin ardından ağlar, bense bir mendile ağlamaktayım.”

“Sinsi birisi kapıp kaçtı onu benden, utancımdan dolayı onu geri almak için çaba sarfetmedim.”

“Eşsizdir mendilimin dokuması, dokuma ustaları bile benzerini dokuyamazlar.”

“Desenlerinin canlılığı adeta aşıkların nezaketinden elde edilmiştir.”

“Nice sevgili namelerini bu mendile sararak göndermiştir.”

“O mendille uzaktan el sallayarak ne hoş selamlar gönderdim, huzursuzluk veren gözyaşlarımı sildim.”

“Bardak silmek içindi o mendil, öyle ki kir ve bıraktığı izlerin gittiğini görürdün.”

“Parmağımdan çıkarmak istediğimde yüzüğümü ona sarar saklardım.”

Kuşâcım’in sevdiği eşyalara mersiyelerde eşsiz örnekler verdiği görülmektedir. Beyitleri muziplik ve şakayla dolu olmasına rağmen beyitleri aracılığıyla bizlere, kaybetmekten veya onlardan ayrılmaktan hoşlanmayacağımız sahip olduğumuz veya kullandığımız bazı eşyalara karşı aramızda oluşan hissettiğimiz bağlılığa dair gerçek duyguları ulaştırmakta başarılı olmuştur.

1.4.2.3. Organlara Yazılan Mersiyeler

Önceki dönemlerden beri yaygın olmayan organlara yazılan mersiyeler, bazı şairlerin katıldıkları ve vücutlarından bazı organları kaybettikleri savaşlar ve İslâmî fetihlerin yaygınlaşmasıyla birlikte yaygınlık kazanmıştır.

Ayak Mersiyesi:

¹¹⁹ el-Husrî, Ebû İshâk, *Zehru 'l-Âdâb ve Semeru 'l-Elbâb*, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1972, c. II, s. 938.

Yermuk Savaşı'nda ayağı kesildikten sonra Hayyâd b. el-A'var'ın¹²⁰ ayağına mersiye yazdığı görülmektedir. Şair bu mersiyesinde atına şu şekilde seslenmektedir (Recez):

أقدم " حذام " أيها الأساوره ولا تعزّنك رجلٌ نادره
أنا القشيري أخو المهاجره أضرب بالسّيف رؤوس الكافره¹²¹

“Ey kararlı atım Huzam savaşıma devam et, ileri atıl! Kesilmiş bir ayak sakın seni aldatmasın.”

“Ben muhacirlerin kardeşi el-Kuşeyrî soyundanım, kılıçla kafirlerin kellelerini koparırım.”

Beyitlere bakıldığında şairin ayağının kaybının ardından hüzne kapılmadığı görülmektedir. Aksine her iki beytin de hamâset, coşku ve savaşa teşvikle dolu olduğu anlaşılmaktadır. Şair, ayağının kopmasına rağmen savaşı tamamlamakta ve kahramanlığıyla övünmektedir. Başına gelen hadise, onu savaşmaktan alıkoymak için yeterli değildir.

El Mersiyesi:

Abbâsîler döneminin sancılı ve sıkıntılı olaylarını yaşayan İbn Mukle'nin¹²² yetenekli bir şair olduğu bilinmektedir. Bir komplo neticesinde sağ eli kesilmiştir. Komplo aydınlatıldıktan sonra kadı olarak görevine geri dönmüş, başına gelen bu olay görevini yerine getirmesine engel olamamıştır. Kesilen eliyle kalemi tutar ve yazardı. Sonraları İbn Mukle hiçbir insanın dayanamayacağı kadar ağır imtihan ve çirkin iftiralara maruz kalmıştır. Halife er-Râdî Billâh dilinin kesilmesini ve kendisine hiçbir kimsenin yardımını olmaksızın hapsedilmesini emretmiştir. Kuyudan suyunu kendisi

¹²⁰ Kuşeyr b. Ka'b el-Kuşeyrî oğullarından Hayyâd b. Kays b. el-A'var, Yermük Savaşı'na katılan bir İslâm şairidir. Şairin bu savaşta 1000 adam öldürdüğü ve ayağının kesilerek koptuğunu hissetmediği aktarılmaktadır. Bkz.: el-'Askalânî, Ahmed b. Hacar, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, c. II, s. 159.

¹²¹ el-Merzubânî, Ebû 'Abdillâh, *Mu'cemu's-Şu'arâ*, (thk.: 'Abbâs Hânî el-Cerrâh), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2010, s. 105-106.

¹²² Büyük vezir Ebû 'Alî Muhammed b. Muhammed 'Alî b. Hasan b. Mukle, 272/886 yılında Bağdat'da doğmuş ve 328/939 yılında orada vefat etmiştir. O, bir hattat, Abbâsî veziri, katip ve şairdir. Daha fazla bilgi için bkz.: ez-Zehbî, Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Siyer A'lâmi'n-Nubelâ*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1983, s. 224-225.

çekiyordu. Sol eliyle kuyudan ipi çekerken, ağızıyla da içiyordu.¹²³ Daha sonra dermansız bir hastalığa yakalanarak vefat etmiştir. Elinin mersiyesinde şunları dile getirmiştir:

ما سئمتُ الحياةَ لكن توتقتُ بأيمانهم فبانت يميني
بعثتُ ديني لهم بدنياي حتى حرموني دنياهم بعد ديني
فلقد حطت ما استطعتُ بجهدِي حفظ أرواحهم فما حفظوني
ليس بعد اليمين لده عيشٍ يا حياتي بانت يميني فيني¹²⁴

“Hayattan sıkılmadım ancak (halifelerin) yeminlerine güvendim. Sonuçta sağ elim kesilerek ayrıldı gitti.”

“Dinimi satarak dinime rağmen onlara itaat ve hizmet ettim. Öyle ki dinimden sonra bana dünyalarında yaşamayı haram ederek çok gördüler.”

“Gücüm yettiğince onların hayatlarını korumaya çalıştım ancak beni kırıyup kollamadılar.”

“Sağ elimin kaybindan sonra hayatın tadı yoktur. Ey hayatım! Sağ elim ayrıldı gitti, sen de uzaklaş benden.”

Beyitler, şairin ne çok sıkıntı çektiğini, halifelere yakınlığı ve güveni nedeniyle ne çok pişmanlık duyduğunu ortaya koymaktadır. Beyitler okunduğunda, şairin başına gelen zulümler nedeniyle duyduğu rahatsızlık ve hüznü hissedilmektedir. Asırlar boyu edip ve şairlere reva görülen suçlama ve musibetlerin boyutlarına dair bir kanaat oluşmaktadır.

Parmak Mersiyesi:

Artabon Rum savaşına katılan ve bazı parmaklarını kaybeden süvari şair Abdullâh b. Sebre¹²⁵ parmaklarına mersiyesini şu şekilde dile getirmektedir:

¹²³ ez-Zehebî, *Siyer A'lâmi'n-Nubelâ*, s. 225-226.

¹²⁴ es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, c. IV, s. 82.

¹²⁵ Adı Abdullâh b. Sebre el-Hareşî olan şair, Arapların süvarilerinden biri olup İslâm'ın ilk dönemlerinde fetihlere şahit olmuştur. Bkz.: el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, c. V-VI, s. 60.

يُمْنِي يَدِي غَدَت مَيِّ مُفَارِقَةً لم أَسْتَطِعْ يَوْمَ خَلْطَاسَ لَهَا تَبَعًا
فإن يَكُنْ أَرْطَبُونَ الرُّومَ قَطَّعَهَا فقد تَرَكْتُ بِهَا أَوْصَالَه قَطَّعًا¹²⁶

“Sağ elimin parmakları koparak benden ayrı düştü, Haltâs Savaşı’ında o parmakların izini dahi süremedim.”

“Rum Artabon onları kesti ancak ben de onun bedenini paramparça ettim.”

Bu iki beyitte parmaklarının intikamını aldıktan sonra bir teselli duygusu ve düşmanın bedenini parçalara ayırdığı için övünme hissedilmektedir. Böylece şairin parmaklarının kaybına üzülmeyeceği anlaşılmaktadır.

Görme Yetisi Mersiyesi:

Arap edebiyatında bedenin bazı organlarının yaptığı fonksiyonlara mersiye yazan şairler bulunmaktadır. Görme yetisini kaybederek kör olan ve bu kayba mersiye yazan şair Sâlih b. Abdulkuddûs (ö. hicrî 167)¹²⁷ gözlerine şöyle seslenmektedir:

عزائيك أيها العينُ السَّكوبُ ودمعُك إنَّها نوب تنوبُ
وكنتِ كرمي وسراج وجهي وكانت لي بك الدنيا تطيبُ
فإن أكَ قد ثكلتُك في حياتي وفارقني بك الإلف الحبيبُ
يُمْنيني الطيب شفاء عيني وما غيرُ الإله لها طيبُ
إذا مات بعضُك فابك بعضاً فإن البعضَ من بعضٍ قريبُ¹²⁸

“Ey çokça gözyaşı dökene göz! Sana taziyelerimi iletirim. Zira gözyaşların birbiri ardına dökülmektedir.”

“Sen benim kıymetlimdin, yüzümün de nuruydun. Dünyam seninle güzelleşirdi.”

“Seni hayatımda kaybetmiş olabilirim. Senin kaybınla sevgili yarenim de benden ayrılmış gitti.”

¹²⁶ Ebû Hâkka, Ahmed, *Fennu 'ş-Şi'ri'l-Melhamî*, Dâru'ş-Şarki'l-Cedîd, Beyrut, 1960, s. 119.

¹²⁷ Ebu'l-Fadl el-Basrî el-Ezdî Sâlih b. Abdulkuddûs (ö. 777), Halife el-Mehdî nezdinde zındıklıkla itham edilerek Bağdat'ta öldürülmüş bir Abbâsî dönemi şairidir. Bkz.: ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, c. III, s. 192.

¹²⁸ el-Ebşîhî, Şihâbuddîn Muhammed, *el-Mustatraf fi Kulli Fennin Mustazraf*, Şeriketu Dâri'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, (thk.: Abdullâh Enîs et-Tabbâ'), Beyrut, 2016, s. 495.

“Doktor gözüme şifa bulacağıma dair ümit vermesine rağmen onun Allah’tan başka tabibi yoktur.”

“Senin bir kısmın öldüyse diğer kısmına da gözyaşı dök! Zira bedenin bir kısmı diğerine pek yakındır.”

Şair beyitlerde hüznü, umutsuzluk ve keder duygularını dile getirmektedir. Zira görme yetisi, Allah’ın bizlere bahşettiği en değerli nimetlerdendir. Bu nedenle onun kaybı büyük sıkıntı doğurmaktadır. Aynı zamanda bu kayıp, insana en çok acı veren ve bu kaybı yaşayanların gönüllerine en çok hüznü salan musibetlerdendir. Göz ve görme kaybı yaşayan, bu kayıpla birlikte güven duygusunu da kaybeder. Hüznü ve korku her daim ona eşlik eder. Şair gözünü kaybetmekle kendini bütün organlarını kaybetmiş olarak kabul eder. Böylece kendisi tüm hayatının tadını da kaybetmiştir.

1.4.2.4. Sosyal Değerlere Yazılan Mersiyeler

Bu tür mersiye, son dönemde ortaya çıkmıştır. Zira bizler bu dönemde değerler krizi yaşamaktayız. Değerler, toplumların üzerine kurulduğu en önemli temellerin bir parçası kabul edilmektedir. Bu değerler, doğruluk, diğerkamlık, haya vb. gibi o toplumun kültürünün ürünü olan, kabul gören insan davranışlarının kuralları veya toplumdaki bireylerce sevilen ve hoş görülen özellikler mahiyetindedir. Yaşadığımız dönem, ideoloji, düşünce ve değerler yönüyle büyük dönüşümlerin yaşandığı dönem olarak görülmesi nedeniyle düşünce alanında rota ve gidişatını değiştiren bir değişim meydana gelmiştir. Aynı şekilde şairler de toplumun dengelerini kaybetmesine yol açan bu değişime eşlik ederek onlardan bazıları sosyal değerlere mersiyeler yazmışlardır.

Şair ‘Arrâr¹²⁹, “Abbûd öldü” adlı kasidesinde toplumu eleştirmiş ve Abbûd’u toplumundan canlı bir örnek olarak göstererek şu beyitleri söylemiştir:

ماتَ الفقيرُ طويًّا فما ذرقتَ عينُ الثَّرى عليه لو دمعة

¹²⁹ 25 Mayıs 1899- 24 Mayıs 1949 tarihleri arasında yaşayan ve Mustafâ Vehbî Sâlih et-Tellû ‘Arrâr adıyla bilinen şair, mutlak surette Ürdün’ün en meşhur şairlerinden biridir. İrbid şehrinde doğup orada vefat eden şaie, çağdaş şairlerden biri olmakla birlikte “Ürdün Şairi” olarak adlandırılmıştır. Bkz.: el-Hayyâm, Ömer, *Rubâ’iyyat ‘Umeri’l-Hayyâm*, Mektebetu’r-Râidi’l-İlmiyye, (thk.: Mustafâ Vehbî et-Tellû), Ammân, 1998, s. 13.

ويحُ الغنيُّ من الفقير إذا ما جاعَ وانتَهكَ الطَّوى ربعه
أحرصُ فأهلُ الخيرِ ليس لهم يا مصطفى عن فعله رجعه
بالأمسِ عن روحِ الفقيدي لقد أكلوا شواءً وأرغفاً سبعة¹³⁰

“Fakir açlıktan öldü, hiç kimse ona tek bir gözyaşı dahi dökmedi.”

“Fakirden dolayı vay haline o zenginliğin, eğer fakir aç kalırsa ve açlık evini kuşatıp dağıtırsa.”

“Ey Mustafa! Kes sesini. Zira hayır ehli yaptıkları işten geri adım atmazlar.”

“Onlar daha dün merhum fakirin ruhuna mangalda pişmiş et ve yedi ekmek yiyip bitirdiler.”

Bu beyitte şairin kendine yönelttiği “kes sesini” şeklinde azar bildiren ifadesiyle alay üslubuna başvurduğu anlaşılmaktadır. Zira şair, zenginleri hafife alarak onların çirkinlik ve doğrudan sapmalarını ifşa etmekte ve foyalarını meydana koymaktadır.¹³¹

Alicenaplık ve mertlikle ilgili bazı beyitlerin de söylendiği bilinmektedir. Ancak bu beyitlerin kim tarafından söylendiği bilinmemekle birlikte kimileri beyitleri şair es-Seyyid Abdulmehdî’ye¹³² nispet etmektedir. Şair, alicenaplığı ve bu vasfı taşıyanları ararken şu beyitleri dile getirmektedir:

مررتُ على المروءة وهي تبكي فقلتُ علامَ تنتحبُ الفتاة؟
فقالَتْ كيف لا أبكي وأهلي جميعاً دونَ خلقِ اللهِ ماتوا¹³³

“Ağlarken mertliğe uğradım ve bu genç kız neden feryad ederek ağlıyor diye sordum.”

¹³⁰ et-Tellû, Mustafâ Vehbî, ‘Aşiyât Vâdi’l-Yâbis Divân Şâ’iri’l-Urdun Mustafâ Vehbî et-Tellû, el-Ehliyye li’n-Neşr ve’t-Tevzî’ ve’t-Tibâ’a, Beyrut, 2003, s. 274.

¹³¹ er-Revâşide, Sâmiḥ, Meğâni’n-Nass, el-Muessesetu’l-Arabiyye li’d-Dirâsât ve’n-Neşr ve’t-Tevzî’, Ammân, 2006, s. 71.

¹³² Adı, Abdulmehdî b. Râdî b. Huseyin b. Ca’fer el-A’racî olup, 1322/1904 yılında Irak’ta dünyaya gelmiştir. 1358/1939 yılında Necef’te boğularak hayatını kaybetmiştir. Modern dönem şairlerinden sayılmaktadır. 74 kasidesi bulunmaktadır. Bkz.: et-Tahrânî, Aka Bezrek, ez-Zerî’a, Dâru’l-Advâ’, Beyrut, 1983, c. IX, s. 301.

¹³³ Emîn, Ahmed, Faydu’l-Hâtır, Matba’atu Lecneti’t-Te’lif ve’t-Terceme ve’n-Neşr, Kahire, 1940, s. 235.

“Bana “Nasıl ağlamayayım, benim tüm ailem vefat etti.” dedi.”

Şair, mertlik ve alicenaplığı ailesinin ardından gözyaşı dökerek yas tutan bir genç kıza benzemektedir. Bu beyitlerde istiâre bulunmaktadır. Zira müşebbeh bih cümleden düşürülmüş, onun vasıflarından biri olan “ağlama” zikredilmiştir. Sosyal değerler mersiyelerine hakim olan duygunun, diğer mersiye türlerine hakim olan acı duymak, kederlenmek, hüznlenmek ve ağlamaktan ziyade bu değerlerin başına gelenlerden dolayı duyulan üzüntü ve pişmanlıktan ibaret olduğu görülmektedir.

1.4.2.5. Hayvana Yazılan Mersiye

Hayvanlar, Allah’ın insanların hizmetine sunduğu bir hediye olup bir kısmı işlerimizde bir kısmı da yalnlığı gideren arkadaşlar olarak bizlere günlük yaşantımızda eşlik ederler. Hayvanlar insanlara eski dönemlerden beri eşlik etmişlerdir. Mağaralardaki eski kaya motifleri bunu göstermektedir. Ayrıca deve, eşek ve at gibi hayvanlar, bir yerden başka bir yere intikallerinde, boğa ve eşek gibi hayvanlar tarım işlerinde, yük taşımada ve yiyeceklerini elde etmede insana yardımcı olmuştur. Hayvanlar bizlere mutluluk verir ve arkadaşlık ederler. Hayvanlara mersiye yazma sanatı, cahiliye döneminden beri bilinmektedir. Sonraları İslâmî dönemde de varlığını sürdürmekle birlikte gelişimi net bir şekilde Abbâsî döneminde görülmüştür.

Şairler, kasidelerinde kuş ve hayvanlara yer vermeyi göz ardı etmemiş ve unutmamışlardır. Öyle ki şairin yaşadığı çevrede bulunan at, ceylan, kurt, boğa, köpek vb. hayvanları zikretmesi Arap şiirinin en belirgin özelliklerindedir. Hayvanları öldüğünde şairler hüzne kapılarak ağıt yakmışlardır. Cahiliye döneminden şiirleri bizlere ulaşan pek çok şair bulunmaktadır. Bu şiirler, pek çok nükte ve eşsiz ifade içermektedir. Ebû Zubeyd et-Tâî¹³⁴ hakkında aktarılan şu rivayet bunlar arasında yer almaktadır: “Onun Ekder adında bir köpeği vardı, ona giydirdiği bir silahı bulunmaktaydı. Aslan dahi ona yaklaşmıyordu. Bir gece ona silahını giydirmeden önce çıktı. Aslanla karşılaştı ve aslan onu öldürdü. Onun ölümünü tasvir eden pek çok kaside ve mersiye söyledi. Kavmi onu ayıplayarak ona “*Senin onu tasvirin nedeniyle*

¹³⁴ Asıl adı Harmale b. el-Munzir b. Ma’di Yekrib b. Hanzala olan şair, uzun ömürlü şairlerden olup 150 yıl yaşamış ve muhadramûndan sayılmıştır. İslâmiyet’i görmüş ancak müslüman olmayarak bir Hristiyan olarak vefat etmiştir. Kralları çokça ziyaret edenlerdendir. Bkz.: el-Hamevî, Yâkût, *Mu’cemu’l-Udebâ İrşâdu’l-Erib ilâ Ma’rifeti’l-Edîb*, Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, (thk.: İhsân ‘Abbâs), Beyrut, 1993, c. I, s. 408.

Arapların bize kötü söz söylemesinden korkarız.” dediklerinde, onlara “Benim gördüğümü görseydiniz veya Ekder’in karşılaştığıyla karşılaşmış olsaydınız beni ayıplamazdınız.” şeklinde cevap vermiştir.¹³⁵ Bu sahne her aklına geldiğinde şair, hüznü ve keder dolu duygularını gizlemeden köpeğin ölümüyle karşılaşmasını tasvir ederek şöyle demiştir:

احال أكدر مختالاً كعادته
لاقى لدى ثلث الأطواء داهية
حطت به شيمة ورهاء تطرده
حتى إذا ورد العرزال وانتبهت
وظن أكدر أن تمثوا ثمانية
فخاف عزهم لما دنالهم
ألفاه متخذ الأنياب جنته
حتى إذا كان بين البئر والعطن
أسرت وأكدر تحت الليل في قرن
حتى تناهى إلى الأهوال في سنن
لحسه أم أجر سته شزن
أن قد تجلل أهل البيت باليمن
فخاف أكدر مشفياً من الوسن
وكان بالليل ولاجاً إلى الجن¹³⁶

“Alışkanlığı olduğu üzere Ekder böbürlenerek yürüyerek, kuyuyla develerin havuzun etrafında oturdukları yere ulaştığında..”

“Ekder gecenin karanlığı çökmüşken kuyunun taşlarının yanında gizlenmiş bir belayla (aslanla) karşılaştı ve aynı yöne doğru yol aldılar.”

“Karakteri üzere onu sessizce takip ederek kovalamaya başladı, çok doğaldır ki bu sıkıntı ve dehşete düşürene kadar devam etti.”

“Yuvasına ulaştığında altı yavru sahibi dişi aslan onun içinden geçirdiklerini anladı.”

“Akdar onların sekiz tane olduklarını ve onları yakalayıp götürürse sahiplerinin kendisine minnet duyacaklarını zannetti.”

“Ekder onlara yaklaştığında onlardan korktu ve bu sıkıntılı dırımdan kurtuluş yolu aramaya başladı .”

¹³⁵ el-Câhiz, Ebû Osmân, *Kitâbu'l-Hayavân*, Mektebetu Mustafa'l-Bâbî el-Halebî, (thk.: Abdusselâm Hârûn), Kahire, 1965, c. II, s. 274.

¹³⁶ el-Câhiz, *Kitâbu'l-Hayavân*, c. II, s. 276-277.

“Azı dişlerini silah olarak kullanan dişi aslan onu yakalayarak öldürdü, böylece Ekder kabri boyladı.”

Şairin beyitlerinde kullandığı “kuyu, develerin su havuzu, taşlar ve çalı çırpıdan ibaret yuva- kulübe) gibi kelimeler, şairin yaşadığı çöl hayatını çağrıştırmaktadır. Ekder ismini tekrar etmesi ise, hissettiği hüznün ve kedere işaret ederken keza okuyucunun gönlünde de bu duyguları harekete geçirmeyi amaçlamaktadır.

el-Câhiz, *el-Hayavân* adlı kitabında bir bedevinin “Ummu'l-Verd” lakaplı “Verde” adındaki bir kurdun sabahleyin yediği keçisine yazdığı dokunaklı bir kasideye yer vermektedir. Keçinin ölümünden sonra yetim kalan yavruları bulunmaktaydı. Bedevi keçisine ağıt yakmaya ve yavruların durumu nedeniyle acı çekmeye başlamıştır. Yavrularla teselli bulan bedevi mersiyesini şu şekilde söylemiştir:

أودى بـوردة أم الورد ذو عسلٍ	من الذئب إذا ما راح أو بكرًا
لولا ابنتها وسليلاؤها غرر	ما انفكت العين تذري دمعا دررا
كأما الذئب إذ يعدو على غنمي	في الصبح طالبٌ وترٍ كان فاترًا
اعتامها إعتامه شئن برائته	من الضواري اللواتي تقصم القصرًا ¹³⁷

“Bal gibi tatlı keçim Verde Ummu'l-Verd'i bir sabah kurtlardan biri öldürdü.”

“Onun küçük yavruları olmasaydı, gözlerimden inci gibi yaşlar dökülmeye devam edecekti.”

“Kurt sabahleyin sürümün peşinden koşarken sanki birinden intikam almaya veya birinin intikamını almayı kastediyordu.”

“Gözünü ona dikerek gözlerini kararttı ve yırtıcı hayvanların boynu kırarak parçaladıkları pençeleriyle onu öldürdü.”

Bu mersiye türü, Abbâsîler döneminde büyük bir ilerleme ve gelişme kaydetmiş, bir çok şairin şiirlerini kuş ve hayvanlara tahsis ettikleri müstakil bir alana dönüşmüştür. Bu durum, bu şiir türünün genişlemesine, üsluplarının artmasına ve amaçlarının

¹³⁷ el-Câhiz, *Kitâbu'l-Hayavân*, c. II, s. 276-277.

çeşitlilik göstermesine yol açmıştır. Bu şiir türünde derin izler bırakan çalkantılı siyasî hayat şartlarına ek olarak o döneme hakim olan çevre ve medeniyete bağlı etkenler de buna yardımcı olmuştur. Şairler, devlet adamları ve yönetimleri hakkındaki siyasî görüşlerini dile getirmeye çalışmışlardır. Şiirin en önemli türlerinden sayılan ve en güçlü ifadeye sahip olan methiye, hiciv ve mersiye gibi farklı türlerde kuşlar ve hayvanlar alemine yönelmişlerdir.

Bu dönemde hayvan mersiyesinde söylenen en meşhur şiirlerden birisi, Ebû Nuvâs'ın¹³⁸ yılan sokması üzerine zehirlenerek ölen Hallâb adlı köpeğinin ardından ölümünü ve mersiyeyle ait duygularını dile getirdiği şu kasidesidir:

يا بؤسَ كلبي سيد الكلابِ	قد كان أغنائي عن العقابِ
يا عين جودي لي على خلابِ	مَن للظباءِ العفرِ والذئابِ
كالبرقِ بين النجمِ والسحابِ	كَم من غزالٍ لاحقٍ الأقرابِ
خرجتُ والدنيا إلى تبابِ	به وكان عددي ونابي
فبينما نحن به في الغابِ	إذ برزت كالحية الأنيابِ
رقشاً جرداءُ من الثيابِ	كأتمما تبصرُ من نقابِ
فخرّ وانصاعت بلا ارتيابِ	كأتمما تنفخُ في جرابِ
لا أبثُ إن أبثِ بلا عقابِ	حتى تذوقني أوجع العذابِ ¹³⁹

“Köpeklerin efendisi olan köpeğim Hallâb'a ah ne yazık! Benim için kartalı aratmıyordu.”

“Ey gözlerim! Hallâb'ın ardından üm bolca gözyaşı dök. Şimdi kurtların ve ceylanların üstesinden kim gelecek?”

“O, yıldızlar ve bulutlar arasında şimşek gibi hızlıydı, nice ceylanların peşinden koşar yakalardı.”

¹³⁸ Asıl adı el-Hasan b. Hâni' b. Abdülevvel b. Sabah el-Hakemî olan ve 146/763-198/814 yılları arasında yaşayan döneminin Irak şairi Ebû Nuvâs, el-Ahvâz'da doğmuş ve Bağdat'ta vefat etmiştir. Bkz.: ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, c. II, s. 225.

¹³⁹ Harîbânî, *Ca'fer, Ebû Nuvâs el-Hasan b. Hâni'*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, s.86-88.

“Dünya onu yok etmek için pusuya yatmışken benim silahım ve yırtıcılara karşı koruyucum olan köpeğimle ava çıktım.”

“Biz ormandayken, dişlerini gösteren engerekli bir yılan karşımıza çıktı.”

“Saldırıya hazır benekli bu yılan deliğinden bakarken adeta bir peçenin ardından bize bakıyordu.”

“Sokar sokmaz yere düştü, yılan torbaya üfler gibi ses çıkararak hızla oradan uzaklaştı.”

“Andolsun ona azapların en acısını tattırarak ve cezasını keserek senin intikamını alacağım.”

Üslup yönüyle beyitler incelenecek olduğunda şairin, güçlü bir bağla bağlandığı köpeği Hallâb’a hüznün ve kederini anlatan samimi duygulara sahip olduğu görülmektedir. Aynı zamanda şairin yılanı karşı duyduğu nefret duygusu ve intikam arzusu açıkça anlaşılmaktadır. Beyitlerde kullanılan (ceylanlar, kurtlar, kartal, azı dişleri, peçe) gibi kelimeler beyitlere bedevi çöl ortamının hakim olduğunu göstermektedir. Keza beyitlerin üslubunun, gerçekleri olduğu gibi aktarmaya uygun olan haberî üslup olduğu aşıkardır. Zira şair, meydana gelen bir olayı gerçekleştirdiği şekilde tasvir etmektedir.

Öte yandan şair, “ey göz” diye seslenirken inşâ üslubuna başvurmaktadır. Belâğî sanatlara bakıldığında ise, tüm beyitlerde (الأقرب، السحاب، الذئب، خلاب، عقاب، كلاب) kelimeleriyle tasrî sanatını kullandığı görülmektedir. Ayrıca (رشقاء - جرداء) kelimeleri arasında cinâs bulunmaktadır. (كالبرق بين النجم و السحاب) cümlesiyle, köpeği Hallâb’ı şimşeğe benzetmektedir. Şair bu teşbihte edat olarak “kef” harfini kullanmıştır. Ayrıca “hız” olarak takdir edilebilecek benzetme yönünü düşürdüğü için bu mücmel bir teşbihtir.

Ayrıca şair (كأنما تبصر من نقاب) ifadesinde, yılanı maske arkasından bakan bir insana benzetmektedir. Ancak burada müşebbeh bihi cümleden düşürdüğü için istiâre-i mekniyye olmuştur. Aynı şekilde (في تذوق العذاب) cümlesinde, azabı yemeğe benzetmiştir. Bu örnekte de müşebbeh bihi düşüren şair, istiâre-i mekniyye yapmıştır.

Hayvan mersiyesine dair verilecek bir başka örnek, Ebû Bekr el-Hasan b. Alî el-‘Allâf’ın¹⁴⁰ evcilleştirerek alıştığı kedisine yazdığı mersiye. Şairin komşularının, içerisinde yavrularının bulunduğu güvercinleri bulunmaktaydı. Kedi, bu yuvaya girip yavruları yiyordu. Bir seferinde güvercinlerin sahibi kediyi yakalayarak kesmiştir. Bunun üzerine şair, kedisinin ardından içerisinde hikmetli sözlerin yer aldığı 65 beyitlik bir kaside söyleyerek şunları dile getirmiştir:

يا هـرّ فارقتنا ولم تعد
وكيف ننفك عن هـواك وقد
تطرّد عنا الأذى و تحرّسنا
حتى اعتقدت الأذى لجيرتنا
وكان قلبي عليك مرتعداً
صادوك غيظاً عليك وانتقموا
وكنت عندي بمنزل الولد
كنت لنا غُدَّةً من العدوّ
بالغيب من حيةٍ و من جرّد
ولم تكن للأذى بمعتد
وأنت تنساب غير مرتعد
منك وزادوا ومن يصد يُصد¹⁴¹

“Ey kedi! Bizlerden ayrılıp gittin, geri dönmedin. Bizim için bir evlattan farksızdın.”

“Senin sevginden nasıl kopacağız? Sen bizim için ihtiyaç duyduğumuz bir şeydin.”

“Bize eziyet verecek şeyleri uzaklaştırırdın. Yılan ve farelere karşı bizleri koruyup kollardın.”

“Komşulara zarar verdin ancak senin bunu kasdetmediğini düşünüyoruz.”

“Sen komşunun evine dalarken kalbim senin için korkarak titriyordu ancak sen korkmuyordun.”

“Öfkeyle seni avladılar ve intikam aldılar. Ava giden avlanır diyerek kendilerini savundular.”

¹⁴⁰ Hicrî 833-930 yılları arasında yaşayan, asıl adı el-Hasan b. Alî en-Nehrevânî ve künyesi de Ebû Bekr olan İbn ‘Allâf, Bağdat’ta yaşamış bir Abbâsî dönemi şairidir. Bkz.: ez-Ziriklî, *el-A‘lâm*, c. II, s. 201.

¹⁴¹ ez-Zehebî, *Siyer A‘lâmi’n-Nubelâ*, c.XIV s. 516.

Beyitlerde hiç kimseye zarar vermeyi kasetmeyen bir kedinin ardından duyulan acı ve hüzün duyguları bulunmaktadır. Şair, bu duyguları ilk iki beyite yüklemiştir. En kolay ve akıcı bahirlerden biri sayılan ve kasidenin konusuyla uyumlu olan münserih bahrini kullanarak, kasidenin kalan beyitlerinde kedisinin üstünlükleri ve meziyetlerinden bahsetmektedir.

İlk beyitte (تعد - ولد) kelimeleri arasında tasrî’ görülmektedir. Ayrıca beyitlerde “Ava giden avlanır” şeklinde çevirebileceğimiz (من يصد يصد) bir hikmetli söz görülmektedir. Bu söz, kısası ifade etmekte olup suç işleyenin işlediği suçla cezalandırılmasını ifade etmek için kullanılmaktadır.

Bu mersiye türünde muhdes şairler eşsiz eserler ortaya koymuşlardır. İyi yönlerini ve üstünlüklerini zikrettiği uzunca bir kasideyle siyah keçisine mersiye söyleyen el-Kâsım b. Yûsuf¹⁴² şunları dile getirmektedir:

كالعروس الأدماء يومَ الجلاءِ	عينُ بَكِّي لعنزنا السُّوداءِ
من و ضرعين كالذلاءِ الملاءِ	ذات رَوْقَينِ أملسين رقيقَيــــ
وابتسامٍ عن واضحاتِ نقاءِ	أذنٌ سبْطَةٌ وخذُ أسيلٍ
من صفايا الملوكِ و الوزراءِ	أين لا أين مثلها مصطفاهُ
داء بل ضمنت من السوداءِ	بورگت حفرةٌ تضمّت السّو
سلبتني السّوداءِ حسنُ العزاءِ	كيف لي بالعزاءِ لا كيف عنها
قد سقتنا السوداءِ ملءَ الإناءِ	كم صبحٍ كم غبوقٍ وقيل
خلقَ الله أهلها للفناءِ	كيف يرجو البقاءِ سكانُ دارٍ
ر خلودٍ إقامَةً وجزاءِ ¹⁴³	ولهم بعدها معادٌ إلى دا

“Ey gözlerim! Düğün günü bembeyaz gelinliğini giymiş bir geline benzeyen siyah keçime çokça ağla.”

¹⁴² Adı, Yûsuf Ebu'l-Kâsım b. Subayh olan şair halife el-Me'mûn'un veziri Ahmed'in babasıdır. Belağat sahibi bir yazar olan şairin, tedvin edilmiş risâleleri ve şiirleri bulunmaktadır. Bkz.: es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefyât*, c. XXIX, s. 121.

¹⁴³ es-Sûlî, Ebû Bekr Muhammed, *el-Evrâk Kısmu Ahbâri's-Şu'arâ*, Şirketu Emel, Kahire, 2004, c.I, s. 164.

“Parlak ve pürüzsüz iki boynuzu olan ve memeleri süt dolu kovaya benzeyen..”

“Sarkmış iki uzun kulağı, yumuşacık yanakları vegülümsediğinde ortaya çıkan bembeyaz dişleri olan (keçime ağla)..”

“Onun gibisini nereden bulayım? O kral ve emirlerin sahibi olduklarından bile daha üstündür.”

“O siyah keçinin içine konulduğu o çukur ne mübarektir. Bendeki kıymetinden ötürü onu kaplayabilecek bir çukur da yoktur. ”

“Nasıl sabredip teselli bulayım? Onsuz nasıl olayım? O simsiyah keçi sabrımı çekip alarak yok etti.”

“Nice sabahlar ve nice akşamlar o keçi verdiği sütle dolup taşan kaplarımızdan içirdi bizlere.”

“Allah’ın yok olması için yarattığı bir diyarın sakinleri nasıl orada kalıcı olmayı ümit eder.”

“Onlar ki sonrasında ya cezalandırılacakları veya ödüllendirilecekleri ebedi diyara döneceklerdir.”

Beyitlere bakıldığında gazele dair izler taşıdığı görülecektir. Zira şair, keçisinin boynuzlarını, memelerini, kulaklarını ve dişlerini bir genç kızı tasvir eder gibi nitelemektedir. Akabinde kendilerine verdiği süt üzerinden keçinin meziyetine geçiş yapmaktadır. Daha sonra felsefi bir bakış açısıyla ölüm ve hayat denklemini ele almaktadır. Dünyanın geçiciliğine işaret ettikten sonra insanın ya Cennet’e veya Cehennem’e gideceğini belirtmektedir. Bu noktada şairin dinden etkilendiği görülmektedir.

Beyitte yer alan (سوداء - إدماء ، روقين - ضرعين ، عزاء - سوداء ، دلاء - ملاء) kelimeleri arasında cinâs bulunmaktadır. Aynı zamanda (صباح - غبوق ، بقاء - فناء) kelimeleri arasında tıbâk görülmektedir. Ayrıca ilk beyitteki (سوداء - جلاء) kelimeleriyle tasrîf yapılmıştır.

Şair, “gelin gibi siyah keçimiz” anlamına gelen (لعننا السوداء كالعروس) ifadesiyle, keçiyi bir gelen benzetmektedir. Ancak benzetme yönünün cümleden düşürülmesi nedeniyle teşbih-i mücmele örnek olmuştur. “Dolu kova gibi iki meme” anlamına gelen (ضرعين كالداء الملاء) ifadesinde ise, keçinin memelerini dolu kovaya benzetmiştir. Teşbihin tüm öğeleri zikredildiğinden tam teşbihe örnek olmuştur.

“Ebediyet diyarı” anlamına gelen (دار خلود) ifadesi de Cennet veya Cehennem’den kinayedir.

Kimileri hayvan mersiyesini gereksiz bir düşünce zenginliği olarak görmesine rağmen bu tür Arap şairinin duygu dünyasında duyguların kapsayıcılığına delâlet etmektedir. Allah insanı yaratmış ve yönlendirilmesi sadece kendisi gibi insanlara has olmayan duygu ve hislerle donatmıştır. Aksine bu duyguların kapsamı, tüm canlı varlıkları kuşatacak şekilde genişlemiştir. Zira Allah, insanlarla diğer yaratıklar arasında merhamet ve sevgi bağı oluşturmuştur. Evcilleşerek insanlara alışan ve onlara karşı yakınlık ve samimiyet gösteren bu yaratıkların karakterleri, insanlarla aralarındaki bu ilişkiyi güçlendirmektedir.

1.4.3. Nefse Yazılan Mersiye

1.4.3.1. Nefis Mersiyesi

İnsanlar, hayat ve ölüm meselesine kaçınılmaz ve karşı konulamaz bir kader olarak bakmaya alışmışlardır. Nefis mersiyesi, kişinin ölümle yüzleşmesi, ona yaklaşması veya öleceğini tahmin etmesi gibi durumlarda söylenmektedir. Bu tür, en acı ve en derin etkiye sahip mersiye türlerinden biridir. Bu türde duygular samimidir. Eskiden beri Arap şairler, kendi nefislerine mersiye söylemişlerdir. İnsanların yaşadıkları savaşların ve yer değişikliklerinin çokluğu nedeniyle Câhiliye döneminde yayılmıştır. Kendi nefisine ilk mersiye söyleyen kişinin Caâhiliye şairlerinden olan el-Mumezzak el-‘Abdî¹⁴⁴ olduğu rivayet edilmektedir. Şair, kasidesinde şunları söylemektedir:

¹⁴⁴ Adı Şa’s b. Nehâr b. Esved olan şair, Abdulkays oğullarındandır. Eski câhilî şairlerdendir. el-Musekkab el-‘Abdî’nin yeğenidir. Bir şiirinde geçen “parçalandığım zaman” anlamına gelen (لها أمق) ifadesi nedeniyle “el-Mumezzak” olarak lakaplandırılmıştır. Bkz.: ed-Dabbî, el-Mufaddal b. Muhammed b. Ya’lâ b. Sâlim, *el-Mufaddaliyyât*, Dâru’l-Ma’ârif, Kahire, 1942, s. 299.

هَلْ لِفَتَى مِنْ بَنَاتِ الدَّهْرِ مِنْ رَاقِي
أَمْ هَلْ لَهُ مِنْ جِمَامِ الْمَوْتِ مِنْ وَاقِي
قَدْ رَجَّلُونِي وَمَا بِالشَّعْرِ مِنْ شَعَثٍ
وَأَلْبَسُونِي ثِيَابًا غَيْرَ أَحْلَاقٍ¹⁴⁵

“İnsanı feleğin musibetlerinden veya ölüm getiren belalardan koruyacak olan var mı?”

“Saçlarımda herhangi bir dağınıklık olmaksızın (temizleyip tarayarak) ve hiç yurttığı olmayan bir elbise giydirerek beni bir mezara indirdiler.”

Kendine mersiye yazan şairlerden birisi de ‘Abdu Yağûs b. Vakkâs el-Hârisî’dir.¹⁴⁶ Abdu Yağûs bu kasideyi Temîmoğulları tarafından esir alındıktan sonra fidye ödemesinin reddedilmesi ve onları hicvetmemesi için dilini bağlamaları üzerine söylemiştir. Şair, kendi nefsi için ağıt yakabilmek ve kendisini terk edip giden arkadaşlarını hicvetmek adına dilini çözmelerini talep etmiştir. Kendisini öldüreceklerinden emin olduktan sonra onlardan kendisine içki içirmelerini daha sonra da öldürmelerini istemiştir. Bu kasideyi kavminin efendisi ve süvarisiyken esarete düşüp zilleti hissettikten sonra ölümü beklerken söylemiştir.¹⁴⁷ Bu nedenle Ebû Osmân şunları ifade etmiştir: “Yeryüzünde Tarafe b. el-‘Abd ve Abdu Yağûs’tan daha enteresan kimse yoktur. Zira biz onların ölüm onları kuşatmışken söyledikleri şiirlerin kalitesini kıyasladığımızda bu şiirlerin güven ve huzur zamanı söyledikleri diğer şiirlerinden daha düşük kalitede olmadığını görürüz.”¹⁴⁸

Şair, her bir beyitinden kan damlayan kasidesinden alıntılanan aşağıdaki beyitlerinde şunları dile getirmektedir (Tavîl):

أَلَا لَا تُلُومَانِي كَفَى اللُّومَ مَا بِيَا
وَمَا لَكُمْ فِي اللُّومِ خَيْرٌ وَلَا لِيَا
أَمْ تَعَلَّمَا أَنَّ الْمَلَأَمَةَ نَفْعُهَا
قَلِيلٌ، وَمَا لَوْمِي أَحْيِي مِنْ شِمَالِيَا
فِيَا رَاكِبًا إِمَّا عَرَضَتْ فَابْلَعَنْ
نَدَامَايَ مِنْ بَجْرَانَ أَنْ لَا تَلَاقِيَا
جَزَى اللَّهُ قَوْمِي بِالْكَالِبِ مَلَأَمَةً
صَارِحَهُمْ وَالْآخِرِينَ الْمَوَالِيَا

¹⁴⁵ ed-Dabbî, *el-Mufaddaliyyât*, s. 299-300.

¹⁴⁶ ed-Dabbî, *el-Mufaddaliyyât*, s. 155.

¹⁴⁷ ed-Dabbî, *el-Mufaddaliyyât*, s. 155.

¹⁴⁸ el-Câhiz, Ebû Osmân, *el-Beyân ve 't-Tebyîn*, Dâr ve Mektebetu'l-Hilâl, Beyrut, 2002, s. 184.

تَرَى خَلْفَهَا الْحُوَّ الْجِيَادَ تَوَالِيَا
وَكَانَ الرَّمِيحُ يَخْتَطِفُنَ الْمِحَامِيَا
أَمْعَشَرَ تَيْمٍ أَطْلُقُوا عَنْ لِسَانِيَا
فَإِنَّ أَحَاكِمَ لَمْ يَكُنْ مِنْ بَوَائِيَا
وَإِنْ تُطْلُقُونِي تَحْرُتُونِي بِمَالِيَا
كَأَنَّ لَمْ تَرَى قَبْلِي أَسِيرًا بِمَانِيَا
أَنَا اللَّيْتُ مَعْدُوا عَلَيَّ وَعَادِيَا
مَطِيٍّ وَأَمْضِي حَيْثُ لَا حَيٍّ مَاضِيَا
لِحَيْلِي كُرِّي نَفْسِي عَنْ رِحَالِيَا¹⁴⁹

لَوْ شِئْتُ نَجَّتَنِي مِنَ الْحَيْلِ نَهْدَةً
وَلَكِنِّي أَحْمِي ذِمَارَ أَبِيكُمْ
أَقُولُ وَقَدْ شَدُّوا لِسَانِي بِنِسْعَةٍ
أَمْعَشَرَ تَيْمٍ قَدْ مَلَكَتُهُمْ فَأَسْجَحُوا
فَإِنْ تَقْتُلُونِي تَقْتُلُوا بِي سَيِّدَا
وَتَضْحَكُ مِنِّي شَيْخَةٌ عِبْشَمِيَّةٌ
وَقَدْ عَلِمْتَ عِرْسِي مُلَيْكَةً أَنَّنِي
وَقَدْ كُنْتُ نَحَارَ الْجَزُورِ وَمُعْمَلِ الْ
كَأَنِّي لَمْ أَرْكَبْ جَوَادًا وَلَمْ أَقْلُ

“Ey iki dost! Başıma gelenden dolayı yeter artık beni kınamayın. Kınamada ne size ne de bana bir hayır vardır.”

“Kınamanın yararının az olduğunu bilmez misiniz? Kardeşimi kınamak benim ahlakımdan değildir.”

“Ey yolcu! Karşılaşırsan Necran’da beraber içki içtiğim iki dostuma bir daha buluşamayacağımızı ilet.”

“Düşmanın eline esir düşene kadar beni yalnız bırakan kavmim ve yandaşlarının Allah müstehakını versin.”

“Dileseydim güçlü ve süratli atları geride bırakabilecek atımla kaçır kurtulurdum.”

“Ancak mızraklar savunanların canlarını söküp alırken ben atalarınızın şerefini korumayı tercih ettim.”

“Dilimi bir deri parçasıyla bağlamalarına rağmen “Ey Teym topluluğu! Çözün dilimin bağı.” diye seslendim.”

¹⁴⁹ ed-Dabbî, *el-Mufaddaliyyât*, s. 155-158.

“Ey Teym topluluğu! Merhamet edin de beni serbest bırakın. Zira kardeşinizin ölümü benim elimden olmadı.”

“Eğer beni öldürürseniz bir şeyle suçlamadan bir efendi gibi öldürün, serbest bırakırsanız da fidye olarak alın tüm mallarımı.”

“Abdişems kadınlarından bir kocakarı daha önce Yemenli bir esir görmemiş gibi esir düştüğüm için benimle alay ederek gülmektedir.”

“Eşim Muleyke saldıran veya savunan olduğumda benim bir aslan gibi olduğumu iyi bilir.”

“Cömertliğimden çokça deve boğazlar ikramda bulunurdum. Şan ve şeref peşinde koşarak kimsenin ulaşmadığı yerlere kadar ulaştım.”

“Düştüğüm duruma bakarsak sanki daha önce ata hiç binmedim, savaşlarda adamlarımı savunmak için atıma saldırı emri veren süvari adeta ben değildim.”

Beyitler incelendiğinde, öldürülmeden önce şairin ölüm anlarındaki samimi duygularına hayat verdiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle beyitlerin vicdanî bir samimiyet taşıdığı ifade edilebilir. Zira beyitlerdeki her bir cümle şairin içine düştüğü psikolojik acıyı yansıtmaktadır. Şairin duyguları, esir olarak ölmenin yarattığı hüznün, kendi kabilesine yönelttiği kınama, kendisini esir alanlara sitem ve kendiyi övünme gibi duygular arasında gidip gelmektedir.

Şair, beyitlerinin nazmında duygularını yansıtmaya amacına uygun olarak tavîl bahrini seçmiştir. Kafiye olarak seçilen “ye” harfi ve sonrasındaki vasıl elifi ise, şairin duygularını daha güçlü bir şekilde ortaya koymuş ve hüznün gönlünün derinliklerine kadar uzandığını açıkça yansıtmıştır.

Beyitlerdeki ifadelerin çoğunda kullanılan üslubun haberî üslup olduğu görülmektedir. Zira şair, uyarı ve dikkat çekmek için (ألا), nehiy için (ولا تلوماني), nefy için (وما لكما في اللوم خير), takrir amaçlı istifham için (ألم تعلم), tekrar nefy için (وما لومي أخي) (جزى الله قومي بالكلاب ملامة) ve sempati kazanmak için ise (أمعشر تيم) diye seslenerek nida üslubunu kullanmıştır.

Beyitler belâğî yönden ele alınacak olursa, ilk beyitte yer alan (بيا وليا) arasında tasrî', (صريحهم ومواليا), arasında tıbâk olduğu görülecektir.

Ayrıca “mızraklar savunanların canlarını söker alır” anlamına gelen (الرماح يختطفن) (المحاميا) ibaresinde şair, mızrakları canlı varlıklara benzettikten sonra müşebbehbihi düşürerek istiâre yapmıştır. “Ben aslanım” anlamına gelen (أنا الليث) ifadesinde ise kendini aslana benzetmiştir. Ancak teşbih edatı ve benzetme yönünü düşürdüğü için teşbîh-i belîğ olmuştur.

Şairin beyitlerinde yer alan (ترى خلفها الحوَّ الجيادَ ثواليا) ifadesi savaş meydanında tüm asil atları geçen atının hızından, (نحار الجزور), ifadesi cömertlikten, (معمل المطي), ifadesi fedakarlıktan ve (وأَمْضِي حيث لا حي ماضيا) ifadesi de cesaret ve atılganlıktan kinâyedir.

Kendi nefsine yazılan mersiyelerin en meşhurlarından birisi de Mâlik b. er-Riyeb'in¹⁵⁰ ağıtıdır. Atılgan bir genç olan Mâlik, geceleri kılıcını kuşanmış bir şekilde uyurdu. Ancak bazı arkadaşlarıyla birlikte yol keserek eşkiyalık yapıyordu. Günün birinde Horasan diyarında baş gösteren bir fitneyi ortadan kaldırmaya giden Osmân b. Affân'ın torunu Sa'îd b. Osmân b. Affân ile karşılaştı. Onu içinde bulunduğu durumu değiştirmeye ve eşkiyalığı bırakarak Allah yolunda cihad etmeye ikna etti. Onunla beraber giderek savaşta gücünü ve maharetini ortaya koydu. Ailesinin diyarı olan Necd'teki el-Gadâ vadisine dönerlerken amansız bir hastalığa yakalandı. Kimileri bir yılının sokması neticesinde zehirin damarlarına yayıldığını rivayet etmektedirler. Öleceğini hissettiğinde kendi nefsine mersiye söyleyerek şunları dile getirmiştir:

بجنب الغضى أَرْجِي القِلاصَ النَّواجِيَا	ألا ليت شعري هل أبيتنَّ ليلَةً
وليت الغضى ما شئى الرِّكابَ لِيالِيَا	فليت الغضى لم يقطع الرِّكبُ عرضَهُ
مزارًا ولكنَّ الغضى ليس دانيَا	لقد كان في أهل الغضى لو دنا الغضى
وأصبحتُ في جيش ابن عفان غازيَا	ألم ترني بعثتُ الضَّلالةَ بالهدى

¹⁵⁰ Asıl adı, Mâlik b. er-Riyeb b. Havt b. Kurt b. Amr b. Temîm olan şairin yetiştiği yer Basra'da Benî Temîm'in yaşadığı çöldür. Emevîlerin ilk dönemlerinde yaşamış İslâm şairlerindendir. Yol kesen tehlikeli bir haydut ve hırsızdı. el-İsfahânî, Ebu'l-Ferec, el-Eğânî, Dâr Sâdır, Beyrut, 2002, c. XXIII, s.201.

سفائك هذا تاركى لا أبا ليا
لقد كنت عن بابى خراسان نائيا
إليها، وإن منيتموني الأمانيا
سوى السيف والرمح الرديني باكيا
إلى الماء لم يترك له الموت ساقيا
وخل بها جسمي وحانت وفاتيا
يقر بعيني أن سهيل بدا ليا
لي الصدر والأكفان عند فنائيا
من الأرض ذات العرض أن توسعاليا
بني مازن والريب أن لا تلاقيا
ستفلق أكباداً وتبكي بواكيا
بكين وفدين الطبيب المداويا
وباكية أخرى تهيج البواكيا¹⁵¹

تقول ابنتي، لما رأث طول رحلتي
لعمري، لئن غالت خراسان هامتي
فإن أنج من بابي خراسان لا أعد
تذكرت من يكي علي فلم أجد
وأشقر محبوبك يجر لجامه
ولما تراءت عند مرو مني تي
أقول لأصحابي: ارفعوني فإنه
وقوما، إذا ما استل روعي، فهيتا
ولا تحسداني، بارك الله فيكما
فيا صاحبي، إما عرضت فبلغن
وعطل قلوصي في الركاب فإنها
وبالرمل منا نسوة لو شهدنني
فمنهن أمي وابنتاي وخالتي

“Ah keşke mümkün olsa da acaba yeniden bir gece seksük ağacının yanında yatarak tehlikelerden kurtaran develeri çağırabilecek miyim?”

“Ah keşke bindiğimiz develer o seksük ağaçlarını aşip geçmeseydi ve keşke o ağaçlar geceleri biz yolcuyken bizimle gelebilseydi.”

“Seksük ağaçlarının ahalisi bize yakındı ve samimiydi, ah keşke onlar bize yakın olsalardı da bizi ziyaret etselerdi ancak seksük ağacı yakın değil ki.”

“Benim dalaleti terk ederek hidayeti satın aldığımı ve İbn Affân’ın ordusunda savaşçı olduğumu görmedin mi?”

“Kızım yolculuğumun uzun olduğunu gördüğünde “Bu yolculuk yüzünden mi beni terkederek babasız bırakacaksın?” dedi.”

¹⁵¹ el-Yezîdî, Ebû Abdullâh b. Mubârek, *el-Emâlî*, Matba‘atu Cem‘iyyeti Dâri’l-Ma‘ârif, Hindistan, 1938, s. 40-44.

“Andolsun ki Horasan beni içindeki en değerli şey yaparak şanımlı yüceltse dahi ondan ve kapısından uzaklaştırdım.”

“Horasan’ın kapılarından sağ kurtulabilseydim dileklerimi gerçekleştirseniz bile asla bir daha oraya geri dönmezdim.”

“Ardımdan kimlerin ağlayacağını hatırlamaya çalıştım, ne var ki kılıcım ve mızrağımdan başka ağlayanımı bulamadım.”

“Bir de dizginlerini sürükleyerek suya doğru ilerleyen ancak ölümün ona su içirecek kimseyi bırakmadığı güçlü sahipsiz atım.”

“Merv şehrinde ölümüm görüldüğünde, vücudumun zayıfladığını ve ölüm anımın geldiğini hissettiğimde..”

“Arkadaşlarıma “Beni kaldırın, zira Suheyl yıldızını görmek beni mutlu eder” derim.”

“Ey iki dostum! Ruhumu teslim ettiğimde kalkın, öldüğümde bani sedir ağacıyla yıkayın ve kefeni hazırlayın.”

“Allah sizden razı olsun ne olur beni kıskanmayın, mezarımı geniş yapın, zira Allah’ın toprağı geniştir.”

“Ey iki dostum! Eğer karşılaşırsanız Benî Mâzin ve er-Riyeb’e artık buluşmanın mümkün olmadığını iletin.”

“Develerimi yolculuktan dinlenmeye çekin artık, devemin hüznü görenlerin ciğerlerini parçalayacak ve şiddetle göz yaşları döktürecek.”

“Toprağa oturmuş kadınlar beni gördüklerinde ağlayacaklar ve dermanım olsun diye tabibi çağıracaklar.”

“O kadınlar arasında annem, iki kızım, teyzem ve ağlayan kadınları daha fazla ağlatan ağıtçı bir başka kadın (eşim) var.”

Kaside duygusal açıdan incelendiğinde samimiyet, hasret ve acının zirvede olduğu görülmektedir. Çünkü şair kendi nefsine mersiye yazdığına bu şiir kalbinin derinliklerindeki eşsiz duygu ve hislerden süzülerek gelmektedir. İlk başlarda şair özlemi nedeniyle kendisini seksük ağacı civarına taşıyacak imkansız bir dilek dilemektedir. Zira çaresizliğe kapılan şair, bu çaresizlikten kurtulmaya çalıştıktan sonra teselli bulabilmek için Süheyl yıldızını görmeyi temenni etmektedir. Ancak bu yıldız sadece bulunduğu konumda görülebilir. Bu dilekten sonra ölümünün yaklaşma anının tasvirine geçiş yapmaktadır. Son iki beyitte, taziye ve teselli sahnelerini nitelemektedir. Zira bu iki beytin, ağıt ve inlemeyle dolu olduğu görülmektedir.

Seslerin uzun bir şekilde çıkması ve birbirini takip etmesinin ortaya çıkaracağı hüznün ve gam dolu melodiyi yansıtabilmek ve feryâd-ü figan anlamını hissettirebilmek için şair kasidesinde tavîl bahri ve “ye” revî harfini kullanmaktadır.

Ayrıca hem haber hem de inşâ üslubuna başvurmuştur. Zira temenni bildiren (ليت وهل) kelimelerini istifham, ikinci beyitteki (ليت) kelimesini yine temenni, (أقول) (يا صاحبي) nidasını da yakınma ve hüznü yansıtmak amacıyla kullanmaktadır.

Beyitlerde (الأرض - العرض) kelimeleri arasında cinâs, (الضلالة - الهدى) kelimeleri arasında da tıbâk bulunmaktadır.

Şair, yaşadığı diyarda çokça yaygın olan bu ağaca olan sevgisinin büyüklüğü nedeniyle aynı beyitler içerisinde (الغضا) kelimesini birkaç defa tekrar etmektedir. Bu tekrarın derin bir etkisi bulunmaktadır.

Beyitlerin belâğî yönüne bakıldığında “keşke develer o seksük ağaçlarını aşıp geçmeseydi” anlamına gelen (ليت الغضى لم يقطع الركب) ifadesinde istiâre olduğu görülecektir. Zira şair, seksük ağacının hizasını kesilen bir şeye benzeterek müşebbeh bihi cümleden düşürmüştür. Keza “keşke seksük ağacı yürüyebilseydi” anlamına gelen (ليت الغضى ماشيا) ifadesinde ağacı yürüten bir insana benzeterek müşebbeh bihi cümleden düşürmek suretiyle istiâre yapmıştır. “Dalalet karşılığında hidayeti satın aldım” anlamındaki (بعث الضلالة بالدى) ifadesinde dalâleti satılan bir şeye benzeterek müşebbeh bihi düşürmüştür. Aynı şekilde “kılıcım ve mızrağımdan başka ağlayanımı

bulamadım” anlamına gelen (لم أجد سوى السيف والرمح الرديني باكيا) ifadesinde kılıç ve mızrağı ağlayan insana benzetmiş ve müşebbeh bihi düşürmüştür. Böylece her iki örnekte de istiâre gerçekleştirmiştir.

“Gözümü aydınlatır” anlamına gelen (يقر بعيني) ifadesi mutluluktan, “ruhum teslim olduğunda” anlamına gelen (استل روعي) ifadesi de ölümden kinâyedir.

“Ciğerleri parçalayacak” anlamına gelen (ستفلق أكبادا) ifadesi ise şiddetli hüzne delâlet eden mecâzdır.

2. BİREY VE TOPLUM HAYATINDA MERSİYE

Şiir, kişinin tasavvurunu, kalbinden geçen duyguları, aklından geçen düşünceleri ve hayatın fikrî, siyasî, sosyal gibi tüm alanlarını ilgilendiren olaylarda toplumun bakışını yansıtır. Mersiye şiiri, sadece etkili melodik sözlerin bir araya gelmesinden, keza şairin rolü de sadece feryat edip ağıt yakmaktan ibaret değildir. Aksine şairin rolü sınır ve engel tanımaksızın toplumun derinlerine kadar uzanır. Öyle ki Akkâd, mersiye şiirini matem bitmesiyle son bulan bir şiir olarak gören kişinin edebiyatı anlamaktan uzak olduğu görüşünü öne sürmektedir. Zira bizler şairin divanında kendilerine ağıtlar yakılan ölüleri isimlerini unutabiliriz. Ancak incelenmeyi hak eden sözleri incelemek suretiyle edebî ve sosyal bir kazanım elde etmekteyiz.¹⁵²

2.1. Mersiye Şiirinin Yazılma Amaçları

Mersiye şiirinin yazılmasının ardında pek çok rol ve amaç bulunmakla birlikte bunların başlıcaları şu şekildedir:

2.1.1. Duygusal Rahatlama Aracı Olarak Mersiye

Duygusal rahatlama, kişilerde güçlü ve bastırılmış duyguların serbest bırakılarak özgürleştirilmesi işlemidir. Bu duyguların, kişinin psikolojik ve bedensel sağlığına tehlike oluşturabilecek büyük bir şok yaşama neticesinde oluşması mümkündür. Şiir,

¹⁵² el-‘Akkâd, ‘Abbâs Mahmûd, *Eştâtü Mucteme‘ât fi’l-Lugati ve’l-Edeb*, Muessesetu Hindâvî li’t-Ta‘lîm ve’s-Sekâfe, Kahire, 2012, s. 42.

sahibinin nefsinin rahatlatır. Ona göre şair, duygusal olarak insanların en hassası, bilgelik açısından ise en derin hikmete sahip olandır.¹⁵³ el-Mâzinî ise,¹⁵⁴ duygu ve hislerin dile getirildiği yazma eyleminin hüznün, öfke ve psikolojik baskı gibi durumlarda faydalı olabileceği görüşünü savunmaktadır. İnsanın yaşadığı acı bir olayı yazmasının, psikolojik sağlığının iyileşmesine katkı sağlaması mümkündür. Aynı zamanda yazarak ifade etme, ilacın sağladığı yararın aynısını sağlayabilecek terapi veya tedavi yöntemlerinden biri olarak kullanılabilir.

Mersiye şiiri yazma da duygusal boşalma ve yazılı ifade çeşitlerinden bir olarak görülmektedir. Zira şair mersiye yazdığında, yaşadığı kayıp veya ölüm ya da göçüp gitme gibi olaylarla alakalı içinden geçen duygu ve hisleri dile getirmektedir. Böylece psikolojik tedavinin bir parçası olarak içindeki o keskin duyguların şiddetini hafifleterek kendine yardımcı olmaktadır.

İnsan şiir aracılığıyla ölüme veya birinin kaybına dair duygularını ifade ederken içindeki olumsuz duyguları boşaltmaktadır. Olumsuz duygulara dair yazma eylemi ise, beden ve ruhun acı veren olayın tekrardan yaşamasına yol açmaktadır. Ancak yazma işleminin tekrarıyla bu etki ve baskı azalmakta ve aynı etkiyi taşımamaktadır.

Şairin mersiye söylerken seçtiği vezin ve kafiye duyguları boşaltma ve duygusal rahatlamada rol oynamaktadır. Uzatma harflerini seçmesi uzun bir şekilde nefes verilmesine yardımcı olurken bazı harflerin tekrar edilmesi şairin gönlündeki inleme, acı ve hüznün dışarıya vurulmasına katkı sağlamaktadır. Ahmet Şevkî'nin babasının ardından kaleme aldığı mersiyede bunun örneği şu şekilde görülmektedir:

أنا من مات، ومن مات أنا لقي الموتَ كلانا مرتين
نحن كنا مهجأةً في بدنٍ ثم صرنا مهجأةً في بدنين¹⁵⁵

“Ölen benim, benim ölen. Her ikimiz ölümü iki kere tattık.”

¹⁵³ Hamad, Abdullâh Hıdır, *el-Edebu'l-'Arabiyyi'l-Hadis ve Mezâhibuhû*, Dâru'l-Fecr, Kahire, 2017, s. 39.

¹⁵⁴ 1889-1949 yılları arasında yaşamış İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî, Mısırlı bir şair, eleştirmen, gazeteci ve romancıdır. Çağdaş şairlerden sayılmaktadır. Bkz.: el-Ceburî, Kâmil Selmân, *Mu'cemu'l-Udebâ mine'l-'Asri'l-Câhilî Hattâ Seneti 2002*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2003, c. I, s. 79.

¹⁵⁵ Şevkî, Ahmed, *eş-Şevkiyyât*, Dâru'l-'Avde, Beyrut, 1988, s. 154.

“Biz tek bedende bir ruh gibiydik, daha sonra iki bedende bir tek ruha dönüştük.”

İlk beyitte 6 ve ikinci beyitte 7 tekrar eden “nûn” harfi aracılığıyla şair, taşıdığı hüznü ve inlemeyi dile getirmektedir. Böylece hüznü ve iniltisini beyitlere dökmektedir. Netice olarak beyitler, şairin dile getirmeye çalıştığı kayıp duygusuyla uyumlu olan acı ve yorgunluğu çağrıştırmaktadır.

2.1.2. Mersiye ve Şoku Kabullenme Aşamaları

Araştırmalara ve Kübler-Ross modeline göre, insan değer verdiği birinin vefat etmesi gibi bir şok yaşadığında veya bir facia, musibet veya kayıptan kaynaklanan hüznü etkileşiminde 5 aşamadan geçmektedir.¹⁵⁶

Birincisi: İnkâr: Birinin ölümünü duyduğumuzda verilen ilk tepki inkar etmek ve kabullenmemektir. Bu aşamada kişi başa gelene inanmayı reddetmekte ve bir kayıp ve boşluk hali yaşamaktadır. Böyle bir şeyin meydana gelmesi ve olması hatta olabilme ihtimalinin olamayacağını düşünmektedir. Ona göre dünya anlamsız ve tamamen değersiz olur.

İbnu'l-Cinân'ın hocası Sehl b. Mâlik'e yazdığı mersiyede bu inkar açıkça görülmektedir:

ألا أيها الناعي لك الشكل لا تفه
لعلك في نعي العلامتكذب
بها إنما أم الدواهي الدواهك
فكم ماحل من قبل فيه و ماحك¹⁵⁷

“Ey ölüm haberi veren! Anasız kalasın, bu haberi ağzına dahi alma. Zira bu musibet, yıkıcı musibetlerin anasıdır.”

“Yücelerin ölüm haberini verirken yalan söylüyorsundur, daha önce bununla mücadele eden ne çok mücadeleciler vardı.”

Öyle ki şair, ölüm haberini getiren kişiden ölüm haberini ağzına almamasını istemekte ve bunun yalan olduğunu ümit etmektedir. Şair, burada inkar aşamasında

¹⁵⁶ el-Hânûtî, Sa'dî Mûsâ, *el-İdtirâbâtu'l-'Asâbiyye*, el-'Ubeykân li'n-Neşr, Riyad, 2016, s. 94-95.

¹⁵⁷ İbnu'l-Hatîb, Muhammed b. Abdullâh et-Tilmisânî, *el-İhâta fî Ahbâri Gırnâta*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, (thk.: Yûsuf Alî et-Tavîl), Beyrut, 2003, c. IV, s. 282-291.

olup, kendisi için büyük bir şok teşkil etmesi nedeniyle hocasının ölüm haberine inanmayı reddetmektedir.

İkincisi: Öfke: İnkâr belirtileri ortadan kalkarak realite kendini kabullendirmeye başlamaktadır. Ancak biz buna henüz hazır değilizdir. Nesnelere, yabancılara, arkadaşlara veya aileye karşı duygularımız değişmeye başlamaktadır. Hatta bu değişiklik ölümüyle bize acı verdiği için vefat ederek göçüp giden şahsa karşı da olabilir. Daha sonra öfkelendiğimiz için suçluluk hissederiz. Bu da öfke duygusunun kendisini artırmaktadır.

el-Muhelhil'in kardeşi Kuleyb'e söylediği mersiyesinde öfke aşaması şu şekilde görülmektedir:

كَأَنِّي إِذْ نَعَى النَّاعِي كُلياً تَطَايَرَ بَيْنَ جَنِّي الشَّرَارِ¹⁵⁸

“Ölüm haberini getiren Kuleyb'in ölümünü ilan ettiğinde sanki benim etrafımda kıvılcımlar uçuşmaktadır.”

Kardeşi Kuleyb'in ölüm haberini işittiğinde el-Muhelhil, inkâr aşamasını öfke dolu duygularla geçmektedir.

Üçüncüsü: Pazarlık: Kişi, bu aşamada acziyet duygusunu olayı kontrol etme yönüne doğru itmeye başlar. Zira bir şeyler yapabilmsi durumunda ölüme engel olabileceğine inanır. “Kaybının geri gelmesi için herşeyi yapacağını” düşünür. Genellikle bu müzakere ve pazarlık, tanrı gibi yüce bir güçle gerçekleşir.

el-Şerif er-Radî'nin annesinin ardından söylediği mersiye de bunu şu şekilde söylemektedir:

مَا كُنْتُ إِذْ حَرَفْتُ فِي فِدَاكَ رَغِيبةً لَوْ كَانَتْ يَرْجِعُ مِيتَ بِفِدَائِ¹⁵⁹

“Sana karşı bedel ödemek için hiçbir dileği sakınmazdım, eğer ölü bir fidye veya bedelle geri dönebilseydi.”

¹⁵⁸ Şeyho, Luis, *Şu 'arâu 'n-Nasrâniyye*, Matba'atu'l-Âbâi'l-Murselîn el-Yesû'ıyyîn, Beyrut, 1890, s. 163-164.

¹⁵⁹ er-Radî, eş-Şerîf, *Şerh Dîvânî 'ş-Şerîf er-Radî*, Dâru'l-Cîl, (thk.: Yûsuf Şukrî Ferhât), Beyrut, 1995, s. 27-32.

Pazarlık duygusu şairin aklına gelmiştir. O, annesinin geri dönmesi için herşeyi feda etmeye ve yapmaya hazırdır. Ancak bunun faydasız ve imkansız olduğunu idrak etmektedir.

Dördüncüsü: Depresyon: İnsan, ölümün kaçınılmazlığını anlama aşamasına varır ve zamanını yalnız bir şekilde çokça ağlayarak geçirir. Kendini, sevdiği şeylerden ve kişilerden uzaklaştırarak irtibatını koparmaya başlar.

Ağlama ve kederin en şiddetli türlerinden birini İbnu'r-Rûmî'nin oğluna yazdığı mersiye de görmekteyiz. Öyle ki şair, gözlerinden onun ardından bolca ağlamasını istemektedir:

بكاؤكُمَا يَشْفِي وَإِنْ كَانَ لَا يُجْدِي فحُودًا فَقَدْ أَوْدَى نَظِيرُكُمَا عِنْدِي¹⁶⁰

“İkinizin ağlaması şifa verir fayda etmese de, bolca göz yaşı dökün zira benim yanımda sizin kadar değerli olan biri vefat etti.”

Beşincisi: Kabullenme: Bu aşama, kayba karşı verilen mücadele ve realitenin kabulünün son aşamasıdır. Kişi nezdinde acı duyguları yok olabilir. Ancak kimileri bu aşamaya ulaşamaz ve inkar veya öfke aşamalarını aşamayarak o seviyede kalırlar.

Ahmed Şevkî'nin babasına yazdığı mersiye de kabullenme açıkça görülmektedir. Şair, sonuç olarak herkesin öleceğini idrak ederek ölüm düşüncesini kabullemiş ve şu şekilde ifade etmiştir:

غَايَةُ الْمَرَّةِ وَإِنْ طَالَ الْمَدَى آخِذٌ يَأْخُذُهُ بِالْأَصْغَرَيْنِ¹⁶¹

“Eceli uzasa da kişinin varacağı yer, kalbi ve dili nedeniyle ruhunu teslim etmesidir.”

Bu nedenle bazı şairlerin tüm aşamaları geçtiği görülürken bazılarının ise ilk aşamada kaldığı görülmektedir. Şoku kabullenme kişide bir çok değişkene bağlıdır.

¹⁶⁰ İbnu'r-Rûmî Ebu'l-Hasan 'Alî b. el-'Abbâs b. Cureyc, *Dîvânu İbni'r-Rûmî*, Şirketu Dâri'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, (thk.: Ömer Fâruk et-Tabbâ'), Beyrut, 2000, s. 42.

¹⁶¹ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, s. 154.

2.1.3. Duyguları Dile Getirme Amaçlı Mersiye Şiiri

İnsan duygusal bir varlıktır. Duyguları dile getirme de insanın sevgi, nefret, razı olma veya zıttı gibi içinde hissettiği duyguları dışa yansıtmasıdır. İnsanın duygularını ifade etmede kullandığı araçlar çeşitlilik göstermektedir. Kimileri duygularını resim, şarkı veya yazma gibi sanatlar aracılığıyla ifade ederken, duygusal açıdan bakıldığında ölümün insanın karşılaştığı en zor durum olmasından hareketle kimileri de bu duruma karşı duygularını mersiye şiiri aracılığıyla dile getirmeyi tercih etmiştir.

Mersiye, özellikle hüznün, sitem, suç, özlem gibi olumsuz duygular ve az da olsa sevgi gibi olumlu duygular olmak üzere bir çok insanî duyguyla bağlantılıdır.

1980 yılında Robert Plutchik,¹⁶² duyguları 8 ana türe ayırmıştır. Bunlar birbirlerine karıştırıldığında bizlere ikincil duyguları verebilirler veya onun sonucu olarak ortaya çıkarlar. Örneğin, hüznü hissetme (birincil duygu) suçluluk hissine (ikincil duygu) yol açabilir. İkincil duygular da birbirine girerek daha karmaşık duygular ortaya çıkarırlar. Plutchik'e göre birincil duygular şunlardır:¹⁶³

Hüznün zıttı olarak sevinç, tiksinden zıttı olarak güven, öfkenin zıttı olarak korku, dehşetin zıttı olarak beklenti şeklindedir.

İkincil duygular ise örneğin, korku + hüznün ümitsizliğe yol açar şeklindedir.

Şairlerin beyitlerinde dile getirmeye çalıştıkları başlıca duygulardan bazıları şunlardır:

2.1.3.1. Hüzün ve Keder

Hüzün sevincin zıttıdır. Bu durum, uzayıp kısalabilen bir müddet boyunca kişinin başına gelen psikolojik bir durumdur.¹⁶⁴ Uzadığında keder olarak adlandırılır. Bu durumun şiddeti ve tesiri kişiden kişiye farklılık gösterir. Edebiyatta hüznün, eşsiz eserler ortaya koyan insanın varlığı kadar eskidir. Okuyucu parçanın sadece zâhirî yönüne

¹⁶² 21 Ekim 1917-29 Nisan 2006 yılları arasında yaşamıştır. Albert Einstein Fakültesi'nde fahri hoca olmasının yanında Güney lorida Üniversitesi'nde yardımcı doçenti. Bkz.:

¹⁶³ Melissa Donaldson, 27 Nisan 2017, 6 Seconds.

¹⁶⁴ Seyfuddîn, Ahmed, *Zâhiratu'l-Huzn fi'ş-Şi'ri'l-'Arabî*, Mecelletu Câmi'ati'l-Ba's, Şam, 2015, s. 99.

odaklanmamalı, aksine mersiyelerin ardındaki gizli dürtüleri anlamaya çalışmalıdır.¹⁶⁵ Mersiye kasidelerinde yoğun bir hüznün duygusu bulunmaktadır. Örneğin, hüznün en güçlü türleri görüldüğü el-Hansâ'nın kardeşi Sahr'a yazdığı mersiyesi şöyledir:

قَدَىٰ بِعَيْنِكَ أَمٍ بِالْعَيْنِ غَوَارُ أَمٍ ذَرَفَتْ إِذْ خَلَّتْ مِنْ أَهْلِهَا الدَّارُ
كَأَنَّ عَيْنِي لِذِكْرَاهُ إِذَا خَطَرَتْ فَيْضٌ يَسِيلُ عَلَى الْخَدَّيْنِ مِدْرَارُ¹⁶⁶

“Gözünde çapak mı var yoksa bir acı mı? Yoksa ev bomboş kaldığı için bolca gözyaşı mı döktü?.”

“O akla geldiğinde sanki gözüm yanakların üzerine sel gibi çokça gözyaşı akıtmaktadır.”

Şair iki beyitte (göz, sel, gözyaşı dökmek, akmak) kelimelerini kullanmıştır. “Göz” kelimesini 3 defa tekrar etmiştir. Bu kelimelerin tümü hüznün, keder ve ağlamaya delalet etmektedir. Mersiye duygusal ve vicdanî bir durumun dile getirilmesi olması nedeniyle fizyolojik değişikliklerin bu durumla ilişkisi bulunmaktadır. Duyusal bir tepki durumu olan mersiyenin fizyolojik bir durum olan ağlamayla ilişkisi zorunlu ve kaçınılmaz bir ilişkidir. Mersiye şiirinin üzerine kurgulandığı hüznün, onu ortaya koyacak sembole ve ona delalet edecek işarete ihtiyaç duyar. Önceki iki beyitte şair, ağlama olan bu sembolü gösterebilmek için gözü kullanmaktadır. Ağlama, hüznü ifade edebilecek ve acıyı dindirecek en güzel araçtır.

2.1.3.2. Kınama ve Sitem

Sitem, bir davranış neticesinde ortaya çıkan psikolojik bir durumdur. Bu ya sevgi veya vefasızlık ve hoyratlığa bağlıdır. Bu durumda kınamaya yakın olur. Sitem, kişinin kendi nefesine olabileceği gibi kişiler arasında da olabilir. Abd b. Yağûs'un kendi nefesine yazdığı mersiyesinde kendisini terketmek suretiyle düşmanların ellerine esir olarak düşmesine yol açan kavmini kınadığı görülmektedir:

جَزَى اللَّهُ قَوْمِي بِالْكَلَابِ مَلَأَمَةً صَرِيحُهُمْ وَالْآخَرِينَ الْمَوَالِيَا¹⁶⁷

¹⁶⁵ es-Sakar, Hâtim, *el-Asâbi' fi Mevkidi's-Şi'r*, Dâru's-Şuûni's-Sekâfiyyeti'l-Âmme, Bağdat, 1986, s. 32.

¹⁶⁶ es-Sulemiyye, Tumâdir Bint 'Amr eş-Şerîd, *Şerhu Divâni'l-Hansâ*, (thk.: Hamdû Tammâs), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2004, s. 45-48.

“Düşmanın eline esir düşene kadar beni yalnız bırakan kavmim ve yandaşlarının Allah müstehakını versin.”

Başkalarını kınama, insanların olanları yorumlamaya dair doğal ihtiyacı sonucu olabilir. Davranışlarının sonuçlarına katlanmadan kurtarması nedeniyle kişinin başkalarını kınaması kendini kınamasından daha kolaydır. Ebû Zueyb el-Huzelî'nin, sitemlerini oğullarını kaybetmesi nedeniyle acı çeken nefisine yönelttiği görülmektedir. Ayrıca feleğin yaptıklarından vazgeçmesinin mümkün olmadığını ifade ederek şöyle demektedir:

أَمِنَ الْمُنُونِ وَرَيْبِهَا تَتَوَجَّعُ وَالْدَهْرُ لَيْسَ بِمُعْتَبٍ مِنْ يَجْرَعُ¹⁶⁸

“Ölümden ve onun musibetlerinden mi acı çekiyorsun? Felek mahzunun hüznü nedeniyle geri adım atmayacaktır.”

2.1.3.3. Sevgi ve Özlem

Sevgi, değerli, çekici veya faydalı kişi veya şeylere meyiletmektir.¹⁶⁹ Sevgi, sadece iki aşık arasında olmayıp bundan daha derinlere uzanarak anne, baba, evlat, vatan, hayvan, nefis sevgisi vb. şeklinde olabilir. Mersiye şiirinde de ağıt yakan kişi, sevmediği bir kişinin ardından acı çekmez ve ağıt yakmaz. Kişi, meyiletmediği birine veya birşeye karşı nasıl hüznülenebilir ki? Bu nedenle sevgi, bir çok mersiye kasidesinde açıkça görülmektedir. Örneğin, Cerîr'in eşine karşı sevgisi olmakla birlikte ancak haya duyması onun ardından ağlamasına engel olmuştur. Şair şöyle demektedir:

لَوْلَا الْحَيَاءُ لَهَاجَنِي إِسْتِعْبَارُ وَلَزُرْتُ قَبْرَكَ وَالْحَيِّبُ يُزَارُ

“Utanmasaydım eğer gözyaşlarım akar coşardı, ben de kabrini ziyaret ederdim. Zira sevgili ziyaret edilir.”

İbnu'l-‘Allâf da kedisine ağıt yakarken ona itibar göstererek çocuğu yerinde görmekte ve çocuğunu sever gibi sevdiğini şöyle dillendirmektedir:

¹⁶⁷ ed-Dabbî, *el-Mufaddaliyyât*, s. 155-158.

¹⁶⁸ el-Huzelî, Ebû Zueyb, *Şerhu Dîvânî Ebî Zueyb el-Huzelî*, en-Nâşiru'l-İslâmî, (thk.: Sûhâm el-Mısrî), Beyrut, 1998.

¹⁶⁹ Mecma'u'l-Lugati'l-‘Arabîyye, *el-Mu‘cemu'l-Vasît*, Mektebetu'ş-Şurûk ed-Devliyye, Kahire, 2004, s. 151.

يا هـرّ فارقتنا ولم تعدّ وكنّت عندي بمنزل الولد¹⁷⁰

“Ey kedi! Bizlerden ayrılıp gittin, geri dönmedin. Bizim için bir evlattan farksızdın.”

Daha önce gördüğümüz gibi, mersiye şiirleri sadece kişilere yönelik sevgiyi dile getirme amaçlı olmayıp aksine hayvanlara da yönelebilir. Dahası canlı varlıkları aşarak şairler, kendilerine göre manevî değeri bulunan nesnelere veya mensubu oldukları ve sevdikleri diyarlara olan sevgilerini dile getirmek için kullanabilirler.

2.1.3.4. Acziyet ve Ümitsizlik

Ümitsizlik, umudu yitirmeyi, teslim olmayı, ümidin kesilmesini ve hayal kırıklığını ifade eder. Acziyet ise, bir şeyi yapma azminin bulunmasıyla birlikte onu yapma gücünün bulunmamasını ifade eder. Ümitsizlik ve acziyet bir araya geldiğinde insanın hayatı bir noktada duraklar hatta depresyona kadar da ulaşabilir. Acziyet duygusu el-Mutenebbî'nin ninesine yazdığı mersiyesinde açıkça görülmektedir. Şair, hummayı engelleme karşısında acziyete düşmektedir. Daha sonra adeta dünyası tıkanmış ve kararmıştır. Böylece ümitsizlikle dolmuş ve şunları dile getirmiştir:

هَيْبَنِي أَخَذْتُ الثَّأْرَ فَيْكَ مِنَ الْعَدَى فَكَيْفَ بِأَخْذِ الثَّأْرِ فَيْكَ مِنَ الْحُمَى؟
وَمَا انْسَدَّتِ الدُّنْيَا عَلَيَّ لِضَيْقِهَا وَلَكِنَّ طَرْفًا لَا أَرَاكَ بِهِ أَعْمَى¹⁷¹

“Varsay ki senin intikamını düşmanlardan aldım, ancak senin intikamını hummadan nasıl alayım?”

“Dünyam dar olmasına rağmen tıkanmadı ancak seni görmediğim gözüm kördür.”

2.1.3.5. Gam ve Keder

Hasret veya gam, şiddetli hüznün ve figan etmektir.¹⁷² Keder ise, gamdan daha şiddetlidir. Şair, vatanına, sevgisine veya kendi nefesine karşı hasret çekebilir. İbnu'r-

¹⁷⁰ ez-Zehabî, *Siyer A'lâmi'n-Nubelâ*, c.XIV s. 516.

¹⁷¹ el-Mutenebbî, Ahmed b. Huseyn, *Dîvânu'l-Mutenebbî*, Dâr Beyrût li't-Tibâ'ati ve'n-Neşr, Beyrut, 1983, s. 174-176.

¹⁷² Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyye, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 172.

Rûmî'nin gamlanıp kederlendiği görülmektedir. Zira evlatları, onlarda görmek istediği dileklerini gerçekleştirmeden göçüp gittiklerinden şöyle demiştir:

أودى بِنِيٍّ وَأَعْقَبُونِي حَسْرَةً بَعْدَ الرُّقَادِ وَعَبْرَةً لَا تُفْلِحُ¹⁷³

“Evlatları yok olarak uyuduktan sonra bana keder ve dinmeyen gözyaşı bıraktılar.”

Ebu'l-Bekâ er-Rundî ise, Endülüs'ün yıkılması, küfrün hakim olması ve müslümanların izzet sahibi olduktan sonra zillete düşmeleri nedeniyle gamlanmaktadır. Bu hadisenin ne kadar büyük olduğunu Uhud Dağı'nın yıkılması ve Sahlân Dağı'nın sarsılmasıyla anlatarak şöyle demektedir:

دهى الجزيرة أمرٌ لا عزاءَ له هوى له أحدٌ وانهدَّ تهلاًن¹⁷⁴

“Endülüs'ün başına telafisi olmayan öyle bir musibet geldi ki, o musibet karşısında Uhud Dağı çökmüş, Sahlân Dağı da darmadağın olmuştur.”

2.1.3.6. Karamsarlık

Karamsarlık, geçmiş, şimdiki zaman veya elem verici sürprizler taşıması nedeniyle gelecekte korkmayı dikkate almaksızın kişide depresyon, vesvese, şüphe, olumsuzlukları arama gibi hususların hakim olduğu bir ruhsal ve vicdanî durumdur. Bu, geçmiş veya şimdiki olaylara ve kişinin deneyimlerine bağlı olarak geçici veya sürekli bir durumdur. Karamsarlık, Ebu'l-'Alâ el-Ma'arrî'nin beyitlerinde görüldüğü netlikle hiçbir yerde görülmemektedir. Öyle ki şair, karamsarlığının şiddeti nedeniyle şarkı ile ağıt ve ölüm habercisi ile müjdeciyi eşit görmektedir. Hayatı mutsuzluk ve yorgunluktan ibaret gördüğü beyitlerinde şöyle demektedir:

غَيْرُ مُجْدٍ فِي مَلَّتِي وَاعْتِقَادِي نَوْحٌ بِأَكِّ وَلَا تَرْتَمُ شَادِ
وَشَيْبَةُ صَوْتِ النَّعِيِّ إِذَا قِي سَ بِصَوْتِ الْبَشِيرِ فِي كُلِّ نَادِ
نَعَبُ كُلِّهَا الْحَيَاةُ فَمَا أَع حَبُّ إِلَّا مِنْ رَاغِبٍ فِي زَيْدَادِ¹⁷⁵

¹⁷³ İbnu'r-Rûmî, *Şerhu Dîvâni İbni'r-Rûmî*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, (thk.: Ahmed Hasan Besec), Beyrut, 2002, s. 400.

¹⁷⁴ er-Rundî, *Dîvânu Ebi't-Tayyib Sâlih b. Şerîf er-Rundî*, s. 231.

¹⁷⁵ el-Ma'arrî, Ebu'l-'Alâ, *Dîvânu Sakti'z-Zend*, Dâr Sâdır li't-Tibâ'ati ve'n-Neşr, Beyrut, 1957, s. 7.

“Benim kavmim ve inancıma göre ne ağıtçının feryadı, ne de şarkıcının nağmeleri fayda etmez.”

“Kıyaslandığında ölüm habercisinin sesi müjdecinin sesine benzemektedir her bir yerde.”

“Hayat tümüyle yorgunluktan ibarettir, bu hayatta daha fazlasını arzulayandan başkasına şaşmıyorum.”

Hayır ve şerde şüpheye düşen şair, tümü eziyet ve zarardan ibaret olmasına rağmen insanların dünya hırsına kapılmalarına ve onun için yarışmalarına ilaveten içinde barındırdığı acı, mutsuzluk, bedbahtlık ve sefalete rağmen orada uzun süre veya sonsuza kadar kalma hususundaki şiddetli arzularına şaşmaktadır.

2.1.3.7. Sabır ve Rıza

İnsanın onunla, zulüm, sorunlar ve acılara katlandığı psikolojik güçlerden biridir. Onunla insanın durumu iyi olmakla birlikte insana kendini kontrol etme ve düzeltme imkanı sağlamaktadır. Şairler arasında acziyete kapılıp ümitsizliğe sürüklenenler olduğu gibi sabır gösterenler de olmuştur. Arkadaşı Rebî‘a b. ‘Amr’ın ardından söylediği mersiyesinde hüznün ve acı hissetmesine rağmen sabır göstererek şunları dile getiren şair İbn Hafâce bunlardan birisidir:

ورقفت بين الحزن و الصبر عبرة لها جيئة في مقلتي و ذهاب¹⁷⁶

“Hüznün ve sabır arasında bir gözyaşı akıverdi, o gözyaşı gözümde bir gelip bir gitti.”

Rıza göstermenin en etkileyici türlerinden birini, Ahmed Şevkî’nin babasına söylediği mersiyesinde görmekteyiz. Zira şair, babanın vefatının kişinin gönlündeki zorluğuna rağmen razı görünmektedir. Çünkü ölüm, herkesin başına gelecektir. Öyle ki Resûlullâh (s.a.v.) dahi ölüme yakalanmıştır. Şair şöyle demektedir:

يا أبي ما أنت في ذا أول كل نفس للمنايا فرض عَيْن

¹⁷⁶ İbn Hafâce, *Divânu İbni Hafâce*, Dâru’l-Kalem, (thk.: Ömer Tabbâ‘), Beyrut, 1994, s. 41-44.

هَلَكْتُ قَبْلَكَ نَاسٌ وَقَرَى وَنَعَى النَّاعُونَ خَيْرَ الثَّقَلَيْنِ
غَايَةُ الْمَرءِ وَإِنْ طَالَ الْمَدَى آخِذٌ يَأْخِذُهُ بِالْأَصْغَرَيْنِ¹⁷⁷

“Babam! Sen ilk (ölen) değilsin, her nefsin üzerine ölüm farz-ı ayndır.”

“Senden önce insanlar ve köyler helak oldular, ölüm habercileri insanlar ve cinlerin en hayırlısı olan Resulullah’ın ölüm haberini verdiler.”

“Eceli uzasa da kişinin varacağı yer, kalbi ve dili nedeniyle ruhunu teslim etmesidir.”

2.1.3.8. Öfke ve Kin

İnsandaki en güçlü psikolojik tepkilerden biri olup, gerginlikten kaynaklanmaktadır. Bu duygu, rıza göstermemeye baş kaldırma hisleri arasında gidip gelmektedir. Şairin gönlünde öfke duygusunun kızışması, onda yaratıcılık halini veya nöbetini gerektirmekte ve ayrıcalık göstererek parıldamaya teşvik etmektedir.¹⁷⁸ Bu hususta Antere’nin el-Melik b. Cuzeyme el-‘Absî’nin öldürülmesine öfkelenerek öldüren den intikam almakla tehdit etmesi ve ona kin gütmesi örnek gösterilebilir. Şair duygularını şöyle aktarmaktadır:

قَسَمًا بِالَّذِي أَمَاتَ وَأَحْيَا وَتَوَلَّى الْأَرْوَاحَ وَالْأَجْسَامَا
لَا رَفَعْتُ الْحَسَامَ فِي الْحَرْبِ حَتَّى أَتَرَكَ الْقَوْمَ فِي الْفِيَا فِي عِظَامَا¹⁷⁹

“Öldürene, diriltene, ruhlara ve bedenlere hükmedene andolsun ki.”

“Seni öldüren kavmi çöllerde kemikler olarak bırakana kadar savaşta kılıcımı elden bırakmayacağım.”

2.1.3.9. Uykusuzluk

Uykusuzluk, uyumaya güç yetirememek anlamına gelip şiddetli hüznün, endişe veya sert psikolojik baskılarla bağlantılı olabilir. Mersiye şairlerinin eserlerinde uykusuzluk tekrar tekrar zikredilmiştir. İbnu’r-Rûmî’nin Basra’nın başına gelenlerden

¹⁷⁷ eş-Şevkî, eş-Şevkiyyât, s. 154.

¹⁷⁸ el-Mecâlî, Cihâd, Meḥûmu’l-İbdâ’i’l-Fennî fi’ş-Şi’r, Durûb li’n-Neşr ve’t-Tevzî’, Ammân, 2016, s. 252.

¹⁷⁹ el-‘Absî, ‘Antere b. Şeddâd, Dîvânu ‘Antere, el-Matba‘atu’l-Câmi‘iyye, Beyrut, 1893, s. 78-79.

dolayı duyduğu hüznün ve endişe nedeniyle uyuyamadığını dile getirdiği aşağıdaki beyitler buna örnektir:

ذَادَ عَنْ مَقْلَتِي لَدَيْدَ الْمَنَامِ شَغَلَهَا عَنْهُ بِالْدموعِ السَّحَامِ
أَيُّ نَوْمٍ مِنْ بَعْدِ مَا حَلَّ بِالْبَصْرِ رة مَا حَلَّ مِنْ هِنَاتِ عِظَامِ
أَيُّ نَوْمٍ مِنْ بَعْدِ مَا انْتَهَكَ الزَّنْ حُجَّ جَهَارًا مَحَارِمَ الْإِسْلَامِ؟¹⁸⁰

“Tatlı uykuyu gözlerimden kovarak uzaklaştırdı, ırmaklar gibi akan gözyaşlarımla oyalanması.”

“Basra’nın başına gelenden sonra nasıl uyuyayım ki? Başına gelen büyük fitne ve fesattan sonra.”

“Zenciler göz göre göre İslâm’ın mahremiyetini ihlal ettikten sonra nasıl uyuyayım ki?”

Keza Hicâz’ın kadın şairlerinden Umeyme, kardeşi ve kabilesinin bazı üyelerinin öldürülmesi sonrasında uyuyamadığını, geceleyerek yıldızları ve gezegenleri izlediğini, gözlerinin uykunun tadını bilmediğini dile getirdiği şiirinde şunları söylemektedir:

أَبِي لَيْلِيكَ لَا يَهْبُ وَنَيْطُ الطَّرْفِ بِالْكَوْكَبِ
وَنَجْمٌ دُونَهُ الْأَهْوَالِ بَيْنَ الدَّلْوِ وَالْعَقْرِ¹⁸¹

“Babam! Gecen gitmesin, göz yıldıza takılıp kaldı.”

“Kova ve akrep burçları arasında yıldızdan başka korkunç şeyler var.”

2.1.3.10. Pişmanlık ve Suçluluk Hissetme

Davranışlarımızın, başkasının zararına yol açtığı veya yol açma ihtimalinin bulunduğu durumlarda kapıldığımız ister bedensel isterse duygusal psikolojik baskı hisleridir. Şair Dîku’l-Cinn’in cariyesini ve kölesini öldürdükten sonra söylediği şiirde pişmanlığı görmekteyiz. Öyle ki bir rivayette, onları öldürdükten sonra suçsuz olduklarının ortaya çıktığı, en değerli insana kendi elleriyle çektirdikleri nedeniyle

¹⁸⁰ İbnu’r-Rûmî, *Dîvânu İbni’r-Rûmî*, c. III, 338-342.

¹⁸¹ el-İsfahânî, *el-Eğânî*, c. XXII, s. 74-75.

ağladığı ve pişmanlık azabı ve günah cehenneminde yaşamak durumunda kaldığı aktarılmaktadır. Verd hakkında şunları söylemiştir:

قد بات سيني في مجالٍ وشاحهاً
ومدامعي تجري على خديها¹⁸²

“Gözyaşlarım onun yanaklarından akarken kılıcım yazmasında takıldı kaldı.”

Köleyi öldürdükten sonra da yaptığı nedeniyle kalbini pişmanlık kaplamıştır. Onun hakkında acıyla dolu bir beyitte şöyle demektedir:

عَهْدِي بِهِ مَيْتاً كَأَحْسَنِ نَائِمٍ
وَالْحُزْنَ يَسْفَحُ عَبْرَتِي فِي نُحْرِهِ¹⁸³

“Ölmüş olarak en güzel uyuyanın o olduğunu gördüm, hüznün kan gibi gözyaşlarımı boynuna döküyordu .”

Şair, kölesini öldürdükten sonra oturup düşüncelere dalmıştır. O uyuyan gibi olup sonrasında şair yaptığını idrak etmeye, hüznün ve pişmanlık nedeniyle ona ağıt yakarak bolca gözyaşı dökmeye başlamıştır.

2.1.3.11. Yalnızlık Hissetme

Bu duygu, mutluluk vermeyen karmaşık bir duygudur. Sadece bedensel yalnızlığı taşımakla kalmayıp aksine kişinin boşluk ve etrafı başkalarıyla dolu da olsa yalnızlık hissettiği aklî veya mental bir durumdur. Bazen bir kişinin vefatı bize boşluk hissettirebilir ve bu duyguya kapılmamıza yol açabilir. Sevdiği ve etrafındakiler içinde alternatifini göremediği cariyesini kaybettikten sonra yalnızlık hisseden ve uzlete çekilen Ebû Temmâm et-Tâî'nin şu sözleri buna örnektir:

أَمْ تَرِنِي خَلَيْتُ نَفْسِي وَشَاهَاً
وَلَمْ أَحْفَلِ الدُّنْيَا وَلَا حَدَثَانَهَا
يَقُولُونَ هَلْ يَكْفِي الْفَتَى لِحُرِيدَةٍ
مَتَى مَا أَرَادَ اعْتِصَافَ عَشْرًا مَكَانَهَا¹⁸⁴

“Nefsimi kendi haline bıraktığımı ve dünyaya ve musibetlerine aldırmadığımı görmez misin?”

¹⁸² Dîku'l-Cinn, *Dîvânu Dîki'l-Cinn el-Hımsî*, İttihâd Kuttâbi'l-'Arab, (thk.: Muzhir el-Haccî), Şam, 2004, s. 289-290.

¹⁸³ Dîku'l-Cinn, *Dîvânu Dîki'l-Cinn el-Hımsî*, s. 115.

¹⁸⁴ et-Tebrîzî, el-Hatîb, *Şerh Dîvâni Ebî Temmâm*, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1994, s. 242.

“Delikanlı bir hatunun ardından ağlarmıymış, ne zaman isterse yerine on tanesini bulur diyorlar.”

Yalnızlık karanlık bir yerdir. Adeta kişi bir yerde bin kişiyle beraber olmakla birlikte ancak onlar kendisi için görünmezdirler. Bu his, kişinin hayat yolunda yalnız başına sıkıntı çekmesi için var edildiği duygusundan ibarettir. Böylece sevincin tadına bakmaz ve şairin beyitlerde hissettiği gibi hiç birşeyin anlamını bilmez.

2.1.4. Empati ve Yeni Deneyimler Öğretme Aracı Olarak Mersiye

Empati, kendi bakış açısıyla başkasının durumunu anlama deneyimidir. Yani kendini onun yerine koyarak hissettiklerini hissetmendir (Başkasının ayakkabısını giyerek yürümendir).

Başka bir bakış açısıyla Bar-On’un ifadesine göre, kişinin başkalarının duygu ve ihtiyaçlarını idrak edebilme gücüdür. Bu, başkasının çektiğini bilmekle sınırlı olmayıp aksine o sıkıntıda ona iştirak etmektir.¹⁸⁵

Empati ve vicdanî paylaşım, toplumda sevgi bağlarının güçlenmesine ve toplum içinde bireylerin birbirlerine uyum sağlamalarına hizmet eder.¹⁸⁶

Mersiye şiirini okuduğumuzda, şairin deneyimini kuşatan duygu ve hisleri tanımaya ve anlamaya başlayarak daha önce bu duyguları yaşamamış olsak da aynı deneyimi yaşarız. Böylece yeni bir duygusal deneyim kazanarak kendimizi şairin yerine koyar ve şairin tattığı hüznün, acı ve kayıp ateşinin tadına bakarız. Duygularını anlar, hissettiklerini hisseder ve onunla empati kurarız. İnsanın toplumdaki en önemli ihtiyaçlarından biri de duygularının başkaları tarafından anlaşılmasıdır. İnsan şiiri başkalarıyla iletişim kurmak ve duygu ve düşüncelerini onlara ulaştırmak için kullanmaktadır. Şiirin amacı da halkla iletişime geçmediği sürece gerçekleşmez. Örneğin, İbnu’r-Rûmî ortanca oğluna mersiye söylerken okuyucuyla iletişime geçmeye ve canlı benzetmelerle kendisiyle empati kurmasını sağlamaya çalışarak şöyle demektedir:

¹⁸⁵ ed-Dahîl Lillâh, Dahîl b. Abdillâh, *el-Mehârâtu’l-İctimâ’iyye el-Mefhûm ve’l-Vahadât ve’l-Muhaddidât*, ‘Ubeykân li’n-Neşr, Riyad, 2014, s. 161.

¹⁸⁶ McDougall, W., *An Introduction to Social Psychology*, Dover publications, New York, 2002, s. 90-96.

أَلْحَ عَلَيْهِ النَّزْفُ حَتَّى أَحَالَهُ
وَأَوْلَادُنَا مِثْلَ الْجَوَارِحِ أَيُّهَا
إِلَى صُفْرَةِ الْجَادِيِّ عَنِ حُمْرَةِ الْوَرْدِ
فَقَدْنَاهُ كَانَ الْفَاجِعَ الْبَيِّنَ الْفَقْدَ¹⁸⁷

“Kan gibi gözyaşı akıttı öyle ki onu gülün kırmızılığında çekirgelerin açlığına sevketti.”

“Evlatlarımız organlarımız gibidir, hangisini kaybedersek bu elim bir facia gibi apaçık bir kayıptır.”

Şair, oğlunu ve durumunun güçlülükten zayıflığa dönüştüğünü tasvir etmektedir. Evladı kaybetmeyi vücuttan bir organı kaybetmeye benzetmektedir. Okuyucu benzer bir deneyim yaşamamasına rağmen, kendini şairin acılarını hisseder bir şekilde bulmakta ve onun çektiği acıyı çekmektedir. Böylece daha önce yaşamadığı yeni bir deneyimi şiir aracılığıyla yaşamış olur.

2.1.5. Mersiye Yazılan Ölünün Şanını Yücelten Vasıfları Öğrenme Aracı Olarak Mersiye

Mersiye'nin tanımlarından birinin, öldükten sonra ölünün övülmesinden ibaret oluşu ve mersiye'nin çeşitlerinden birisinin de ölünün övgüye layık ahlak ve meziyetlerini zikretmeyi ifade eden te'bîn olmasından hareketle bu şiirin, ölünün sahip olduğu sıfatları ve yaşadığı dönemde hangi sıfatların övgüyü hak ettiğini tanımamıza yardımcı olduğunu söylemememiz mümkündür.

Beyitlerde zikredilen en önemli sıfatlar cömertlik, cesareti affetmek, şefkat, liderlik, ilim ve sabır kuşanmadır. Câhiliyeden beri Araplar bu sıfatlara sahip olmaları, bunlarla övünmeleri ve gurur duymalarıyla bilinmektedirler. Öyle ki şair el-Hansâ kardeşi Sahr'ın te'bîninde şunları zikretmektedir:

وَإِنَّ صَخْرًا لَوَالَيْنَا وَسَيِّدُنَا
جَلْدٌ جَمِيلٌ الْمَحْيَا كَامِلٌ وَرِعٌ
وَأَنَّ صَخْرًا إِذَا نَشْتُو لَنَحَّازُ
شَهَادُ أَنْدِيَّةٍ لِلجَيْشِ جَرَارُ¹⁸⁸

¹⁸⁷ İbnu'r-Rûmî, *Dîvânu İbni'r-Rûmî*, (thk.: Ahmed Hasan Besec), s. 400.

¹⁸⁸ es-Sulemiyye, *Şerhu Dîvâni'l-Hansâ*, s. 45-48.

“Sahr bizim sorumlumuz ve efendimizdir. Bir yerde (kışın) ikamet ettiğimizde çokça hayvan boğazlayan cömerttir.”

“O güçlüdür, yüzü güzeldir, mükemmeldir ve takva sahibidir. Dehşet verici savaş sabahlarında ateş gibi savaşa atılgandır.”

“Sancakları taşıyan, vadilerde koşturandır. Toplantılara öncülük ve orduları peşinden sürükleyerek komuta edendir.”

O, yüce makama ve şerefe sahip aynı zamanda özellikle zorluk ve kıtlık zamanlarında cömert olup kavminin efendisidir. Savaşta sabır ve cesaret göstererek orduya savaşlarda komuta etmektedir.

Hassân b. Sabit ise Resûlullâh (s.a.v)’in sıfatlarını zikrederken İslâmiyet geldiğinde toplumdaki bu erdemli sıfatları onayladığı görülmektedir. Ancak bunlara şefkat, hoşgörü, adalet ve iyilik gibi yeni manevî değerler eklemiştir. Şair şöyle demektedir:

عَفُوٌّ عَنِ الزَّلَّاتِ يَقْبَلُ عُذْرَهُمْ وَإِنْ يُجْسِنُوا فَالَلَّهُ بِالْحَبِيرِ أَجْوَدُ
عَطُوفٌ عَلَيْهِمْ لَا يُثَيِّبُنِي جَنَاحَهُ إِلَى كَنْفٍ يَحْنُو عَلَيْهِمْ وَيَمَهَّدُ¹⁸⁹

“Hataları çokça affederek özürleri kabul edendir, iyilik yaparlarsa Allah hayırda daha cömerttir.”

“Onlara karşı şefkatlidir, şefkat kanadıyla onları himaye ederek onların üzerine titrer ve eğilir.”

Bazılarının, Arapların İslâmiyet’ten önce büyük bir ahlakî çözüme içinde yaşadıklarını ve intikam, kızları diri diri gömme ve içki içmeyle meşgul olduklarını iddia ettikleri söylemlerinin aksine Araplar eskiden beri vefa ve cesaret gibi sıfatları taşımalarıyla tanınmışlardır. İslâmiyet’ten önce kendilerini kabileleri, vatanları ve namuslarını korumak için feda eden Araplar hakkında nakledilen pek çok davranış ve kıssa bulunmaktadır. İslâmiyet geldiğinde cesaret, cömertlik, mazluma yardım ve

¹⁸⁹ el-Berkûkî, Abdurrahmân, Şerhu Dîvâni Hassân b. Sâbit el-Ensârî, Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, Beyrut, 2008, s. 91-95.

ağırbaşlılık gibi sıfatları onaylamış ve bu sıfatları başka bir şey uğruna olmadan önce Allah yolunda olmasını sağlamıştır. Kız çocuklarını diri diri gömme, kumar ve içki içme gibi bazı gelenekleri de yasaklamıştır. Peygamber (s.a.v) “*Ben ancak güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.*” buyurmuşlardır.¹⁹⁰ Bu hadisten anlaşıldığı üzere güzel ahlaklar mevcut olup İslâmiyet bunları tamamlamak üzere gelmiştir.

2.1.6. İnsana Ölümü Hatırlatma Aracı Olarak Mersiye

Ölüm, hayatın kendisiyle birlikte var edilen, insanın düşüncesini meşgul eden, son, yok olma ve tükenme hakkında pek çok sorunun ortaya çıkmasına neden olan insânî bir olgudur. “Ölüm, canlının başına sonradan gelen bir olay değildir. Aksine canlı, hayata başladığı andan itibaren ölümü kendi kanatları altında taşımaktadır. İnsanlar da ancak kendilerinin ölümden kaçabilecekleri kuruntusuna kapılırlar.”¹⁹¹

Ölüm düşüncesi hakkında görüş ayrılıkları olmasına rağmen bu düşünce kaçınılmaz ve karşı konulamaz bir son olarak kalmaktadır. Arap şair, Câhiliye dönemlerinden beri ölüme inanmıştır. Şiirsel kalıplar, tefekkürde akla gelen düşünceler ve bilgece sözlerle ondan bahsetmiştir. Şair, ölümü kaçılması mümkün olmayan, engelleyemeyeceği veya karşı koyamayacağı bir hak olarak bilmesine rağmen, hassasiyetinin şiddeti ve bir meltem esintisi gibi etrafındaki en küçük bir etkenin harekete geçirdiği ince duygusu nedeniyle bu ebedî ayrılıktan başka şeylerden daha fazla etkilediği görülmektedir. Onun dikkatlerini bir çoğumuzun başına gelmesine rağmen dikkate almadığı sıfat ve hatıralar çekmektedir. Ancak bunlar şairin dikkatinden kaçmamaktadır. O, bunların derinlerine dalarak samimi duygularla tasvir etmektedir.¹⁹² Ölümü birisini çekip aldığında şairler mersiye aracılığıyla tüm toplumları kaplayan bu olguyu dile getirmeye yönelmişlerdir. Hatta el-Mumezzak el-‘Abdî’nin yaptığı ve aşağıdaki beyitlerde ifade ettiği gibi onlardan bazıları, ölümlerinin yaklaştığını hissettiklerinde kendi kendilerine mersiye söylemişlerdir:

هَلْ لِلْفَتَى مِنْ بَنَاتِ الدَّهْرِ مِنْ رَاقِي أَمْ هَلْ لَهُ مِنْ جِمَامِ الْمَوْتِ مِنْ وَاقِي

¹⁹⁰ Buhârî, Edebu'l-Mufred.

¹⁹¹ Bedevî, Abdurrahmân, *Dirâsât fi'l-Felsefeti'l-Vecdiyye*, Dâru's-Sekâfiyye, Beyrut, 1973, s. 89.

¹⁹² Gunaym, Muhammed Abdulkâdir Hasan, *Risâu'l-Ebnâ' fi's-Şi'ri'l-'Arabî Hattâ Nihâyeti'l-'Asri'l-'Abbâsî*, (Yüksek Lisans Tezi), Câmi'atu Pencâb, 1980, s. 63.

قَدْ رَجَّلُونِي وَمَا بِالشَّعْرِ مِنْ شَعَثٍ وَأَلْبَسُونِي ثِيَابًا غَيْرَ أَخْلَاقٍ¹⁹³

“İnsanı feleğin musibetlerinden veya ölüm getiren belalardan koruyacak olan var mı?”

“Saçlarımda herhangi bir dağınıklık olmaksızın (temizleyip tarayarak) ve hiç yurttığı olmayan bir elbise giydirerek beni bir mezara indirdiler.”

Şair, ölüm aşamasını geçerek saçlarını taradıkları ve onunla defnedilmesi için kendisine yıpranmamış elbise giydirdikleri ölümden sonraki aşamayı tasvire yönelmiştir.

Mersiye şairinin, bizleri sonumuzu, akibetimizi, ölümün ve hayatın cevherini, el-Mutenebbî'nin de dediği gibi Allah'tan başka herşeyin yok olacağını düşünmeye ve gafletten uyanmaya teşvik ettiği görülmektedir:

إِلَى مِثْلِ مَا كَانَ الْفَتَى مَرْجِعُ الْفَتَى يَعُودُ كَمَا أَبَدَى وَيُكْرَى كَمَا أَرَمَى¹⁹⁴

“Kişinin döneceği durum, önceden olduğu yokluk halidir. Allah'ın ilk yarattığı gibi olacak ve fazladan elde ettiği eksilik yok olacaktır.”

Ezelî hayata götürecekt olan salih amel kalacaktır. Ölüm bazı milletlerin düşündüğü gibi son durak olmayıp hayat da imtihandan başka bir şey değildir. Sonrasında insan, el-Ma'arrî'nin aşağıdaki beyitlerde dile getirdiği gibi Cennet'te veya Cehennem'de ebediyyen kalacağı hayata geçiş yapacaktır:

خُلِقَ النَّاسُ لِلْبَقَاءِ فَضَلَّتْ أُمَّةٌ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ لِلنَّفَادِ
إِنَّمَا يُنْقَلُونَ مِنْ دَارِ أَعْمَا لِي إِلَى دَارِ شِقْوَةٍ أَوْ رَشَادِ¹⁹⁵

“İnsanlar kalıcı olmak için yaratıldılar, onların yok olup tükenenlerini zanneden ümmet sapıtmıştır.”

“Ancak onlar amel diyarından ya bedbahtlık veya doğruluk ve reşad diyarına nakledileceklerdir.”

¹⁹³ ed-Dabbî, *el-Mufaddaliyyât*, s. 299-300.

¹⁹⁴ el-Mutenebbî, *Dîvânu 'l-Mutenebbî*, s. 174-176.

¹⁹⁵ el-Ma'arrî, *Dîvânu Sakti'z-Zend*, s. 7-12.

Mersiye şiiri ölümü insanın gözü önüne koyar, böylece insan ona hazırlık yapmaya çalışır. İtaatle uğraşarak çokça tevbe eder ve ölüm onu aniden hazırlıksız yakalamasın ve kötülükleri yaparken kötü sona düşmesini diye günahlardan uzaklaşır.

2.1.7. İntikam ve Kararlılığı Artırmaya Teşvik Aracı Olarak Mersiye

Lugavî açıdan intikam, kan talep etmek olup kanın bizzat kendisi¹⁹⁶ olduğuna dair görüşler bulunmaktadır. İstilâhî olarak ise, öldürme, kesme, vurma veya yaralamaya dair suçun karşılığında hakkın tam olarak ödeşmek anlamına gelmektedir.¹⁹⁷

Câhiliye döneminde Araplar, neredeyse dinî bir inançlardan bir inanç olacak kadar intikamın önemine inanıyorlardı. Kanın ancak kanla yıkandığına inanıyorlar ve ne kadar zaman geçerse geçsin katili aramaya devam ediyorlardı. Maddî tazminat ise, ancak zayıf karakterlilerin kabul ettiği bir eksiklik veya zillet olarak görülüyordu. Şeref ve namus ehli ise, kısas, intikamın alınması ve maktulün statü ve makamına denk bir kişinin öldürmesinden başkasını kabul etmiyorlardı. Onlara göre efendi efendidir, onun kanı ancak onun gibi bir efendinin kanıyla temizlenebilirdi. İntikam alma hususunda için tereddüt ederek ağırdan alan kişiye hor aşağılık bir gözle bakılır, kendisi, kabilesi ve aşiretinin tümüne utanç lekesi sürülmesine yol açardı. Maktulün intikamı alındıktan sonrakadınlar ona ağlamaya başlardı. Maktulün intikamı alınana kadar ona ağıt yakmamak ve ağlamamak Arapların adetlerindedir. İnsan intikamını almaya güç yitiremediğinde başkasından yardım isterdi. Talebi olumlu cevaplar ve yardımı kabul ederse intikamını almadan onu bırakmazdı.¹⁹⁸

Bu intikam görüşüne yardım edenin, kabile hayatının doğasının olması muhtemeldir. Zira o dönemde hayat, savaşlar ve çarpışmalarla dolu olup, hücum ve baskınlar üzerine kuruluydu. Buna göre ruhların kin ve nefret dolu olması gerekmektedir. Böylece ruhlar, akrabaların ve kabile bireylerinin intikamını almak için gerekli arzuyu taşıyor hale gelecekti. Bu durum, savaş ve çatışmaların dürekliğine zemin sağlamış, sonu gelmeyen olaylar zincirine dönüştürmüştür. Zira her savaş ardında ölümler ve her saldırı geride ölü savaşçılar bırakmaktadır. Kalpler kinle dolmakta ve ruhlar

¹⁹⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, Dâr Sâdır, Beyrut, 1993, c. IV, s. 97-98.

¹⁹⁷ 'Abd, Zeyneb Alî, *es-Se'ru's-Selbî Beyne's-Şerî'ati'l-İslâmiyye ve't-Târih*, Mecelletu Kulliyeti't-Terbiyyeti'l-İslâmiyye, yyy., 2013, s. 541

¹⁹⁸ 'Alî, Cevâd, *el-Mufasssal fî Târihi'l-'Arab Kable'l-İslâm*, Dâru's-Sâkî, Beyrut, 2001, s. 853-854.

intikam almak için hazır hale gelmektedir. Böylece yeni bir savaş halkası oluşmaktadır.¹⁹⁹

İntikam alındığı sırada Arapların bazı adetleri bulunmaktaydı. İçki, hoş kokular ve kadınların terk edilmesi adetlerindendir. Hüzün ve yas kıyafetleri giyme, saçlarını kazıtma, et yememe, gülmeye meyletmeme ve amaçlarına ulaşana hadar dinlenmeme gibi şeyleri de yapabiliyorlardı.²⁰⁰

Muhelhil b. Rebî'a, kardeşi Kuleyb'in ardından söylediği mersiyesinde bu adetlerden bazılarını şu sözleriyle zikretmektedir:

خُذِ الْعَهْدَ الْأَكِيدَ عَلَيَّ عُمَرِي بِتَرْكِي كُلِّ مَا حَوَّتِ الدِّيَارُ
وَهَجَرِي الْغَايِيَاتِ وَشُرْبِ كَأْسٍ وَلُبْسِي جُبَّةً لَا تُسْتَعَارُ
وَلَسْتُ بِخَالِعٍ دِرْعِي وَسَيْفِي إِلَى أَنْ يَخْلَعَ اللَّيْلَ النَّهَارُ²⁰¹

“Bu topraklarda her ne varsa terkedeceğime dair, hayatım üzere sana kesin söz veriyorum.”

“Söz veriyorum iffetli, güzel tüm kadınları, şarap içmeyi ve ödünç verilemeyecek kadar kıymetli cübbemi giymeyi terkedeceğime.”

“Gece gündüzden ayrılana kadar zırhımı ve kılıcımı bırakmayacağım.”

Mersiye şiirleri, Câhiliye dönemindeki Araplarda intikam almak için teşvik etmede önemli bir araçtı. Zira şairler, kendisine mersiye yazılan şahsın bıraktığı gönüllerde açtığı yaranın açık kalmasını ve intikamı alabilmek için öldürülenin ailesinin harekete geçmesini mümkün kılacak özelliklere sahip söyledikleri mersiye şiirleriyle geride kalanların kalplerinin kanamasını sağlıyorlardı.²⁰²

Kadınların intikamdaki rolleri kışkırtma ile sınırlıyken, erkekler intikamı alma niyetlerini açıkça dile getirmekteydiler. Bu kadının en önemli rollerinden biri olarak

¹⁹⁹ Zeytûnî, Abdulganî Ahmed, *el-İnsân fi 'ş-Şi'ri'l-Câhili*, Merkez Zâyid li't-Turâs ve't-Târih, Abu Dabi, 2001, s. 221-222.

²⁰⁰ 'Alî, *el-Mufasssal fi Târihi'l-'Arab Kable'l-İslâm*, s. 853-854.

²⁰¹ Şeyho, *Şu 'arâu'n-Nasrâniyye*, s. 163-164.

²⁰² el-'Advân, Ahmed, *Tukûs ve Esâtîri'r-Risâ fi 'ş-Şi'ri'l-'Arabî Hattâ Nihâyeti'd-Devleti'l-Emeviyye*, (Yüksek Lisans Tezi), Câmi'atu Mu'te, Ammân, 1998, s. 81.

görülmekteydi. İntikam düşüncesini anne erkek çocuğuna sütüyle beraber emzirerek vermekteydi. Bu, intikam düşüncesinin topluma sızarak yayılmasına yol açmaktaydı. Kadın, feryad figan etmekte, kendini tokatlayarak bağırmakta, yüzünü tırnaklarıyla tırmalamakta, başların üzerine toprak ve çamur koymakta ve intikam alınana kadar ağlamaya devam etmekteydi.²⁰³ Kardeşlerinin intikamının alınması için kışkırtan ve teşvik eden kadınların en meşhurlarından biri el-Hansâ'dır. el-Hansâ, iki kardeşinin öldürülmesinden sonra kabilesini intikamlarını almaya teşvik ettiği pek çok kaside nazm etmiştir. Sahr'a yazdığı mersiyelerinin, birinci derecede intikam almaya teşvik değil de ona karşı olan duyguları ve onunla arasındaki bağından kaynaklanması muhtemeldir.²⁰⁴ Öyle ki el-Hansâ, intikamı alındıktan sonra dahi ağlamaya devam ederek bir kasidesinde şöyle demiştir:

أَبْنِي سُلَيْمٍ إِنْ لَقَيْتُمْ فَقَعَسَاءَ فِي مَحَبَسٍ ضَمَّنَكَ إِلَى وَعْرٍ
فَالْقَوْهُمْ بِسُيُوفِكُمْ وَرِمَاحِكُمْ وَبَنْضَخَةٍ فِي اللَّيْلِ كَالْقَطْرِ
حَتَّى تَفُضُّوا جَمْعَهُمْ وَتَذَكَّرُوا صَخْرًا وَمَصْرَعَهُ بِإِلَاءِ تَارٍ²⁰⁵

“Ey Ben-î Suleym! Siz şiddet ve darlıktayken Vair'da Fakasa kabilesiyle karşılaştığınızda..”

“Gece sağanak yağın yağmur gibi mızraklarınız ve kılıçlarınızla onları öldürene kadar onlarla savaşın.”

“Onların topluluklarını dağıtana kadar savaşın. Sahr'ı öldürdüklerini ve intikamının hala alınmadığını hatırlayın.”

O, kabilesi kardeşinin katillerinin üstesinden gelene ve kendilerine sürülen lekeyi silene kadar rahat etmeyecek ve sakinleşmeyecektir. Kalbindeki ateş alev alev yanmaktadır. O ateşi intikam ve kandan başka bir şey söndürmeyecektir.

İntikam geleneği günümüze kadar devam etmiştir. Ancak İslâmiyet'in gelişi ve bilinçlenme şiddetini azaltmıştır. İntikam, kanunsuz bir şekilde çekişmelere son

²⁰³ el-Belâvî, ‘Âdil Hammâd el-Kâsimî, *Sûratu'l-Ah fi'ş-Şi'ri'l-Câhilî*, (Yüksek Lisans Tezi), Câmi'atu Mu'te, Kerek, 2008, s. 86.

²⁰⁴ Fârîn, Reymound, *Servetun mine'l-Bâdiye*, Dâru'l-Fârâbî, Beyrut, 2013, s. 104.

²⁰⁵ es-Sulemiyye, Tumâdir Bint 'Amr eş-Şerîd, *Enîsu'l-Culesâ fi Şerhi Divâni'l-Hansâ*, (thk.: Luis Şeyho), el-Matba'atu'l-Kâsûlîkiyye li'l-Âbâi'l-Yesû'îyyîn, Beyrut, 1896, s. 106-107.

vermenin bir vesilesi olduktan sonra, birey ve toplumlara uygulanan açık kanunlar çerçevesinde toplumda adaletin gerçekleştirilmesi adına vicdanî bir katılım aracına dönüşmüştür.

2.1.8. Cihada Teşvik Aracı Olarak Mersiye

İslam öncesi dönemde mersiye şairleri, ölülerinin meziyetlerini dile getirdikleri te'bini söylediklerinde onların kahramanlıklarını ve şereflerini şiirle aktarırken, kabileyi savunmak veya intikam almak amacıyla kendi süvarilerini veya kişisel kahramanlıklarını yüceltmekteydiler. Ancak İslâmiyet'in gelişinden sonra mersiye şiirlerine Allah yolunda cihat etme ve sebât göstermeye teşvik eden ölüm ve yok olmayla alakalı yeni anlayışlar girmiştir. Mersiye şiirleri kaynağı sağlam inanç ve sarsılmaz iman olan dinî bir karakter kazanmıştır. Müslüman şairler, mersiye şiirlerinde kendilerinin ve beraberlerindeki hamâsetlerini harekete geçirecek beyitler söylemeye başlamışlardır. Bu şiirlerde, Cennet'i ve gölgelerini hayal etmişler ve kılıçları önlerinde kendilerini Cennet'e ulaştıracak dallara dönüşmüştür. Kendilerini arzuladıkları hedefe yaklaştırdığı için artık o kılıçların seslerini, gönüllerini coşturan nağmeler olarak algılamışlardır. O hedef, Allah yolunda şehit olma veya sevap ve ecrin bulunduğu düşmanlara karşı kazanılacak zaferden ibarettir. Böylece kendileri için ölüm, gerçek hayatı ifade eden bir hale dönüşmüştür.

Şairin, bizlere örnek olabilmek ve cihada ve sömürgeyi kovmaya teşvik edici bir araç ortaya koyabilmek için kültürel mirastan bazı kahramanlık örneklerine başvurması mümkündür. Şair Ahmed Şevkî, kahramanlık örneklerinden biri olarak Ömer el-Muhtar'ı şiirine dahil ettiği mersiyesinde şunları ifade etmektedir:

رَكَزُوا زُفَاتَكَ فِي الرِّمَالِ لِوَاءِ يَسْتَنْهَضُ الْوَادِي صَبَاحَ مَسَاءِ
يَا وَيَجْهُمُ نَصَبُوا مَنَاراً مِنْ دَمِ تَوْحِي إِلَى جِيلِ الْعَدِ الْبَعْضَاءِ
جُرْحٌ يَصِيحُ عَلَى الْمَدَى وَضَحِيَّةٌ تَتَلَمَّسُ الْحَرَّتَةَ الْحَمْرَاءَ²⁰⁶

“Sabah akşam vadinin ayağa kalkmasını isteyen kemiklerini kumlara sancak olarak diktiler.”

²⁰⁶ eş-Şevkî, eş-Şevkiyyât, s. 344.

“Vay haline onların! Yarının nesillerine kin ve nefreti çağrıştırarak kandan bir minare diktiler.”

“Bu, uzun zaman boyunca feryad eden bir yara ve kızıl hürriyeti arayan bir kurbandır.”

Ömer el-Muhtâr’ın kişiliği halen taktiksel bir rol oynamakla birlikte direniş teşvik etmekte, ona doğru yol almakta, devrim çağrılarında kaynaklanmakta ve cihada teşvik etmektedir. Bu, canlı kalabilmesi için ümmetin geleneksel sembollerinin yeniden dirilmesine olan ihtiyacını ortaya koymaktadır. Ömer el-Muhtâr, hak ve erdeme sıkıca tutunan iman, özgürlük, onur, yiğitlik ve süvarilik değerlerini bir araya getiren Arap-İslâm kahramanlık örnekleri arasında görülebilecek harika bir örnek teşkil etmiştir. Örnek alınarak izinden gidilmesi için bu örneği açıkça ortaya koymak zorunluluk arz etmektedir. Zira o, savaşmaya başladığında 50 yaşını aşmıştı. İradesinde hiçbir zayıflama olmaksızın özgürlük uğruna yaklaşık 20 yıl boyunca mücadeleye devam etmiştir.²⁰⁷

Diğer şairler, şehirlere mersiye yazdıklarında müslümanları savaş ve cihada teşvik etmeye yönelmişlerdir. Sömürgeye karşı kin duygusunu alevlendirmek için sömürge öncesi ve sonrasında şehirlerin durumunu ortaya koymaya çalışmışlardır. Aynı zamanda onları savunmak için hamiyet ruhunu uyandırmak adına şehitlerin, ölülerin, alimlerin, kadınların ve çocukların vafına yönelmişlerdir. Keza sömürgeci girdikten sonra yurdun sahiplerinin içine düştükleri zillet halinden kaynaklanan kederi ve çarşılar, mescidler ve binaları istila eden fesadı ve orada oluşan yıkımı vafetmişlerdir. Toprağı, namusu ve dini korumak, izzet ve onuru yeniden alabilmek için sömürgeciyle savaşmak vaciptir. Cihada katılmayanlar günah kazanacak ve saldırgan kabul edilecektir. İbnu’r-Rûmî, Basra’ya mersiye yazarken yaptığı cihad davetinde şunları söylemektedir:

انفروا أيها الكرام خفافاً
وثقلاً إلى العبيد الطغام
إن قعدتم عن العين فأنتم
شركاء العين في الآثام
لا تُطيلوا المقام عن جنة الخلد
فأنتم في غير دارٍ مقام²⁰⁸

²⁰⁷ el-Garâyibe, Rahîl, *Ömer el-Muhtâr*, yey., yyy., 28 Aralık 2013.

²⁰⁸ İbnu’r-Rûmî, *Dîvânu İbni’r-Rûmî*, (Şrh.: Ahmed hasan Besec), c. III, s. 338-342.

“Gerek hafif, gerek ağır olarak bu alçaklara karşı savaşa çıkın ey saygınlar!”

“Eğer cihattan geri durarak yardımdan kaçınırsanız, siz de bu günahın ortağı olursunuz.”

“Ebedî Cennet’ten uzakta uzun süre kalmayın, zira siz asıl ikamet edilecek diyarda değilsiniz.”

Şairler, cihada davet etmede, orduları coşturmada, savaşçıların morallerini yükseltmede, sömürgecinin topraklardan kovulmasına teşvik etmede ve safların birliğini sağlamada etkin bir rol oynamışlardır. Cihada davet, farklı şekillerde tezahür etmektedir. Eski savaşları ve bu savaşlarda mücahitlerin yaptıkları kahramanlıkları hatırlatmak, savaşlara katılan büyük komutanları övmek, mücahitleri sebat etmeye teşvik ve savaşta kahramanlık sergilemeye davet etmek, savaşa katılmayanları savaşa teşvik etmek ve cihad yolunda fırsatı değerlendirmek suretiyle büyük sevap kazanmak bunlardan bazılarıdır.

2.1.9. Mersiye'nin Siyasetteki Rolü

Siyasî mersiye şiiri, Hulefay-ı Râşidîn döneminin sonlarında ortaya çıkmasına rağmen Emevîler döneminin belirgin olgularından sayılmaktadır. Bu tür, söz konusu dönemde iktidarı ele geçirme arzusu taşıyan gruplar arasındaki siyasî çekişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Her hizip ve grubun kendi görüş ve ilkelerini savundukları en önemli silhlerden sayılmıştır. Zira şair, sadece ağıt ve te'bîn ile yetinmemiş aksine siyâsî meseleleri de ele almıştır. Ölümünden sonra emir, yönetici, komutan, devletin süvari savaşçıları ve grupların şanını yücelten siyâsî mersiye şiiridir.²⁰⁹

Leylâ el-Ahyaliyye'nin,²¹⁰ Osmân b. Affân'ın vefatından sonra ümmetin başına gelecek bela ve musibetlere işaret ederek ardından mersiye söylediği görülmektedir. Şair, Halife Osman'ı siyasetinde müslümanların yönetimle ilgili meselelerini

²⁰⁹ Nevâdirî, Lemya, Şi'ru'r-Risâi's-Siyâsî fi'l-'Asri'l-Emevî, (Yüksek Lisans Tezi), Câmî'atu'l-'Arabî b. Miheydî, 2016, s. 41-42.

²¹⁰ Ası adı, Leylâ Binti Abdullâh b. Er-Rahhâle b. 'Âmir b. Sa'sa'a (y.ö. 80/704) olan şair, güzelliği, güçlü kişiliği ve fesâhatıyla tanınmış kadın Arap şairdir. Sadru'l-İslâm ve Emevî dönemlerini görmüştür. Tevbe b. el-Himyâr'le yaşadığı karşılıklı aşkla meşhur olmuştur. Bkz.: el-Ahyaliyye, Leylâ, *Dîvânu Leylâ el-Ahyaliyye*, Şeriketu Dâri'l-Arkam, (thk.: Ömer et-Tabbâ'), Beyrut, 2016, s. 5-6.

üstlenmesine işaret etmek adına onu yeryüzünün halifesi olarak nitelemiştir. Şiirlerinde siyasî mersiye şiirinin bir türü ortaya çıkmıştır. Şiirine hakim olan şey sadece duyguları değil, aynı zamanda ümmetin meseleleri ve akibeti üzerine düşünen aklıdır. Mersiyesinde şunları söylemektedir:

أَبْعَدَ عُثْمَانَ تَرْجُوَ الْحَيْرَ أُمَّتُهُ
وَكَانَ آمَنَ مَنْ يَمْشَى عَلَى سَاقِ
خَلِيفَةَ اللَّهِ أَعْطَاهُمْ وَخَوَّهْمَ
مَا كَانَ مِنْ ذَهَبٍ جُومٍ وَأُورَاقٍ²¹¹

“Ümmeti Osmân’dan sonra hayır mı ummaktadır? Yeryüzünde ayakları üzerinde yürüyenerin (insanların) en güveniliriydi.”

“Allah’ın halifesi insanlara altından olan kaplar ve mal-mülk vererek onlara hak kazandırdı.”

Abbâsîler döneminde ise isyanlar, dış boyutlar ve dış siyasî etkenlerin tesiri altına girmiştir. Çekişmeler şiddetlenmiş, kutupları artmış ve siyasî özellikleri çeşitlilik kazanmıştır. Araplar, Acemler ve başkalarının kökünü kazımaya çalıştıkları fırkalara bölünmüşlerdir. Şairler, çekişmelerin ateşini körükleyerek yakmaya çalışmaktaydılar. Bu çekişmeleri sahneler şeklinde tasvir etmeye başlamışlardır. Bu dönemdeki ayaklanmalardan birisi de Zenci isyanıdır. O dönemde bazı Abbâsî şehirlerine düzenledikleri saldırılar sonucunda gerçekleştirdikleri katliamlar bu ayaklanmanın sahnelerindedir. İbnü’r-Rûmî, Zencilerin Basra halkına karşı yaptıkları katliamı ve şehirde meydana gelen yıkım ve siyasî kaosu, Basra şehrine yazdığı mersiyesinde şu şekilde ifade etmektedir:

أَيُّ نَوْمٍ مِنْ بَعْدِ مَا حَلَّ بِالْبَصْرِ
رَةِ مَا حَلَّ مِنْ هِنَاتِ عِظَامِ
دَخَلُوهَا كَأَنَّهُمْ قَطَعُوا اللَّيْلَ
لِ إِذَا رَاحَ مُذْهِمٌ الظَّلَامِ
كَمْ رَضِيَعٍ هُنَاكَ قَدْ فَطَمُوهُ بِشَبَا
السَّيْفِ قَبْلَ حَيْثُ الْفِطَامِ
كَمْ فِتَاةٍ مِصُونَةٍ قَدْ سَبَّوْهَا
بَارَزَتْ وَجْهَهَا بِغَيْرِ لَثَامِ

²¹¹ et-Taberânî, el-Hâfız b. el-Kâsım, el-Mu‘cemu’l-Kebîr, İbn Teymiyye, (thk.: Hamdî ‘Abdulmecîd es-Selefi), Kahire, 1994, c. I, s. 86.

ووجوه قد رملتها دماء بأبي تلکم الوجوه الدوامي²¹²

“Basra'nın başına gelenden sonra nasıl uyuyayım ki? Başına gelen büyük fitne ve fesattan sonra.”

“Şehre girdiler, -sayıları o kadar çoktu ki- sanki gecenin bir parçasıymış gibi karanlıkları gecenin karanlığına karıştı.”

“Sütten kesilme çağına gelmeden orada kılıçlarının uçlarıyla ne çok bebeği öldürerek süttten kestiler!”

“Yüzlerindeki peçeyi kaldırarak ne çok iffetli genç kızı esir aldılar!”

“Kana bulanmış o yüzler toprağa düştü, andolsun ki kanla kaplanmış o yüzler.”

Mersiyenin bu türü, çağdaş dönemde de devam etmiştir. Öyle ki şairler komutan ve liderlerden vefat edenlerin te'bînlerini kendisinin siyasete dair görüşlerini ve geride kalanların bu siyasetlere bakış açılarını zikretmek için fırsat olarak görmektedirler. Böylece olayların akışını eleştiri ve tahlilden geçirerek, gözyaşları yerine insanlar özellikle de gençler arasında yayılmasını ve hakim olmasını diledikleri görüşleri zikretmektedirler.²¹³

Şairler, mersiye kendileri ve milletlerinin duygularıyla birlikte siyasî eğilimlerini güçlü bir şekilde dile getirme aracına dönüştürmüşlerdir. Böylece mersiye şiirini, ağıt, yakınma ve feryat figan etmekten uzaklaştırarak dillerinde coşan ulusal bir siyasî şiire çevirmişler ve duygularını ölüm ve hayatın anlamlarına yöneltmişlerdir. Kendi milletlerinin rüya ve emellerini hamâset yüklü nağme ve beyitlere dökerek şiirler söylemişlerdir. Şairler, liderler ve mücahitlerin tutum ve davranışlarının yüceltilmesini de kapsayan bu şiirlerle, siyasî duygularımızı ve toplumsal emellerimizi dile getirmişlerdir.²¹⁴

²¹² İbnu'r-Rûmî, *Dîvânü İbni'r-Rûmî*, (Şrh.: Ahmed Hasan Besec), c. III, s. 338-342.

²¹³ Sâlim, Abdurreşîd Abdulazîz, *Şi'ru'r-Risâi'l-'Arabî ve İstinhâdi'l-'Azâim*, Vekâletu'l-Matbu'ât, Kuveyt, 1982, s. 61.

²¹⁴ Sâlim, *Şi'ru'r-Risâi'l-'Arabî ve İstinhâdi'l-'Azâim*, s. 77.

2.1.10. Ölülere Ebedileştirme Aracı Olarak Mersiye

İnsan yaptığı işler ve tarih sayfalarına işlenen eserleriyle, kendini, toplumunu ve değerlerini ölümsüzleştirmek için çabalamıştır. Zaman zaman resim, heykel ve fotoğraflar aracılığıyla görsel açıdan ölümsüzleşmeye çalışmış, bazen de şiir ve edebiyat aracılığıyla manevî ölümsüzleşme yoluna başvurmuştur. Araplar eski dönemlerden beri methiye ve mersiyeler söylemek suretiyle ölenlerin hatıralarını gönüllerde yaşatmak için şiiri kullanmışlardır. Zira şiir, insanların gönüllerine dokunarak özel bir etki bırakmakta ve insanlar kelimelerinden etkilenmektedir. Kişilerin ve olguların ölümsüzleştirilmesi genel olarak şiirin özellikle de mersiye şiirinin misyonlarından birini oluşturmuştur. Böylelikle mersiye şiirleri, ağıt yakılan kişi ve sıfatlarının ölümsüzleştirilmesine ek olarak mersiye söyleyenin de ölümsüzleştirilmesini sağlamıştır.

el-Hansâ'nın kardeşi Sahr'a söylediği mersiyede, bedensel olarak onu ebedileştirmenin mümkün olmadığını idrak etmesinden sonra yok olma ve ölüm düşüncesine direniş gösteren manevî yönü ebedileştirme çabası görülmektedir. Zira şair, te'bîn üslubunu Sahr'a ait övgüye layık ve gerçek olmaktan uzak tüm meziyet ve ahlaki taşıyan eşsiz bir örnek tasvir etme vesilesi olarak kullanmıştır. Onu cömertlik, hayır, sabır, cesaret, güzellik, efendilik, asalet ve mazluma yardım etme hususlarında örnek ve ideal bir kişilik olarak göstererek şunları söylemiştir:

وَلِلْحُرُوبِ غَدَاةَ الرَّوْعِ مِسْعَارُ	جَلْدٌ جَمِيلٌ الْمَحْيَا كَامِلٌ وَرِعٌ
شَهَادُ أَنْدِيَّةٍ لِلجَيْشِ جَرَارُ	حَمَّالُ أَلْوِيَّةٍ هَبَّاطُ أَوْدِيَّةٍ
آبَاؤُهُ مِنْ طِوَالِ السَّمَكِ أَحْرَارُ	جَهْمُ الْمَحْيَا نُضْيُءُ اللَّيْلِ صَوْرَتُهُ
ضَخْمُ الدَّسَيْعَةِ بِالْحَيْرَاتِ أَمَّارُ	طَلَقُ الْيَدَيْنِ لِفَعْلِ الْحَيْرِ ذُو فَجْرِ
دَهْرٌ وَحَالَفَهُ بُؤْسٌ وَإِقْتَارُ ²¹⁵	لَيْبِكُهُ مُقْتَرٌ أَفْنَى حَرِيَّتَهُ

“O güçlüdür, yüzü güzeldir, mükemmeldir ve takva sahibidir. Dehşet verici savaş sabahlarında ateş gibi savaşa atılgandır.”

“Sancakları taşıyan, vadilerde koşturandır. Toplantılara öncülük ve orduları peşinden sürükleyerek komuta edendir.”

²¹⁵ es-Sulemiyye, Şerhu Divâni 'l-Hansâ', s. 45-48.

“Yüzü serttir, siması geceyi aydınlatır, heybetli olan ataları özgürdürler.”

“Sabahları erkenden herkesten önce hayır işlemek için elleri açıktır, hayırda kullandığı devasa konağı vardır, hep hayırları emreder.”

“Malını mülkünü feleğin yok ettiği ve bedbahtlık ve yokluğa düşen fakir ve miskinler ağlasınlar onun ardından.”

Mersiye'nin görevlerinden birisi de toplum hafızasında ölenin hatırasını ebedileştirmek ve ölümün yarattığı boşluğu tasvir etmektir. Aynı şekilde ölüm karşısında düşülen acizyet durumunu tasvir etmek, mersiye yazanın ölene vefa gösterdiğini açıklamak ve kabile bireylerini vefat eden sembol ve örnek edinmeye teşvik etmek mersiye'nin görevleri arasında yer almaktadır.

el-Hansâ bu mersiye şiiri aracılığıyla kensidinin ve kardeşinin adlarını tarih sayfalarında ölümsüzleştirmeyi başarmıştır. Şiir, şairlerin zamana karşı en güçlü silahları olmakla birlikte hayatın gücü, zamanın şartlarını değişimi ve ölümün kaçınılmazlığı karşısında direnişlerini destekleyen en büyük araçtır. Zira şiir ve üretimlerinde payı olmayan diğer yüce sanatlar, insan tarafından icat edilen, insanîyetini pekiştiren ve bu dünyada kendisine ölümsüzlüğü ve yenilenmeyi garanti eden en büyük yeniliktir.²¹⁶

2.1.11. Kültürel Miras, Dil ve Eski Gelenekleri Koruma ve Aktarmada Mersiye'nin Rolü

Mersiye şiiri, toplumun tarihi ve emellerini dile getirdikleri medeni yüzü sayılmaktadır. Zira şiir, insan deneyimlerinin özü ve farklı alanlardaki bilgilerinin kayıt ve tedvîn kaynağıdır. Şiir, dilin korunması ve zenginleştirilmesine katkı sağlamıştır. Dilin deposu ve arşivi olarak görülen şiirin, dili öğretme, belâgat yeteneklerini geliştirme ve dili fasihleştirmede temel bir rolü bulunmaktadır. Şiir türlerinin en samimisi ve insanî derin duyguların en çok içereni olması hasebiyle mersiye şiiri, toplumsal değerine ek olarak yüksek bir edebî değere sahiptir. Mersiye şiir türleri farklılık göstermiştir. Ölünün methedilmesi ve ardından ağıt yakınmasının yanında

²¹⁶ en-Nuveyhî, Muhammed ed-Desûkî, *eş-Şi'ru'l-Câhilî Menhec fî Dirâsetihî ve Takvîmihî*, ed-Dâru'l-Kavmiyye li't-Tibâ'ti ve'n-Neşr, Kahire, 1966, s. 431.

sosyal, siyasî ve kültürel konuları da ele almıştır. Ayrıca dil üslupları, çeşitli kelime ve terkipleri içermesiyle birlikte bunların tümü kültürel miras ve dilin zenginleşmesine katkı sağlamıştır.

Aynı zamanda mersiye türleri, o dönemlerde yaygın olan toplumsal gelenek ve anlayışları tanımamıza ve anlamamıza yardımcı olmuştur. Eşinin ardından mersiye söylerken haya duygusuna kapılan Cerîr, o dönemde toplumunda yaygın olan kadına ağlayan erkeğin zayıf olduğu düşüncesini naklederek şöyle demektedir:

لَوْلَا الْحَيَاءُ لَهَاجَنِي إِسْتِعْبَارُ وَلَكُزُرْتُ فَابْرِكِ وَالْحَيِّبُ يُرَارُ²¹⁷

*“Utanmasaydım eğer gözyaşlarım akar coşardı, ben de kabrini ziyaret ederdim.
Zira sevgili ziyaret edilir.”*

Cerîr’in “beni yererdi” sözü, eşinin vefatının hemen ardından ağıt yaktığına işaret etmektedir. Zira şairin nefsinde ölüm korkusu ve duygusal baskı ve hakimiyet sosyal geleneklerden daha etkiliydi. Ancak şimdi nefsi sakinleştikten ve geçen günler duygusunun coşkununu dindirdikten sonra, çok arzulamasına ve eşinin bu ziyareti gerçekten hak ettiğini bilmesine rağmen ona ağıt yakamamakta ve kabrini ziyaret edememektedir. Çünkü nefsinde ekili toplumsal gelenekler, kendisiyle o ziyaretle arasında engel olarak durmaktadır. Zira o dönemde yaygın olan sosyal kültür, eşi öldükten sonra üzüntüsünden dolayı ona ağlayarak gözyaşı dökmesini kabul etmemektedir. Bu beyit, o dönemde kadına ve onun ardından ağlamaya dair yaygın olan toplumsal anlayışlardan birini bizlere nakletmektedir.

Ebû Zueyb el-Huzeli’nin, beş oğlunun ardından yazdığı mersiyesinde o dönemde Câhiliye toplumunda yaygın olan geleneklerden biri olduğu anlaşılan muska asılması geleneğini zikrettiği görülmektedir. Câhiliye halkında yaygın olan inanç, muska, boncuk veya ip takmak gibi şeylerin felaket, nazar ve başlarına gelme ihtimali olan tehlikelerden koruduğu, kötü ruhlara ve bunlara benzer diğer zararlara karşı galip gelmelerini mümkün kıldığı veya yarar sağladığı yönündedir. Ancak şair, ölüme karşı koyamayan ve kazanın yani başa geleceklerin önüne geçemeyen bu muskaları faydasız görmekte ve şöyle demektedir:

²¹⁷ el-Hatafâ, Cerîr b. ‘Atiyye, *Dîvânu Cerîr*, Dâr Beyrût li’t-Tibâ‘ati ve’n-Neşr, Beyrut, 1986, s. 199-200.

وَإِذَا الْمَمِينَةُ أَنْشَبَتْ أَظْفَارَهَا أَلْفَيْتَ كُلَّ تَمِيمَةٍ لَا تَنْفَعُ²¹⁸

“Ölüm pençelerini gösterdiğinde, fayda sağlamayan tüm muskaları yazarsın.”

Kuşâcim’in kullandığı bir mendiline yazdığı mersiye ise, bizlere o dönemde sürülen hayatın yöntemi hakkında bilgiler sunmaktadır. Beyitlerinden, o dönem insanların mendilleri birbirlerine yazdıkları mektupları içine koymak suretiyle katlanmasında, mücevherleri sarıp sarmalamada, aynı zamanda selamlaşırken işaret etmede, temizlikte ve silmede kullandıklarını öğrenmekteyiz. Şair şunları ifade etmektedir:

كَمْ رَقْعَةٍ مِنْ عِنْدِ مَعْشُوقَةٍ تُرْسَلُ فِي أَثْنَائِهَا مُدْرَجًا هـ
إِلَى تَحِيَّاتٍ لَطِيفٍ بِهَا تُسَكِّنُ مِنِّي مُهْجَةً مُزَعَجًا هـ
كَانَتْ لِمَسْحِ الْكَأْسِ حَتَّى تَرَى مِنْهَا لِآثَارِ الْقَذَى مَخْرَجًا هـ
وَحِثَامِي يُعَقِّدُ فِيهَا إِذَا آثَرْتُ مِنْ كَفْيِي أَنْ أَخْرِجًا هـ²¹⁹

“Nice sevgili namelerini bu mendile sararak göndermiştir.”

“O mendille uzaktan el sallayarak ne hoş selamlar gönderdim, huzursuzluk veren gözyaşlarımı sildim.”

“Bardak silmek içindi o mendil, öyle ki kir ve bıraktığı izlerin gittiğini görürdün.”

“Parmağımdan çıkarmak istediğimde yüzüğümü ona sarar saklardım.”

Aynı şekilde Kuşâcim, çalınan bir bıçağının ardından nazmettiği mersiyesinde kalemleri açmak ve uçlarını sivirtmekten ibaret olan bıçağın bir fonksiyonundan bahsederek şöyle demektedir:

كَانَتْ تَقْوَمُ أَقْلَامِي وَتَنْحُتُهَا نَحْتًا وَنَسْخَطُهَا بَرِيًّا فَتَرْضِينِي²²⁰

“Kalemlerimi doğrulturdu o, öyle bir yontardı ki kalemlerimi. Kalemlerin uçlarını açarak onları öfkelenendirirken beni memnun ederdi.”

²¹⁸ el-Huzelî, Şerhu Dîvâni Ebî Zueyb el-Huzelî, s. 55.

²¹⁹ el-Husrî, Zehru'l-Âdâb ve Semeru'l-Elbâb, c. II, s. 938.

²²⁰ Şeyho, Mecâni'l-Edeb fî Hadâiki'l-'Arab, s.132.

Aydemîr el-Mahyevî ise, okuna yazdığı mersiyesinde döneminde avlanmada kullanılan aletlerden biri olan oka ait bir bilgiyi bizlere nakletmektedir. Avladığı hayvanlar ise, kuşlar ve ceylanları kapsamaktadır:

لولاك ما راع الحمام حمامةً يوماً ولا علق المنون غزالاً²²¹

“Sensiz bir gün bile güvercinler ölümden korkmaz oldu ve ölüm ceylanları yakalayamaz oldu.”

Aynı şekilde şairler, bizlere eskiden kullandıkları ulaşım araçları hakkında bilgiler nakletmişlerdir. Şiirlerini okumak suretiyle, eskiden Arapların yaşadıkları çevreyi tanımamız mümkün olmaktadır. Mâlik b. Riye b. kendine yazdığı mersiyesinde çöl bitkilerinden biri olan seksük ağacı zikredilmiştir. Şair bu beyitlerinde, her birinin çöl hayatıyla güçlü bir bağı bulunması nedeniyle en önemli hayvanlardan sayılan at ve devenin varlığını, çölde bir yerden bir yere gidişlerini ve savaşlarını zikretmektedir. Bunlara ek olarak şair, kullanılan başlıca silahlardan sayılan mızrak ve kılıcı da zikrederek şöyle demektedir:

لقد كان في أهل الغضى لو دنا الغضى مزاراً ولكن الغضى ليس دانياً
تذكرت من يكي علي فلم أجد سوى السيف والرمح الرديني باكياً
وأشقر محبوبك يجرّ لحامه إلى الماء لم يترك له الموت ساقياً
فيا صاحبي، إما عرضت فبلغن بني مازن والرب أن لا تلاقياً
وعطّل قلوصي في الركاب فإنها ستفلق أكباداً وتبكي بواكياً²²²

“Seksük ağaçlarının ahalisi bize yakındı ve samimiydi, ah keşke onlar bize yakın olsalardı da bizi ziyaret etselerdi ancak seksük ağacı yakın değil ki.”

“Ardımdan kimlerin ağlayacağını hatırlamaya çalıştım, ne var ki kılıcım ve mızrağımdan başka ağlayanımı bulamadım.”

“Bir de dizginlerini sürükleyerek suya doğru ilerleyen ancak ölümün ona su içirecek kimseyi bırakmadığı güçlü sahipsiz atım.”

²²¹ es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefyât*, c. X, s. 8.

²²² el-Yezîdî, *el-Emâlî*, s. 40-44.

“Ey iki dostum! Eğer karşılaşırsanız Benî Mâzin ve er-Riyeb’e artık buluşmanın mümkün olmadığını iletin.”

“Develerimi yolculuktan dinlenmeye çekin artık, devemin hüznü görenlerin ciğerlerini parçalayacak ve şiddetle göz yaşı dökürecek.”

Böylece mersiye şiirinin rolünün sadece ağlama ve feryattan ibaret olmadığı görölmektedir. Aksine bu rol, kullanılan aletlerin ve fonksiyonlarının zikredilmesi, şairin yaşadığı çevrenin tasvir edilmesi gibi görevlere ek olarak sosyal durumları, gelenek ve görenekleri aktarmaya kadar uzanmaktadır.

SONUÇ

Her şeye bir son yaratan ve bu mütevazi çalışmayı hazırlamak için bana sabır veren Allah'a hamd-u senalar olsun. Araştırmamın sonunda, ele almış olduğum mersiye ve Arap şiirindeki olguları adlı bu çalışmada Allah'tan beni başarıya ulaştırmasını dilerim.

Çalışma, giriş, iki bölüm ve sonuçtan ibaret olacak şekilde bölümlere ayrılmıştır. Giriş bölümünde Arap şiirine genel bir bakış yapılmıştır. Birinci bölümde, Arap şiirinde mersiye türleri üzerinde durulmuş, bunlar insana mersiye, insan olmayana mersiye ve kendi nefesine mersiye olmak üzere çeşitlere ayrılmıştır. İkinci bölümde ise, mersiye'nin etkileri ve toplum ve bireyler üzerindeki rolü ele alınmıştır. Araştırma, elde edilen sonuçların ve kaynakçanın zikredilmesiyle son bulmuştur.

Araştırmanın ulaştığı en önemli sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

1) Mersiye şiirinde duygu, şiirdeki en samimi duygulardandır. Mersiye şiirleri duygularla dolu bir şekilde ortaya çıkmıştır. Beyitlerde bu duyguların en belirginini hüznün duygusudur. Bazı şairler bu duyguyu kolay kelimelerle ifade ederken bazılarıysa zor kelimelerle dile getirmeyi seçmişlerdir.

2) Kadınlara yazılan mersiye, toplumda hakim olan ve kadının zikredilmesini ayıp olarak gören toplumsal adetler ve gelenekler nedeniyle erkeklere yazılan mersiyeler kadar yaygınlık kazanmamıştır. Câhiliye döneminde yaygın olan bu düşünce, İslâmiyet geldikten sonra da varlığını sürdürmüş ancak daha düşük seviyelerde kalmıştır. Modern çağda ise, bu kayıt ve kısıtlamalar ortadan kalmıştır.

3) Şairlerin kullandıkları kelimelerin çoğu, çevreleri ve kültürleriyle alakalıdır. Bazı şairler, yaşadıkları hayat tarzı nedeniyle bedevî lafızları kullanırken, özellikle İslâmî dönem mersiyelerinde şairlerden bazıları dinî lafızlar kullanmışlardır.

4) Mersiye insana, sevdiklerini kaybettiğinde veya vatanına ve hatta eşyalarına karşı duygu ve hisleri ifade etmede yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda bizlere bu duygulara ortak olma, bu duyguları anlama ve şairle aynı duygusal deneyimi yaşamamış olsak da onunla empati kurmamıza imkan tanımaktadır.

5) İntikam almaya teşvik etme, geçmiş dönemde mersiye şiirlerinin söylenme nedenleri arasında yer almıştır. İslâmiyet geldikten sonra bu eğilim, Allah yolunda cihada teşvik etme şeklinde dönüşüm yaşamıştır. Modern çağda ise, siyasî nedenlerle bazı şahsiyetlerin ardından mersiye yazılması şeklinde siyasî bir karaktere bürünmüştür.

6) Arapların mersiye yazdıkları konular farklılık göstermiş, sadece insana yazılan mersiyeyle sınırlı kalmamıştır. Aksine özellikle Abbâsîler döneminde bunun çok daha ötesine geçmiştir. Öyle ki Araplar, eşyaları, şehirleri, kendi nefisleri ve kaybı mümkün olan herşeye mersiye söylemişlerdir.

7) Mersiye şiirlerinde muhassinât-ı bedfiyyeden cinas, tıbâk, tasrîf nin yanı sıra söz sanatlarından istiâre, teşbih ve kinâye gibi sanatlar kullanılmıştır. Şairlerin geneli, bunların kullanımında tekellüfe kaçmadan doğal bir şekilde kullanmışlardır. Bu sanat ve güzelleştiriciler, şairin duygularının okuyucuya ulaşmasına katkı sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- ‘Abbâs, İhsân, *Dîvânu İbn Hamdîs*, Dâr Sâdır, Beyrut, 1998.
- ‘Abd, Zeyneb Alî, *es-Se’ru’s-Selbî Beyne’s-Şerî’ati’l-İslâmiyye ve’t-Târîh*, Mecelletu Kulliyeti’t-Terbiyyeti’l-İslâmiyye, yyy., 2013.
- el-‘Abdalî, İbn Muksid, *el-Lubâb fî Şerhi Kelimât Akdasi’l-Kitâb*, Dâru’l-Kitâbi ve’s-Sunne, yyy., 2016.
- el-‘Absî, ‘Antere b. Şeddâd, *Dîvânu ‘Antere*, el-Matba‘atu’l-Câmi’iyye, Beyrut, 1893.
- el-‘Advân, Ahmed, *Tukûs ve Esâtîri’r-Risâ fî’s-Şi’ri’l-‘Arabî Hattâ Nihâyeti’d-Devleti’l-Emeviyye*, (Yüksek Lisans Tezi), Câmi‘atu Mu‘te, Ammân, 1998.
- el-Ahyaliyye, Leylâ, *Dîvânu Leylâ el-Ahyaliyye*, Şeriketu Dâri’l-Arkam, (thk.: Ömer et-Tabbâ‘), Beyrut, 2016.
- el-‘Akkâd, ‘Abbâs Mahmûd, *Eştâtü Mucteme‘ât fî’l-Lugati ve’l-Edeb*, Muessesetu Hindâvî li’t-Ta‘lîm ve’s-Sekâfe, Kahire, 2012.
- el-Albânî, Muhammed Nâsır, *et-Tergîb ve’t-Terhîb*, Mektebetu’l-Ma‘ârif li’n-Neşr ve’t-Tevzî‘, Riyad, 2000.
- ‘Alî, Cevâd, *el-Mufasssal fî Târîhi’l-‘Arab Kable’l-İslâm*, Dâru’s-Sâkî, Beyrut, 2001.
- el-‘Askalânî, Ahmed b. Hacar, *Fethu’l-Bârî fî Şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, Dâru’r-Riyâd li’t-Turâs, Riyad, 1986.
- _____, *el-İsâbe fî Temyîzi’s-Sahâbe*, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 1995.
- el-‘Askerî, Ebû Hilâl, *Kitâbu’s-Sinâ’ateyn*, Dâr İhyâi’l-Kutubi’l-‘Arabiyye, Beyrut, 1952.
- el-A‘şâ, Meymûn b. Kays, *Dîvânu’l-A‘şâ*, Dâru’l-Kalem li’t-Tibâ‘a ve’n-Neşr ve’t-Tevzî‘, (thk.: Ömer Fârûk et-Tabbâ‘), Beyrut, 2002.
- ‘Âşûr, Muhammed b. et-Tâhir, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, Dâr Sahnûn, Tunus, 1984.
- ‘Atîk, Alî Abdulazîz, *‘İlmu’l-Me‘ânî*, Dâru’n-Nahdati’l-‘Arabiyye, Beyrut, 2009.
- ‘Attûm, Mahâ Mahmûd, Şâkir, Tehânî Abdulfettâh, *er-Risâ’ fî Şi’ri Nizâr Kabbânî Dirâse Uslûbiyye*, Dirâsâtu’l-‘Ulûmi’l-İctimâ’iyye ve’l-İnsâniyye, yyy., 2009.
- ‘Avadayn, İbrâhîm, *el-Edebu’l-‘Arabî Beyne’l-Bâdiyeti ve’l-Hadar*, Dâru’l-Fikri’l-‘Arabî, el-Mansûra, 1983.

- Bâvânbûrî**, Mes'ûd, **Sayâdânî**, Ali, *Advâ' mine'l-Kur'âni'l-Kerîm fî Rihâbi Dîvâni İbni'l-Cinân*, Mecelletu'l-Kulliyeti'l-İslâmiyye, Necef, 1997.
- Bedevî**, Abdurrahmân, *Dirâsât fî'l-Felsefeti'l-Vecdiyye*, Dâru's-Sekâfiyye, Beyrut, 1973.
- Bedevî**, Ahmed Ahmed, *min Belâğati'l-Kur'ân*, Nahdatu Mısır li't-Tibâ'ati ve'n-Neşr, Mısır, 2005.
- Bedr**, Tâmir, *Ömeru'l-Muhtâr Esedu's-Sahrâ*, yey., yyy., 16 Şubat 2014.
- el-Bekkây**, Ahzârây, *Dirâse Uslûbiyye li Kasîdeti Kaze bi 'Ayneyki*, (Yüksek Lisans Tezi), Câmi'atu'l-Cezâir, Cezayir, 2005.
- el-Belâvî**, 'Âdil Hammâd el-Kâsimî, *Sûratu'l-Ah fî'ş-Şi'ri'l-Câhilî*, (Yüksek Lisans Tezi), Câmi'atu Mu'te, Kerek, 2008.
- el-Benânî**, Hadîce Muhammed Ahmed, *Uslûbu'l-İltifât fî'l-Kur'âni'l-Kerîm ilâ Âhiri Sûrati'l-Kehf*, (Yüksek Lisans Tezi), Câmi'atu Ummi'l-Kurâ, Suudi Arabistan, 2009.
- el-Berkûkî**, Abdurrahmân, *Şerhu Dîvâni Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 2008.
- el-Beyhakî**, Ebû Bekr, *Delâilu'n-Nubuvve*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997.
- el-Beyrûtî**, Beşîr, *Şâ'irâtu'l-'Arab fî'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm*, el-Mektebetu'l-Ehliyye, Beyrut, 1934.
- el-Buhârî**, Muhammed b. İsmâ'îl, *Fadâilu'l-Kur'ân*, yey., tsz..
- el-Câhiz**, Ebû Osmân, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, Dâr ve Mektebetu'l-Hilâl, Beyrut, 2002.
- _____, *Kitâbu'l-Hayavân*, Mektebetu Mustafa'l-Bâbî el-Halebî, (thk.: Abdusselâm Hârûn), Kahire, 1965.
- el-Ceburî**, Kâmil Selmân, *Mu'cemu'l-Udebâ mine'l-'Asri'l-Câhilî Hattâ Seneti 2002*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.
- el-Cemîlî**, 'Adnân Câsim Muhammed, *el-Hitâbu'l-Kur'ânî fî Şahsiyyeti'r-Resûl Salla'llâhu 'Aleyhi ve Sellem*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2011.
- el-Curcânî**, Abdulkâdir, *et-Ta'rîfât*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1983.
- ed-Dabbî**, el-Mufaddal b. Muhammed b. Ya'lâ b. Sâlim, *el-Mufaddaliyyât*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1942.

- ed-Dahîl Lillâh**, Dahîl b. Abdillâh, *el-Mehârâtu'l-İctimâ'iyye el-Mefhûm ve'l-Vahadât ve'l-Muhaddidât*, 'Ubeykân li'n-Neşr, Riyad, 2014.
- ed-Dânî**, el-Hakîm, *Dîvânu'l-Hakîm Ebi's-Salt Umeyye b. 'Abdilazîz ed-Dânî*, Dâru'l-Kutubi's-Şarkîyye, (thk.: Muhammed el-Merzûkî), Tunus, 1974.
- Dayf**, Şevkî, *er-Risâ'*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1979.
- _____, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî el-'Asru'l-Câhilî*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1987.
- _____, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî el-'Asru'l-Câhilî*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 2003.
- Debnûn**, Na'îme Muhammed, *Fennu'r-Risâ' 'Inde'l-Mer'eti fi's-Şi'ri'l-Umevî*, (Yüksek Lisans Tezi), Câmi'atu Ummi'l-Kurâ Kulliyetu'l-Lugati'l-'Arabiyye, 1989.
- ed-Difâ'**, Alî b. Abdillâh, *Ruvvâd 'İlmi'l-Cuğrâfiyye fi'l-Hadâratil-'Arabiyye ve'l-İslâmiyye*, Mektebetu't-Tevbe, Riyad, 1993.
- Dîku'l-Cinn**, *Dîvânu Dîki'l-Cinn el-Humsî*, İttihâd Kuttâbi'l-'Arab, (thk.: Muzhir el-Haccî), Şam, 2004.
- ed-Dîneverî**, İbn Kuteybe, *eş-Şi'ru ve's-Şu'arâ*, Dâru'l-Ma'ârif, (thk.: Ahmed Muhammed Şâkir), Kahire, 2002.
- ed-Duveyhî**, Halîl, *Şerhu Dîvâni Ebi Firâs el-Hamdânî*, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1994.
- el-Ebşîhî**, Şihâbuddîn Muhammed, *el-Mustatraf fi Kulli Fennin Mustazraf*, Şariketu Dâri'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, (thk.: Abdullâh Enîs et-Tabbâ'), Beyrut, 2016.
- Ebû Hâkka**, Ahmed, *Fennu's-Şi'ri'l-Melhamî*, Dâru's-Şarki'l-Cedîd, Beyrut, 1960.
- Ebû Nâcî**, Mahmûd Hasan, *er-Risâ' fi's-Şi'ri'l-'Arabî ve Cirâhâtu'l-Kalb*, Dâr Mektebeti'l-Hayât, Beyrut, 1981.
- Ebû Sa'b**, Beybir, *Nizâr Kabbânî Şâ'iru'l-Givâye ve'l-Gadabi's-Siyâsî*, Sahîfetu'l-Ahbâri'l-Lubnâniyye, Beyrut, 29 Nisan 2008.
- Emîn**, Ahmed, *Faydu'l-Hâtir*, Matba'atu Lecneti't-Te'lîf ve't-Terceme ve'n-Neşr, Kahire, 1940.
- Emîr**, 'Ukkâşe, *el-Ferâ'ine Hikâye ve Esâtîr Hayyarat el-'Âlem*, Vekâletu's-Sahâfeti'l-'Arabiyye, el-Cîze, 2016.
- Fâdil**, Cihâd, *Risâu'z-Zevcât fi's-Şi'ri'l-'Arabî*, yey., er-Râye, 2013.
- Fârîn**, Reymound, *Servetun mine'l-Bâdiye*, Dâru'l-Fârâbî, Beyrut, 2013.

- el-Ferezdak**, Hemmâm b. Sa'sa'a Ebû Firâs, *Dîvânu'l-Ferezdak*, Dâr Beyrût li't-Tibâ'a ve'n-Neşr, Beyrut, 1984.
- el-Garâyibe**, Rahîl, *Ömer el-Muhtâr*, yey., yyy., 28 Aralık 2013.
- Gunaym**, Muhammed Abdulkâdir Hasan, *Risâu'l-Ebnâ' fi'ş-Şi'ri'l-'Arabî Hattâ Nihâyeti'l-'Asri'l-'Abbâsî*, (Yüksek Lisans Tezi), Câmi'atu Pencâb, 1980.
- Gunaym**, Muhammed Ebu'l-Futûh, *Ta'rîfu'ş-Şi'r ve Fâidetuhû ve Fadluhû ve 'Anâsırühû*, Dîvânu'l-'Arab, yyy., Mayıs 2009.
- Hafâcî**, Muhammed Abdulmun'im, *eş-Şi'ru'l-Câhilî*, Dâru'l-Kitâbi'l-'Lubnânî, Beyrut, 1986.
- el-Hâlidî**, Salâh, *Î'câzu'l-Kur'ânî'l-Beyânî*, Dâr 'Ammâr, Ammân, 2000.
- Hamad**, Abdullâh Hıdır, *el-Edebu'l-'Arabîyyi'l-Hadîs ve Mezâhibuhû*, Dâru'l-Fecr, Kahire, 2017.
- _____, *Kadâya'ş-Şi'ri'l-'Arabîyyi'l-Hadîs*, Dâru'l-Kalem, Beyrut, 2017.
- el-Hamevî**, Yâkût, *Mu'cemu'l-Udebâ İrşâdu'l-Erib ilâ Ma'rifeti'l-Edîb*, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, (thk.: İhsân 'Abbâs), Beyrut, 1993.
- el-Hânûtî**, Sa'dî Mûsâ, *el-Idtirâbâtu'l-'Asâbiyye*, el-'Ubeykân li'n-Neşr, Riyad, 2016.
- Harîbânî**, Ca'fer, *Ebû Nuvâs el-Hasan b. Hânî*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1990.
- el-Hatafâ**, Cerîr b. 'Atiyye, *Dîvânu Cerîr*, Dâr Beyrût li't-Tibâ'ati ve'n-Neşr, Beyrut, 1986.
- Hâtır**, Muhammed Abdulmun'im, *Dirâse fî Şi'ri Nâzım el-Melâike*, el-Hey'etu'l-'Âmmetu'l-Mısriyye li'l-Kitâb, Kahire, 1990.
- el-Hassûnî**, Selmân Sâlim Selâme, *Elvânu'l-Bedî' fî Sûreti'l-Kehf*, (Yüksek Lisans Tezi), Câmi'atu'ş-Şarki'l-Evsat, 2016.
- el-Hâşimî**, Ahmed b. Mustafâ, *Cevâhiru'l-Belâğa fî'l-Me'ânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî'*, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut, 1979.
- el-Hâşş**, Suleymân, *el-Fethu'l-'Arabî el-İslâmî fî Sîreti Mâlik b. er-Rîb el-Mâzinî*, Riyâdu'r-Reys li'l-Kutubi ve'n-Neşr, Beyrut, 1994.
- el-Hayyâm**, Ömer, *Rubâ'iyat 'Umeri'l-Hayyâm*, Mektebetu'r-Râidi'l-'İlmiyye, (thk.: Mustafâ Vehbî et-Tell), Ammân, 1998.

- Hîlât**, Abdullâh, *el-Mevsû'atu'l-Edebiyyeti'l-'Âlemiyye*, Dâru'l-Kitâbi's-Sekâfî, İrbid, 2012.
- el-Hûfî**, Ahmed Muhammed, *Şerh ve Ta'kîb Dîvâni Şevkî*, Nahdatu Mısır li't-Tibâ'a, Kahire, 1932.
- Huseyn**, Abdulkâdir, *Eseru'n-Nuhât fi'l-Bahsi'l-Belâğî*, Dâru'l-Garîb li't-Tibâ'ati ve'n-Neşr ve't-Tevzî', Kahire, 1998.
- el-Huzelî**, Ebû Zueyb, *Şerhu Dîvâni Ebî Zueyb el-Huzelî*, en-Nâşiru'l-İslâmî, (thk.: Sûhâm el-Mısırî), Beyrut, 1998.
- İbn Bûzeyd**, Nevvâl, *Şi'ru'l-Hâmiş fi'l-'Asri'l-Câhilî*, yey., Djelfa, 2015.
- İbni'l-Gazzî**, Şemsuddîn, *Dîvânu'l-İslâm*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1990.
- İbn Hafâce**, *Dîvânu İbni Hafâce*, Dâru'l-Kalem, (thk.: Ömer Tabbâ'), Beyrut, 1994.
- İbnu'l-Hatîb**, Muhammed b. Abdullâh et-Tilmisânî, *el-İhâta fi Ahbâri Gırnâta*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, (thk.: Yûsuf Alî et-Tavîl), Beyrut, 2003.
- İbn Kesîr**, Ebu'l-Fidâ İsmâ'îl b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Dâr İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut, 1990.
- _____, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1999.
- _____, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, Dâr Taybe, Riyâd, 1999.
- İbn Manzûr**, *Lisânu'l-'Arab*, Dâr Sâdır, Beyrut, 1993.
- _____, *Lisânu'l-'Arab*, Dâr Sâdır, Beyrut, 1997.
- İbnu'r-Rûmî**, *Dîvânu İbni'r-Rûmî*, Şeriketu Dâri'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, Beyrut, 2000.
- _____, *Dîvânu İbni'r-Rûmî*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, (thk.: Ahmed Hasan Besec), Beyrut, 2002.
- _____, *Şerhu Dîvâni İbni'r-Rûmî*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, (thk.: Ahmed Hasan Besec), Beyrut, 2002.
- İbn Sâhibi's-Salât**, Abdulmelik, *el-Mennu bi'l-İmâme*, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1987.
- İbn Sa'îd**, Ebu'l-Hasan, *İhtisâru'l-Kadehi'l-Mu'allâ fi't-Târîhi'l-Muhallâ*, el-Hey'etu'l-'Âmme li Şuûni'l-Matâbi'i'l-Emîriyye, Kahire, 1959.
- İbn Tayfûr**, *Belâğâtu'n-Nisâ*, Matba'atu Medrese Vâlideti 'Abbâsi'l-Evvel, Kahire, 1908.

- Îsâ**, Fevzî Sa'd, *fi'l-Edebi'l-Endelusî eş-Şi'r, el-Muvaşşahât, en-Nesr*, Dâru'l-Ma'rifeti'l-Câmi'iyye, İskenderiyye, 2012.
- _____, *eş-Şi'ru'l-Endelusî fi 'Asri'l-Muvahhidîn, Dâru'l-Vefâ'*, İskenderiyye, 2007.
- Îsâ**, Yûsuf, *Hassân b. Sâbit el-Ensârî Hayâtuhû ve Şi'ruhû*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1989.
- el-İsfahânî**, Ebu'l-Ferec, *el-Eğânî*, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1953.
- _____, *el-Eğânî*, Dâr Sâdır, Beyrut, 2002.
- İsmâ'îl**, Sa'd, *İbn Hamdîs Hayâtuhû min Şi'rihî*, Mektebetu Garîb, Kahire, 1905.
- el-Kammâş**, Abdurrahmân, *el-Hâvî fi Tefsîri'l-Kur'ân*, yey., Birleşik Arap Emirlikleri, 2005.
- Kâsım**, Sîzâ, *el-Mufârika fi'l-Kassî'l-'Arabiyyi'l-Mu'âsir*, Mecelletu'l-Fusûl, yyy., 1982.
- el-Kayrevânî**, Ebû İshâk el-Husrî, *Nûru't-Tarf ve Nevru'z-Zarf*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1996.
- _____, *Zehru'l-Âdâb ve Semeru'l-Elbâb*, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1972.
- el-Kufevî**, Ebu'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ, *el-Kulliyât Mu'cem fi'l-Mustalahât ve'l-Furûki'l-Lugaviyye*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1998.
- Kuşâcim**, Mahmûd b. Huseyn er-Ramlî, *Dîvanu Kuşâcim*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, (thk.: Ebû Abdillâh Hasan İsmâîl eş-Şâfi'î), Beyrut, 1998.
- Kutub**, Seyyid, *fi Zilâli'l-Kur'ân*, Dâru's-Şurûk, Kahire, 2003.
- Lâşîn**, Abdulfettâh, *el-Bedî' fi Dav'i Esâlîbi'l-Kur'ân*, Multezim li't-Tab' ve'n-Neşr, Kahire, 1999.
- el-Ma'arrî**, Ebu'l-'Alâ, *Dîvanu Sakti'z-Zend*, Dâr Sâdır li't-Tibâ'ati ve'n-Neşr, Beyrut, 1957.
- _____, *Dîvanu Sakti'z-Zend*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, (thk.: Ahmed Şemsuddîn), Beyrut, 1990.
- el-Ma'mûrî**, İsâ Selmân Dervîş, *el-Hayâtu'l-'Arabiyye fi Cezîreti'l-'Arab*, yey., Irak, 2013.
- McDougall**, William, *Medhal ilâ 'İlmi'n-Nefsi'l-İctimâ'î*, Menşûrât Dûfer, New York, 2003.

- el-Mecâlî**, Cihâd, *Mefhûmu'l-İbdâ'i'l-Fennî fî's-Şi'r*, Durûb li'n-Neşr ve't-Tevzî', Ammân, 2016.
- Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyye**, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, Mektebetu's-Şurûk ed-Devliyye, Kahire, 2004.
- el-Melâike**, Nâzik, *Dîvânu Nâziki'l-Melâike*, Dâru'l-'Avde, Beyrut, 1997.
- el-Merâğî**, Ahmed Mustafâ, *Tefsîru'l-Merâğî*, Dâr Mustafa'l-Bâbî, Mısır, 1946.
- Mes'ûd**, Cubrân, *Mu'cemu'r-Râid*, Dâru'l-'İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut, 1992.
- el-Merzubânî**, Ebû 'Abdillâh, *Mu'cemu's-Şu'arâ*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1982.
- _____, *Mu'cemu's-Şu'arâ*, (thk.: 'Abbâs Hânî el-Cerrâh), Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2010.
- el-Mezzî**, Cemâluddîn Ebu'l-Haccâc Yûsuf, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, Muessesetu'r-Risâle, (thk.: Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf), Beyrut, 1992.
- el-Mubaydîn**, Mâhir Ahmed, *el-Usra fî's-Şi'ri'l-Câhilî Dirâse Mevdû'iyye ve Fenniyye*, Dâru'l-Beşîr, Ammân, 2003.
- el-Muberrid**, Muhammed b. Yezîd, *et-Te'âzî ve'l-Merâsî ve'l-Mevâ'iz ve'l-Vasâya ve'l-Hikem*, Nahdatu Mısr li't-Tibâ'ati ve'n-Neşr, Mısır, 1992.
- _____, *el-Kâmil fî'l-Lugati ve'l-Edeb*, Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, Kahire, 1997.
- Muhammed**, Sirâcuddîn, *Mevsû'atu Ravâi'i's-Şi'ri'l-'Arabî er-Risâ'*, Dâru'l-Kutubi'l-Câmi'iyye, Beyrut, 2000.
- el-Mutenebbî**, Ahmed b. Huseyn, *Dîvânu'l-Mutenebbî*, Dâr Beyrût li't-Tibâ'ati ve'n-Neşr, Beyrut, 1983.
- en-Nablusî**, Muhammed Râtib, *Mevsû'atu'n-Nâblusî Hutbetu'l-Cum'a-Sûretu'l-Kehf-Kıssatu Ashâbi'l-Cenneteyn-en-Nâcihûn fî'l-Hayât*, yey, yyy., 1998.
- Nevâdirî**, Lemya, *Şi'ru'r-Risâi's-Siyâsî fî'l-'Asri'l-Emevî*, (Yüksek Lisans Tezi), Câmi'atu'l-'Arabî b. Miheydî, 2016.
- en-Nevresî**, Revnâk Tevfîk Alî, *Risâu'z-Zevcât fî's-Şi'ri'l-'Abbâsî Dirâse Mevdû'iyye*, Mecelletu'l-Bâhis, yyy., 2012.
- Nuruddîn**, Hasan Ca'fer, *İbn Hafâce Şâ'iru Şarki'l-Endelus*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1990.

_____, *eş-Şerîfu'r-Radî Hayâtuhû ve Şi'ruh*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.

en-Nuveyhî, Muhammed ed-Desûkî, *Sekâfetu'n-Nakdi'l-Edebî*, Matba'atu Lecneti't-Te'lîf ve't-Terceme ve'n-Neşr, Kahire, 1949.

_____, *eş-Şi'ru'l-Câhilî Menhec fî Dirâsetihî ve Takvîmihî*, ed-Dâru'l-Kavmiyye li't-Tibâ'ti ve'n-Neşr, Kahire, 1966.

Ömer, Ahmed Muhtâr vd., *Mu'cemu'l-Luğati'l-'Arabiyyeti'l-Mu'âsıra*, 'Âlemu'l-Kutub, Kahire, 2008.

er-Radî, eş-Şerîf, *Şerh Dîvânî's-Şerîf er-Radî*, Dâru'l-Cîl, (thk.: Yûsuf Şukrî Ferhât), Beyrut, 1995.

Râşid, Ziyâb, **Dâvûd**, Cumâna İbrâhîm, *es-Simâtu'l-Uslûbiyye fî Kasîdeti Belkîs*, Dirâsât fî'l-Luğati'l-'Arabiyye ve Âdâbihâ, yyy., 2015.

er-Revâşide, Sâmih, *Meğâni'n-Nass*, el-Muessesetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr ve't-Tevzî', Ammân, 2006.

Rıdvân, Hasan es-Seyyid, *el-Î'câzu'l-Kasasî fî'l-Kur'ân*, Cami'atu'l-Ezher, Tantâ, 1995.

Rif'at, Muhammed, *Ekâsîsu'l-İşk*, ed-Dâr li'n-Neşr ve't-Tevzî', el-Cîze, 2016.

er-Rundî, Ebu't-Tayyib Sâlih b. Şerîf, *Dîvânu Ebi't-Tayyib Sâlih b. Şerîf er-Rundî*, (Şrh.: Hayat Kâra), I. bs., Dâru'l-Vefâ li Dunya't-Tibâ'ti ve'n-Neşr, İskenderiyye, 2010.

es-Sâbûnî, Muhammed Alî, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Kerîm el-Kehf Meryem Yâsîn*, Mektebetu'l-Gazâlî, Şam, 1981.

es-Sa'dî, Abdurrahmân, *Tefsîru Kerîmi'r-Rahmân li Kelâmi'l-Mennân*, Muessesetu'r-Risâle, Suudi Arabistan, 2002.

es-Safedî, Salâhuddîn, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, Dâr İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut, 2000.

es-Sa'id, Lemîs Mâlik, *el-Funûnu'l-Cemîle*, Dâru'l-Cenâdiriyye li'n-Neşr ve't-Tevzî', Amman, 2015.

es-Sakar, Hâtim, *el-Asâbi' fî Mevkidi's-Şi'r*, Dâru's-Şuûni's-Sekâfiyyeti'l-'Âmme, Bağdat, 1986.

Sâlim, Abdurreşîd Abdulazîz, *Şi'ru'r-Risâi'l-'Arabî ve İstinhâdi'l-'Azâim*, Vekâletu'l-Matbu'ât, Kuveyt, 1982.

- Selâme**, Muhammed Huseyn, *el-Î'câzu'l-Belâğî fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Âfâki'l-Mısriyye, Mısır, 2002.
- Seyfuddîn**, Ahmed, *Zâhiratu'l-Huzn fi's-Şi'ri'l-'Arabî*, Mecelletu Câmi'ati'l-Ba's, Şam, 2015.
- es-Seyyid**, Mustafâ Mahmûd, *el-Î'câzu'l-Luğavî fi'l-Kıssati'l-Kur'âniyye*, Muessesetu Şebâbi'l-Câmi'a, iskenderiyye, 1981.
- es-Sıkkılı**, İbn Hamdîs, *Dîvânu İbni Hamdîs*, Dâr Sâdır, (thk.: İhsân 'Abbâs), Beyrut, 1960.
- es-Sulemiyye**, Tumâdir Bint 'Amr eş-Şerîd, *Enîsu'l-Culesâ fi Şerhi Divâni'l-Hansâ*, (thk.: Luis Şeyho), el-Matba'atu'l-Kâsûlîkiyye li'l-Âbâi'l-Yesû'ıyyîn, Beyrut, 1896.
- _____, *Şerhu Divâni'l-Hansâ*, (thk.: Hamdû Tammâs), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2004.
- es-Sûlî**, Ebû Bekr Muhammed, *el-Evrâk Kısmu Ahbâri's-Şu'arâ*, Şeriketu Emel, Kahire, 2004.
- es-Sûlî**, Muhammed b. Yahyâ, *Edebu'l-Kâtib*, el-Mektebetu'l-'Arabiyye, Bağdat, 1922.
- es-Suyûtî**, Abdurrahmân b. Ebî Bekr Celâluddîn, *Mu'cemu Makâlîdi'l-'Ulûm fi'l-Hudûd ve'r-Rusûm*, Mektebetu'l-Âdâb, Kahire, 2004.
- es-Suyûtî**, Celâluddîn, *Lubâbu'n-Nukûl fi Esbâbi'n-Nuzûl*, Muessesetu'l-Kutubi's-Sekâfiyye, Beyrut, 2002.
- eş-Şemût**, Mehdî 'Avvâd, *er-Risâ' fi's-Şi'ri'l-Endelusî fi 'Ahdî'l-Murâbitîn ve'l-Muvahhidîn*, (Yüksek Lisans Tezi), Kulliyetu'd-Dirâsâti'l-'Ulyâ el-Câmi'atu'l-Urduniyye, 2010.
- eş-Şenkîfî**, Muhammedu'l-Emîn, *Advâu'l-Beyân fi idâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1995.
- Şevkî**, Ahmed, *eş-Şevkiyyât*, Dâru'l-'Avde, Beyrut, 1988.
- Şeyho**, Luis, *Mecânî'l-Edeb fi Hadâiki'l-'Arab*, Matba'atu'l-Âbâi'l-Murselîn el-Yesû'ıyyîn, Beyrut, 1913.
- _____, *Şu'arâu'n-Nasrâniyye*, Matba'atu'l-Âbâi'l-Murselîn el-Yesû'ıyyîn, Beyrut, 1890.
- et-Taberânî**, el-Hâfiz b. el-Kâsım, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, İbn Teymiyye, (thk.: Hamdî 'Abdulmecîd es-Selefî), Kahire, 1994.

- Tabl**, Hasan, *Uslûbu'l-Îltifât fi'l-Belâgati'l-Kur'âniyye*, Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, Mısır, 1998.
- et-Tahrânî**, Aka Bezrek, *ez-Zerî'a*, Dâru'l-Advâ', Beyrut, 1983.
- et-Tebrîzî**, el-Hatîb, *Şerh Dîvânî Ebî Temmâm*, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1994.
- et-Tellû**, Mustafâ Vehbî, *Aşîyyât Vâdi'l-Yâbis Divân Şâ'iri'l-Urdun Mustafâ Vehbî et-Tell*, el-Ehliyye li'n-Neşr ve't-Tevzî' ve't-Tibâ'a, Beyrut, 2003.
- 'Usfûr**, Câbir, *es-Sûratu'l-Fenniyye fi't-Turâsi'n-Nakdî ve'l-Belâğî 'Înde'l-'Arab*, el-Merkezu's-Sekâfiyyi'l-'Arabî, Mısır, 1995.
- el-Yezîdî**, Ebû Abdullâh b. Mubârek, *el-Emâlî*, Matba'atu Cem'iyeti Dâri'l-Ma'ârif, Hindistan, 1938.
- ez-Zehebî**, Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Siyer A'lâmi'n-Nubelâ*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1983.
- _____, *Siyer A'lâmi'n-Nubelâ*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 2001.
- ez-Zemahşerî**, Cârullâh Mahmûd b. Ömer, *Tefsîru'l-Keşşâf 'an Hakâiki't-Tenzîl fi Vucûhi't-Te'vîl*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2009.
- Zeytûnî**, Abdulganî Ahmed, *el-Însân fi's-Şi'ri'l-Câhilî*, Merkez Zâyid li't-Turâs ve't-Târîh, Abu Dabi, 2001.
- ez-Ziriklî**, Hayruddîn, *el-A'lâm Kâmûs Terâcim li Eşhari'r-Ricâli ve'n-Nisâ' mine'l-'Arab ve'l-Musta'ribîn ve'l-Musteşrikîn*, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut, 2002.
- _____, *Tertîbu'l-A'lâm 'ala'l-A'vâm*, Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, Beyrut, 2006.